JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

JAZYKOVÁ ANALÝZA VYBRANÝCH MLUVENÝCH PROJEVŮ

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Maturová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Veronika Langová
Studijní obor: Bohemistika navazující
Ročník: 3.

2016

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47 zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 30. dubna 2016

……

Veronika Langová

Ráda bych mnohokrát upřímně poděkovala vedoucí své diplomové práce, Mgr. Markétě Maturové, Ph.D., za odborné vedení, udílení cenných rad, laskavý přístup, trpělivost a veškerý čas, který mi věnovala a za spolupráci a rady při řešení nejen této problematiky. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a nejbližším za podporu při psaní diplomové práce.

ANOTACE

Diplomová práce na téma *Jazyková analýza vybraných mluvených projevů* si klade za cíl představit problematiku mluvených projevů. Zaměříme se na základní způsoby výstavby těchto projevů, provedeme charakteristiku jazykových prostředků z hlediska hláskosloví, tvarosloví, syntaxe a lexika. Projevy budeme jazykověstylisticky analyzovat a komparovat.

ANOTATION

The thesis on *Linguistic analysis of choice spoken orations* aims to introduce the issue of speeches. We will focus on basic building system these speeches, carry out characteristics language means in terms of phonology, morphology, syntax and lexis. The speeches will be analyzed after the linguistic and stylistic and compared.

OBSAH

ÚVOD 7
1. ČESKÝ NÁRODNÍ JAZYK 9
1.1. Spisovnost a nespisovnost 10
1.2. Psanost a mluvenost 13
2. RÉTORICKÝ FUNKČNÍ STYL A DĚJINY RÉTORIKY 17
2.1. Vymezení rétorického funkčního stylu 19
2.2. Stavební faktory řečnických projevů 21
2.3. Stylová norma řečnických projevů 21
2.3.1. Veřejnost projevu 21
2.3.2. Kolektivní adresát 22
2.3.3. Zvuková realizace projevu (ústnost) 23
2.3.4. Horizontální a vertikální členění řečnického projevu 23
2.3.5. Estetizující složky v řečnictví 24
2.4. Modelové typy rétoriky 24
2.5. Žánry řečnické komunikace a jejich normy 26
2.5.1. Agitační žánry 26
2.5.2. Naučné žánry 27
2.5.3. Příležitostné žánry 27
2.5.4. Církevní – náboženské žánry 27
3. TECHNIKA MLUVENÉHO PROJEVU 29
3.1. Dechová složka řeči (respirace) 29
3.2. Hlasová složka řeči (fonace) 30
3.3. Tvoření a výslovnost hlásek (artikulace) 30
3.4. Zvukové prostředky souvislého projevu 32
3.5. Nonverbální prostředky projevu 35
4. POLITICKÉ ŘEČNICKÉ PROJEVY 38
4.1. Projev Miloše Jakeše – kompozice, zvuková realizace projevu a nonverbální prostředky 39
4.2. Projev Jiřího Paroubka – kompozice, zvuková realizace projevu a nonverbální prostředky 42

5. ORTOFONIE, ORTOEPIE 47
5.1. Projev Miloše Jakeše – z hlediska ortofonie a ortoepie 49
5.2. Projev Jiřího Paroubka – z hlediska ortofonie a ortoepie 60
6. VĚTNÁ STAVBA ŘEČNICKÝCH PROJEVŮ A TVAROSLOVÍ 63
6.1. Projev Miloše Jakeše – z hlediska větné stavby a tvarosloví 66
6.2. Projev Jiřího Paroubka – z hlediska větné stavby a tvarosloví 75
7. LEXIKÁLNÍ STRÁNKA ŘEČNICKÝCH PROJEVŮ 78
7.1. Projev Miloše Jakeše a jeho lexikální stránka 84
7.2. Projev Jiřího Paroubka a jeho lexikální stránka 93
ZÁVĚR 96
SEZNAM LITERATURY 98
PŘÍLOHY 103
SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK 122

ÚVOD

Jak již napovídá název *Jazyková analýza vybraných mluvených projevů*, v naší diplomové práci se budeme zabývat problematikou mluvených projevů a zaměříme se na základní způsoby výstavby vybraných projevů.

Cíl práce spatřujeme v popisu problematiky mluvených projevů. Konkrétně jde o veřejné agitační politické projevy. Vybrali jsme za tímto účelem dva agitační projevy zveřejněné v rozmezí sedmnácti let. Prvním analyzovaným textem je přepis úvodního vystoupení nechvalně známého projevu generálního tajemníka KSČ Miloše Jakeše na shromáždění stranických funkcionářů. Setkání se uskutečnilo v kulturním domě JZD Červený Hrádek, 17. července 1989. A druhým textem k rozboru je přepis povolebního projevu premiéra Jiřího Paroubka. Předseda vlády vystoupil s kontroverzním projevem na tiskové konferenci ČSSD po volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České Republiky, které se konaly 2. – 3. června 2006. Oba texty budeme jazykověstylisticky analyzovat a do jisté míry komparovat. Projevy budou zkoumány z hlediska hláskosloví, tvarosloví, syntaxe a lexika.

V úvodní kapitole se krátce dotkneme obecněji otázky českého národního jazyka, jehož útvary a poloútvary úzce souvisí s mluvenými projevy. Stejně tak jsou s nimi spojeny jazykové protipóly spisovnost a nespisovnost, které jdou ruku v ruce s psanou a mluvenou podobou jazyka. Následují teoretické kapitoly o rétorickém funkčním stylu a dějinách rétoriky a o technice mluveného projevu. Od čtvrté kapitoly s názvem *Politické řečnické projevy* začínáme s praktickou částí, tedy s analýzou podle teoretických poznatků. Oba projevy rozebereme z hlediska kompozice, zvukové realizace a nonverbálních prostředků. A dále budeme pokračovat podrobnou analýzou z hlediska ortofonie, ortoepie, větné stavby, tvarosloví a lexikální stránky řečnických projevů. V každé kapitole postupujeme od teorie k praxi, od prostudovaných teoretických poznatků k užití na jednotlivých příkladech.

Výzkum zahrnuje tři části: přípravnou fázi, realizační fázi a prezentační fázi. Během fáze přípravné jsou shromažďovány teoretické informace z odborných publikací z oboru rétoriky. Primárně je použita tato studijní literatura:

- BUCHTOVÁ, Božena. *Rétorika*. Vyd. 1. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2006.

- ČECHOVÁ, Marie – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
- KROBOTOVÁ, Milena. *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu.* Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, 2000.
- LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky.* Vyd. 2. aktualizované a rozšířené. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.

Kromě uvedené základní literatury je čerpáno z dalších publikací týkajících se rétoriky a mluvených projevů.

Při realizační části je použita metoda poslechu a pozorování projevů a následný transkripční přepis podle příruček:

- HOFFMANNOVÁ, J., MÜLLEROVÁ, O., SCHNEIDEROVÁ, E. *Mluvená čeština v autentických textech*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1992.
- Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru?: Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Korpus DIALOG* [online]. Praha: ÚJČ AV ČR, 2015 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: http://ujc.dialogy.cz/?q=node/89.

Fáze prezentační je předložena v kapitolách diplomové práce. V diplomové práci je užita citační norma ČSN ISO 690 a metodou citování a odkazování je harvardský systém.

1. ČESKÝ NÁRODNÍ JAZYK

Již odedávna se mezi sebou lidé dorozumívají především mluvením, řečí. K tomuto účelu se samozřejmě používají také pohyby, gesta, mimika, posunky, ustálené znaky a signály, avšak pouze řeč je dokonalý, i když složitý dorozumívací prostředek. Řečí můžeme vyjádřit své myšlenky, city, fantazie, názory i vůli a s její pomocí pojmenováváme skutečnosti a věci, jež nás obklopují a se kterými se setkáváme každý den. Řeč slouží ke styku a dorozumívání lidí na celém světě a vznikla právě z potřeby dorozumět se. Vznikala s počátky lidské společnosti a vyvíjela se ruku v ruce s lidskou činností. Každý člověk užívá svou mateřskou řeč, obecněji každý příslušník národa se zpravidla od dětství učí svůj národní jazyk (Havránek – Jedlička 2002). Národní jazyk je tedy soubor jazykových útvarů, jež užívají při přirozeném vzájemném dorozumívání příslušníci jednoho národa (Chloupek 1991).

Českým národním jazykem hovoří a píší domácí obyvatelé Čech, Moravy a Slezska (Chloupek 1991). Nemá pouze jednu podobu, nýbrž zahrnuje jazyk spisovný, obecnou češtinu, interdialekty, teritoriální dialekty a profesní mluvu, slang a argot – všechny podoby (útvary a poloútvary), jichž se v mluvě užívá. Spisovný jazyk je reprezentativní, oficiální a celonárodně uznávaný standardní útvar. Tento standard se užívá především ve školách, v úřadech, v hromadných sdělovacích prostředcích, ve vědě atd. Ve spisovné češtině se můžeme vyjadřovat hovorovými, neutrálními, knižními, či archaickými prostředky. Oficiální mluvu slyšíme v kultivovaných projevech některých mluvčích, od kterých to vyžaduje jejich profesionální zaměření. Avšak i zde se projevuje obrovský tlak obecné češtiny nebo dalších útvarů. Mluvená forma spisovné češtiny zpravidla obsahuje mnoho rysů společných s češtinou nespisovnou (Čechová 2000).

PROSTŘEDKY

	nespisovné			spisovné		
←----------						----------→
argotické	nářeční slangové	obecně-české	hovorové	neutrální	knižní	archaické

Zde je dobře patrné, jak jsou spisovné prostředky rozprostřeny na ose od hovorovosti k neutrálnosti a knižnosti. Mírně za hranicí běžné spisovnosti pokračují archaické prostředky. Na druhé straně prostředky spisovné hovorové často pocházejí z oblasti nespisovné, a to konkrétně obecněčeské, z profesní mluvy nebo ze slangu. Určitý

pohyb nastává i mezi profesní, slangovou mluvou a odborným spisovným vyjadřováním, do odborné terminologie dokonce pronikají původní profesní a slangové výrazy, např. myš (počítačová), e-mailovat, apod. Spisovná čeština se nedá považovat za příliš územně a sociálně omezenou. Nespisovná čeština, tzv. substandard je naopak rozlišován právě územně a sociálně. Územní diferenciace je známa jako interdialekty/nadnářečí, které obsahují menší teritoriální dialekty/nářečí. Nářečí se unifikovala a dnes se v Čechách užívá především obecná čeština. U spisovného jazyka přes obecnou češtinu až k jednotlivým teritoriálním dialektům můžeme hovořit o strukturních útvarech, jelikož mají úplnou jazykovou strukturu – hláskosloví, tvarosloví, lexikum, syntax. Naproti tomu sociální diferenciace nespisovné češtiny zahrnuje profesní mluvu, slangy a argot. Jelikož nemají své speciální prostředky gramatické a hláskové (přebírají je z jiných útvarů), mají jen vlastní slovní zásobu a frazeologické jednotky, říká se jim útvary nestrukturní (Čechová 2000). Všechny již zmiňované strukturní útvary mají svou normu, nejde o prostý úzus, ovšem na rozdíl od spisovné jazyka, jenž má normu kodifikovanou.[1]

V řečové praxi se však neužívá jen čistého nářečí, obecné češtiny, nebo spisovného jazyka, *„ale jednotlivé útvary v sebe přecházejí, prostředky se kombinují, a to v závislosti na mnoha činitelích (regionálních, sociálních i psychologických)“* (Čechová 2000: 25).

1.1. Spisovnost a nespisovnost

Existují dva velké „protipóly“ *spisovnost – nespisovnost*, u kterých jsou v dnešní době křehké hranice. Jan Chloupek ve své knize *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti* (1986) hovoří právě na toto téma a specifikuje a osvětluje úskalí s ním spojená. Již v předmluvě konstatuje, že jde o živé zápolení mezi útvary národního jazyka v jazykových projevech lidí naší doby a stálé interference jazykových prostředků. V převážné většině komunikačních aktů se odráží složitost společenského, politického, kulturního života a aktuální situace. To vyvolává trvalý neklid v komunikačních normách a vyjadřovacích modelech, ve kterých očekáváme jistou výrazovou náplň. Neklid je soustavně vyvoláván některými sociálními tendencemi dané doby. V podstatě však

[1] úzus – zvyk určitých prostředků užívat; norma – souhrn prostředků považovaných jejich nositeli za závazný, dynamická; kodifikovaná norma – zachycená ve slovnících (lexikální norma), v mluvnicích (gramatická norma), v pravidlech českého pravopisu (pravopisná norma) a v pravidlech české výslovnosti (výslovnostní norma); kodifikace – vyjádřením, zachycením normy spisovného jazyka; reguluje užívání spisovných prostředků a ovlivňuje tak i vývoj normy; nutné, aby zachycovala normu pravdivě, věrně – měla by mít perspektivní hloubku; statická (Čechová 2000)

obohacuje vyjadřování oficiální, běžné i umělecké. Za oficiální, veřejný hlas společnosti (avšak do jisté míry nástroj propagandy) jsou považovány sdělovací prostředky. Na druhé straně stojí běžné denní interakce mezi lidmi – neoficiální, intimní a projevují se svou improvizovaností a samozřejmě i nespisovností.

Spisovný jazyk, jakožto základní útvar národního jazyka, je nositelem národně reprezentační funkce. A zároveň přetrvávající napětí mezi spisovným jazykem a nespisovnými útvary vede k vytváření zjevné dichotomie, jejíž funkce při dorozumívání je v průběhu věků proměnná. Třídění do dvou skupin – spisovnost a nespisovnost – se nejprve týkalo samotného rozdílu mezi – psanou a mluvenou řečí. *„Výrazový i funkční předěl byl velmi příkrý: jakýmsi pomezním případem tu byla pouze obřadní rétorika, avšak i ta původně závisela na psaném textu, a v základě tedy nesla charakteristické rysy psané řeči. (…) Pro dichotomii bylo příznačné rčení z antiky Psané slovo přetrvává a lidové rčení Mluví, jak mu zobák narost a vázal se k ní výmluvný paradox Mluví jako kniha, dotvrzující výjimku“* (Chloupek 1986: 13 – 14).

Postupně se předěl mezi spisovností – nespisovností a psanou – mluvenou řečí začíná stírat. Do literatury pronikají jazykové prostředky z reálného života, které mají za úkol přiblížit styl umělecké literatury všednímu, každodennímu vyjadřování *občana*. Přechod můžeme spatřovat i v matčiných improvizovaných vzkazech zanechaných rodině na papírovém útržku (Chloupek 1986). Také proměny, jimiž čeština prochází v nových elektronických médiích: internetové diskuze, e-maily, chaty, blogy, skype, SMS, ve kterých sice užíváme češtinu psanou, ta ovšem může být plná znaků mluvenosti (Čmejrková 2011). Jaké řečové kvality (psanosti, mluvenosti) převažují v televizní diskuzi na odborná témata, nebo v projevu zkušeného učitele, jenž opakuje zpaměti svým žákům vědomosti, které získal studiem knih, tedy textů psaných? Funkční dichotomie oficiálního, veřejného a neoficiálního, intimního vyjadřování nám poskytuje *„výklad hierarchie od spisovného až po teritoriálně omezený úzus v jasně vymezených nebo krajních oblastech dorozumívání“*, a to například v diplomatické mluvě, v politických dokumentech, při předpovědi počasí, v úředních formulářích – veřejné vyjadřování, v mluvě mladé generace – intimní vyjadřování (Chloupek 1986: 15). Sama zkušenost nám však ukazuje, že dobře myšlené kampaně za spisovné vyjadřování odvál čas a nespisovné vyjadřování proniká bohužel do všech oblastí. Proto Chloupek (1986) užívá v tématu funkční dichotomie termínů modelové a nemodelové vyjadřování. Nemodelové vyjadřování je úzce spjato s nespisovností. Toto tzv. živelné vyjádření se dotýká každodenních a běžných záležitostí, bývá povahy improvizované a závisí na situačním

kontextu. Může probíhat mezi sobě obecně rovnými mluvčími (věkem, pohlavím, postavením) nebo sobě rovnými v určité životní situaci. Naopak modelové vyjadřování je úzce spjato s důslednou spisovností. Zejména je-li mezi původci projevu věkový nebo společenský odstup, vede-li se řeč na odborná témata, je-li promluva určena veřejnosti a má-li adresáta projevu přesvědčovat, uvědomovat.

Obecně lze říci, že při psaní se zpravidla přidržujeme spisovné češtiny, ovšem zdaleka to neplatí vždy, a při mluvení si vybíráme mezi spisovnou češtinou a jinými varietami mluvené češtiny. Česká jazyková situace proto bývá označována jako diglosní[2]. Podle Fergusona (1959) jde v diglosní jazykové situaci o dělení na dva jazykové útvary, geneticky příbuzné, které se v různých komunikačních událostech střídají celkem pravidelně a podle určitých pravidel. Z teorie vyplývá, že jeden útvar – vyšší varieta – je charakteristická například pro projevy, jakými jsou kázání (v kostele, v mešitě), parlamentní řeč, politický proslov, univerzitní přednáška, zpravodajský pořad, novinový úvodník, novinová zpráva, umělá poezie. Druhý útvar – nižší varieta – je příznačná například pro rozhovor v rodinném kruhu, s přáteli a kolegy, „soap operu“, titulek v politické karikatuře, vtipy, lidovou slovesnost, apod. (Čmejrková 2011)

[2] *„Diglossia is a relatively stable language situation in which, in addition to the primary dialects of the language (which may include a standard or regional standards), there is a very divergent, highly codified (often grammatically more complex) superposed variety, the vehicle of a large and respected body of written literature, either of an earlier period or in an other speech community, which is learned largely by formal education and is used for most written and formal spoken purposes but is not used by any sector of the community for ordinary conversation“*(Ferguson 1959: 336).

1.2. Psanost a mluvenost

Spisovnost a nespisovnost jde ruku v ruce s psanou a mluvenou podobou jazyka. Jde o dvě rozdílné kulturní techniky a sociální aktivity, nebo o dva existenční mody téhož jazyka? *Mluvená řeč představuje většinou spontánní, nepřipravené, dynamické, situační projevy, kdežto psaná řeč většinou projevy uspořádanější, statičtější, explicitnější. Mezi oběma projevy však existuje kontinuum, takže nelze proti sobě klást* ***mluvenost*** *a* ***psanost*** *bez ohledu na komunikační, zvláště pak pragmatické činitele. Existují speciální typy mluvených projevů (přednášky, odborné referáty a diskuse apod.), jež mají mnohé rysy psanosti, a proti tomu psané projevy s výraznými rysy mluvenosti (osobní dopisy některých osob, prosté vzkazy rodinným příslušníkům nebo přátelům…)* (Čechová 2000: 27).

Lze se opřít o díla badatelů v oblasti historie, sociologie, antropologie, literární vědy, sémiotiky a dalších oborů. Kulturní historii řeči a písma můžeme rozdělit do několika významných fází, které jsou rozpoznatelné díky svým mezníkům:

- Orální kultura;
- Vynález písma;
- Vynález knihtisku;
- Audiovizuální média;
- Počítačová gramotnost.

„Společnost se může obejít bez psané kultury, nikoli však bez mluvení“ (Čmejrková 2011: 20). Fázi čistě orální kultury si dnes však dokážeme představit pouze rámcově. S vynalezením písma se dostává *orálnost* do vzájemného kontaktu s psaností a pod její trvalý vliv. Mluvenost a psanost už od sebe nedokážeme zcela oddělit a vidět je jako předmět zkoumání v čisté podobě. Psanost se vytváří svým postupným osvobozováním od mluvenosti. Mluvenost se dostává pod vliv psanosti (například ve spisovných veřejných projevech). Psanost se v některých současných podobách vrací pod vliv mluvenosti (například nespisovné internetové diskuze) (tamtéž).

Jedinec užívá jazyk jako nástroj myšlení, vyjadřování a dorozumění. Lze však také říci, že jazyk je spíše než nástroj, jakýsi prostor, prostředí, v němž člověk žije a uskutečňuje svůj vztah k druhému člověku. Proto je velmi důležitý pohled i z jiných věd (než z jazykovědy) – psychologie, sociální psychologie a psycholingvistiky. Různé pohledy nám umožňují pozorovat i historický vývoj národního jazyka, jenž se v dějinách přetváří právě působením jednotlivců a sociálních skupin. Ze vztahu jedince a jazyka, jako obklopujícího prostředí, které člověka ovlivňuje, formuje a utváří, vznikají

psychologické teorie lidské osobnosti. Chování jedince je výsledkem nepřetržitého procesu vzájemných vztahů, interakcí mezi jednotlivcem a mezilidskou, společenskou a přírodní situací. Jedinec se stává aktivním prvkem v procesu a velmi záleží na jeho rozumění světu, který jej obklopuje a o němž se řečí vyjadřuje (Kořenský 1992).

Jde-li o zrod a rozvíjení individuálních, ontogenetických řečových schopností, je zcela zásadní rozdíl mezi samotným osvojením schopnosti mluvit a komunikovat v psané a mluvené podobě. Proces osvojování schopnosti komunikovat v psané podobě je ve společnosti důsledně řízen. Nejen jako žáci po dobu školní docházky, ale celoživotně se jako občané setkáváme s řadou písemných projevů (formuláře, obchodní dopisy, životopisy apod.). Celý tento proces je uvědomělý, uvědomovaný a řízený. Oproti tomu proces osvojování schopnosti správně a úspěšně mluvit probíhá zcela jinak. Především je to spontánní akt, který se děje ještě v předškolním období dítěte. Mluvená komunikace se proto setkává s menší vyučovací pozorností (Kořenský 1992). Mluvený projev a výcvik v něm je na školách opomíjen a často i mimo pozornost učitele. Příčiny můžeme zajisté vidět v nesnadnosti hodnotit a klasifikovat to, co před sebou nemá učitel v písemné podobě (Brabcová – Vitar 1978). Osvojování a zdokonalování mluvené komunikace se děje spíše působením životních komunikačních situací a vztahů, než soustavnou vzdělávací činností, výukou a kultivací. Ale nebylo tomu tak vždy, a to v dobách, kdy byla mluvená komunikace společensky významnější než psaná (Kořenský 1992).

Z antických tradic vycházejí mluvnice a rétoriky, které si funkční rozdíl mezi psaným a mluveným jazykem zřetelně uvědomovaly. Dějiny rétoriky jsou dějinami komunikačních strategií, které se snažily písemně připravený a do paměti uložený text co nejvíce přiblížit situaci, v níž bude přednesen. Vybavit ho fiktivními prvky dialogu – protivníkovi argumentace, oslovování přítomných i nepřítomných osob, řečnické otázky i odpovědi. Ovšem i písemná kultura nesla zřetelné stopy mluveného slova (především do doby vynálezu knihtisku) – středověcí písaři psali podle diktátu cizího nebo vlastního. To všechno nás vede k závěru, že projev čistě mluvený nebo čistě psaný jsou jen teoretickými konstrukty, jejichž vyhraněnou podobu nacházíme v praxi stěží (Kraus 1994).

Jaká je vlastně v dnešní době mluvená čeština? Naše každodenní zkušenost nám napovídá, že je v různých ohledech rozmanitá. Každý z nás mluví trochu jinak, trochu jiným "jazykem". Záleží na tom, k jaké věkové skupině patříme, kde žijeme, čím se zabýváme, jaká je naše profese a naše zájmy. Své vyjadřování měníme v závislosti na prostředí, ve kterém se pohybujeme. Zda mluvíme doma, v prostředí soukromém, nebo

na veřejnosti, ve škole, na pracovišti, nebo v médiích. Projev přizpůsobujeme situaci a volíme komunikační styl podle toho, s kým a ke komu hovoříme. Rozhodně nepromlouváme stejně k dospělým, k dětem či k seniorům. Neužíváme tytéž prostředky, když komunikujeme s lidmi známými a neznámými, s kolegy, nadřízenými, učiteli. Stavba a styl řeči závisí na tématu a na našich dispozicích i momentálním rozpoložení. Způsob řeči záleží také na tom, jakým dojmem chceme zapůsobit, jaký obraz o sobě se snažíme vytvořit svým projevem. I při poslechu mluveného projevu aktivně uplatňujeme svou znalost jazyka a představy o jeho normách. Zaujímáme postoj k mluvčímu a stanovujeme hodnotící kritéria, jež se týkají jak obsahové stránky projevu, tak i způsobu řeči, její plynulosti, srozumitelnosti, jasnosti a správnosti. I v médiích zaznívá čím dál častěji spontánní mluvená řeč, často neformální a neuhlazená. Potlačuje se oficiálnost, formální vybroušenost a učesanost monologických projevů (Čmejrková 2011).

Hranice mezi neformálním a formálním, neoficiálním a oficiálním, soukromým a veřejným, privátním a mediálním se tak stírá a dochází k míšení řečových stylů, a to je provázeno míšením spisovné a nespisovné češtiny. Posluchači a diváci, pro něž jazyk představuje hodnotu, kterou je třeba střežit, by si často přáli slyšet jazyk tvarově správnější, stylově vybroušenější, intelektuálně náročnější, než je ten, jenž je jim předkládán. Provokací jsou zejména opakovaná vycpávková slova a další stereotypy mluvené řeči, pokleslá fonetická stránka mluvených projevů, nedbalá výslovnost, nesprávná artikulace, intonace, kladení důrazů a také vyplňování pauz nejrůznějšími hezitačními zvuky a neslovnými výrazy (Čmejrková 2011).

Mluvené projevy by měli mít tak rozdílné podoby, jak rozdílné jsou sociální kontexty a komunikační situace, v nichž se odehrávají. Nás budou tedy zajímat komunikační situace veřejné (označení podle Olgy Müllerové), podrobněji dále veřejné situace formální. Veřejná komunikace se odehrává v prostředích, která nemají soukromý charakter, a probírané téma je předmětem zájmu širokého okruhu lidí a jemu jsou také výsledky jednání určeny. Veřejné projevy bývají v menší či větší míře připravené, nejsou tedy spontánní, či může být spontánnost jen zdánlivá (avšak je stylizovaná). Veřejné projevy, shromáždění, schůze, valné hromady, mítinky, slavnostní proslovy, obřady, bohoslužby bývají *oficiální.* Oficiální komunikace ve veřejných situacích by měla být spisovná. Veřejné projevy mají většinou nějaký institucionální rámec (zastupují nějakou instituci). Mluvíme o situacích oficiální institucionální komunikace, ve kterých mluvčí přednáší, dokonce předčítá předem připravený projev adresovaný širšímu publiku. Například novoroční projev prezidenta, jenž má tradiční podobu a uspořádání a prvky

neformálnosti by mohly působit až rušivě. V převažující míře mají formální charakter přednášky, referáty a sdělení na konferencích a podobných akcích. Všeobecně lze říct, že všechny monologické žánry veřejných projevů jsou spíše formální, neformální prostředky se do nich dostávají s idiolektem mluvčího, emocionalitou, v některých případech i záměrně (Čmejrková 2011).

2. RÉTORICKÝ FUNKČNÍ STYL A DĚJINY RÉTORIKY

Rétoriku především chápeme jako soubor návodů a pouček získaných zkušenostmi a teorií, který slouží k tomu, jak mluvit dobře a přesvědčivě. Jde tedy jak o jazykovou a stylistickou kvalitu, tak o způsob a úroveň prezentace témat, argumentace a zpracování v řeči. *„Rétorika je současně učením o tom, jaký jazykový projev je, i o tom, jaký by měl být, aby byl úspěšný.“* (Kraus 2011: 20).

Mluvený projev a péče o něj má velmi dlouhou tradici. Již ve **starověku**, v antickém Řecku a Římě bylo řečnictví důležitou součástí výchovy a vzdělání. Řeč jako útvar se stal zvláštním literárním druhem. A byli to právě Řekové, kdo vytvořili rétoriku – teorii řečnictví. Slavným a vyhledávaným učitelem se v Athénách stal Gorgias z Leontin, který založil první školu rétoriky (Buchtová 2006). Už v těchto dobách se rozlišovaly tři druhy řečnictví: politické, soudní (praktické) a slavnostní (estetické). Už v 5. století před naším letopočtem vynikali jako praktičtí řečníci mnozí athénští státníci, například Themistoklés, Periklés. Na rozhraní 5. a 4. století před naším letopočtem vznikala řečnická střediska. Především šlo o demokratické obce na Sicílii a ve vlastním Řecku pak Athény. Řeč se jako literární druh formovala od 4. století před naším letopočtem, a to hlavně zásluhou sofistů. K nejvýznamnějším řečníkům své doby patřili: pisatel soudních řečí – Lýsias, Isokrates, který vynikal v řečnictví slavnostním a Démosthénés, jenž exceloval v politickém řečnictví (Brabcová – Vitvar 1978). Nelze jistě opomenout ani Aristotela s jeho dílem *Rétorika,* v němž člení disciplínu na tři okruhy: jazyk, styl a struktura (Krobotová 2000). Z vlivu řecké rétoriky se utvořila římská teorie řečnictví. Mezi státníky se objevovali nadaní řečníci, vynikali především Marcus Antonius, Cato, Brutus, Caesar, Censorius, Scipio Aemilianus. Avšak nejznámějším a vrcholným římským řečníkem se stal Marcus Tullius Cicero, jehož principem bylo „ornate dicere“, tj. mluvit květnatě, tedy umět užívat jazyka, volit působivě argumenty, hovořit k tématu a pečovat o estetickou hodnotu řeči. Řečnictví bylo v Římě velmi důležitou složkou výchovy. Od rétora Senecy jsou známy například deklamace na smyšlená témata. Autorem nejobsáhlejší dochované učebnice rétoriky *Institutio oratoria* je Marcus Fabius Quintilianus, česky vyšla pod názvem Základy rétoriky (1985) (Brabcová – Vitvar 1978). Autor v díle shrnul poznatky z více než pět set let trvajícího antického řečnictví a doplnil je o své pojetí rétoriky a o systém výchovy (studium pravidel, cvičení i praxe) (Buchtová 2006).

Středověké rétorické školy navázaly na tradice škol antických, ovšem nedosahovaly jejich úrovně. Středověké soudy probíhaly zcela odlišným způsobem než v antice, řeči politické byly spíše výjimkou. Těžištěm mluveného projevu v této době bylo křesťanské kázání. S rozvojem univerzity se začala vyvíjet i akademická řeč (Buchtová 2006). Rétorika patřila spolu s gramatikou, dialektikou, aritmetikou, geometrií, hudbou a astronomií mezi sedm svobodných umění (artes liberales) (Krobotová 2000). Středověká rétorika měla svou terminologii a podávala teorii i ukázky tvoření spolu s definicemi, charakteristikami a výklady. Rozlišovala se rétorika dvojího typu: moralis a sermocinalis (Brabcová – Vitvar 1978).

Základy **české** rétoriky položil na konci 13. století Jindřich z Isernie. Napsal první českou rétoriku *Epistolare dictamen.* K výraznému rozvoji českého řečnictví došlo především v době Karlově a Václavově a na pražské univerzitě. Teoretické základy řečnictví rozpracovali například italští teoretikové Dante, Petrarca, Cola di Rienzi a na ně pak navázali Klaret, Dybin a Jan ze Středy. V českých zemích poté vznikla řada rétorických prací a řada rétorů – teoretiků, například Ondřej z Olomouce, Martin z Plzně, Jan z Hradce Králové, písař Prokop (Tříška 1964). Podobně jako v Anglii a ve Francii to bylo především reformační hnutí, ze kterého vzešla řada našich vynikajících řečníků, například Jan Milíč z Kroměříže, Jan z Rokycan, Jan Želivský a Jan Hus, jejichž kázání se dochovala dodnes (Krobotová 2000). M. Jan Hus je také považován za našeho prvního ortofonika[3] (Brabcová – Vitvar 1978). Klasickou ukázkou řečnického umění je i *Apologie* Karla staršího ze Žerotína (Krobotová 2000). Pro jazykovou kulturu mluvených projevů má v 16. století velký význam Jan Blahoslav (*Ctnosti kazatelů, Vady kazatelů*), stejně tak jako v 18. století Josef Dobrovský. Romantická doba prokázala nemalý zájem a péči o zvukovou stránku jazyka a o její krásu. Například Ján Kollár ve studii *Myšlenky a libozvučné řeči vůbec, obzvláště československé* (1822) žádal hojnost samohlásek a odstranění slabikotvorného r, l. První větší práci o zákonech české výslovnosti sepsal a dobrou znalost českého jazyka prokázal Josef Durdík ve spise *Kallilogie čili o výslovnosti* (1873) (Brabcová – Vitvar 1978). Vliv na rozvoj řečnictví v Evropě mělo osvícenství a u nás národní hnutí v době obrozenecké. Po roce 1848 patří mezi známé řečníky u nás kupříkladu F. L. Rieger a v průběhu 19. století vynikali K. Sladkovský, E. Grégr, J. Herold, F. Soukup a jiní. K vynikajícím řečníkům své doby patřil i T. G. Masaryk, první prezident Československé republiky (Krobotová 2000).

[3] Ortofonie – nauka o správné výslovnosti hlásek (Čechová 2000)

Mluveným projevům a prostředkům těchto projevů se začala věnovat velká pozornost v **Pražské lingvistické škole**, především zásluhou profesora Miloše Weingarta. Jeho studie *Zvuková kultura českého jazyka* ze sborníku Spisovná čeština a jazyková kultura (1932) rozebírá mluvený materiál, definuje základní pojmy a přináší tak nové pohledy na mluvenou podobu jazyka. Touto studií byl položen základ zvukové složky jazykové kultury a všechny další práce týkající se mluveného projevu na myšlenky navazují nebo reagují (Brabcová – Vitvar 1978).

Od přelomu **19. a 20. století** prodělala rétorika překvapivě dynamický rozvoj. Výraznější vlna zájmu se u nás objevila v 70. a 80. letech 20. století. Zájem začali projevovat především kulturní pracovníci, popularizátoři, obřadní řečníci a později se k nim přidávali řídící pracovníci výrobně hospodářských podniků. Avšak od těch, kteří v této době rétoriku potřebovali nejvíce – zejména političtí pracovníci – se slýchala různá antirétorická prohlášení. O zvětšeném řečnickém zájmu dané doby svědčí také vznik řady příruček rétoriky a prací o rétorice, například F. Hyhlík (1972), J. Toman (1981), J. Mistrík (1987), J. Holman (1978), L. Rybár (1980), J. Kraus (1981), J. Hubáček (1983), M. Dohalská a kol. (1985), E. Lotko (2004). V roce 1985 také vyšel překlad fundamentálního díla klasické rétoriky od M. F. Quintiliana *Základy rétoriky*. V současné době se zájem o rétoriku stále zvětšuje, a proto se zcela oprávněně hovoří o celosvětové renesanci (Lotko 2004). *„Vznikají rétorské školy (př. New Rhetoric v USA), v roce 1977 je založena v Curychu mezinárodní společnost pro rétoriku. S rozvojem společnosti jsou kladeny stále vyšší nároky na věcný obsah projevu i formu sdělení (…) Současná doba ukazuje, že bez praktické znalosti rétoriky se lidé neobejdou“* (Krobotová 2000: 144). Jednou z mnoha příčin nového vzestupu rétoriky je jistě informační boom (masová komunikace, propaganda, reklama, atd.) a s ním spojený rozvoj mluvené komunikace, ať už se jedná o komunikaci přímou (služby, státní aparát), nebo nepřímou (rozhlas, televize, film). Renesance rétoriky se týká všech osob, které mají za úkol oslovit, získávat, přesvědčit, informovat, organizovat a vést lidi každý den.

2.1. Vymezení rétorického funkčního stylu

Jak již bylo řečeno, rétorika, jakožto nauka o veřejném projevu, má své kořeny v řeckých demokraciích. Svobodný občan zde měl právo a postupem času i morální povinnost vyjadřovat své názory na veřejné záležitosti a promlouvat o nich. Od počátku se věnovala pozornost umění argumentace a především osobnosti rétora. *„Ideál antického řečnictví je dodnes vnímán jako vzor“* (Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 286).

Styl rétorický má ve své tradici pevné normy a zásady, jimiž se řečník musel řídit. Již podle Aristotela (Buchtová 2006) by řečnický projev měl mít své fáze:

- **Invence** (posláním řečníka v úvodní fázi je shromáždění veškerých podkladů, dat a dokumentů pro svoje vystoupení)
- **Dispozice** (neboli organizace je tematická příprava, v této fázi se nashromážděný materiál třídí a zpracovává se logická struktura projevu, která se člení na úvod, vlastní stať a závěr)
- **Styl** (stylizační část slouží ke zvážení způsobu řeči, pro správnou volbu stylu projevu je rozhodující publikum, které bude slovům naslouchat – sociativnost a charakter projevu – může být humorný, poučný, oslavný)
- **Zapamatování** připraveného textu (dobrý řečník si musí zapamatovat text a hovořit v kontaktu s lidmi, napsaný text by měl sloužit pouze jako pomůcka se záchytnými body)
- **Fáze vlastního přednesu** (řečník musí zvolit takové prostředky, aby ho bylo dobře slyšet, aby mu bylo dobře rozumět, a je důležité i zvolení správné posloupnosti argumentů kvůli porozumění).

Jde o styl výrazně komplexní. Je důležitý výběr jak jazykových prostředků (stylistických proměnných), tak prostředků nejazykových (vzhled, charisma a osobnost autora i normy jeho chování). Záleží jak na správném tématu a obsahu (argumentace), tak na vyjádření a prostředcích verbálních i neverbálních. Výběr je vždy ovlivněn vlastnostmi řečníka (komunikantů), komunikačním cílem a komunikační situací. Rétorika byla a je uměním, ve kterém se přizpůsobuje text konkrétní situaci a má zaujmout, a ovlivnit tak posluchače. Jedním ze základních stylotvorných faktorů je kontakt s adresátem. Dnes se stala výraznou spíše složka argumentační než vybroušená jazyková forma. V mluveném veřejném projevu je stavebním kamenem přimět příjemce, aby zaujal stejné postoje a názory. Toto „přesvědčování“ – persvazivní funkce – se stává podstatou pro rétorický styl. Persvazi lze rozdělit na tři typy, a to vlastní přesvědčování (ovlivnění je dosaženo argumentací), propagaci (tvůrce projevu se snaží ovlivnit myšlení méně aktivního vnímatele), agitaci (směřuje k řešení určité situace a obrací se k posluchači). Persvaze je velmi významným činitelem pro styl (Čechová – Krčmová – Minářová 2008).

2.2. Stavební faktory řečnických projevů

V popředí se jistě nachází výše zmíněná rétorická persvazivní funkce. V mluveném projevu se jedinec s přirozenou nebo delegovanou autoritou obrací ke kolektivnímu vnímateli, jehož názory a postoje hodlá svým vystoupením ovlivnit. Posluchač (adresát) je samotné produkci komunikátu bezprostředně nebo zprostředkovaně (televize, rozhlas) přítomen, a je tak objektivním slohotvorným činitelem. Sdělení řečníka je přijímáno jako společensky a obsahově závažné. Mluvčí si je této závažnosti vědom, na vystoupení se předem připravuje, buď zcela – s písemnou oporou, nebo alespoň v mysli. Uvědomělý a dobrý řečník přistupuje zodpovědně i k přednesu (Čechová – Krčmová – Minářová 2008).

Postupně se základní vymezení rétorického projevu rozšířilo i na jiné veřejné promluvy: agitační vystoupení (méně připravená, většinou politická), na diskuse odborné povahy, a dokonce se v mezním případě chápe rétorika jako *„obecná nauka o úspěšné komunikaci“* (Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 285).

Rétorický styl má nejblíže k mluvené publicistice, kvůli veřejnosti a kolektivnímu adresátovi i již zmíněné persvazi. Rétorika má však rozdílný typ působení na vnímatele než publicistika a zasahuje více komunikačních témat. Je proto důležité rozlišovat mezi slavnostním projevem a televizním zpravodajstvím, ve kterém politik odpovídá na otázky novináře. Hranice je však mnohdy velmi tenká (Čechová – Krčmová – Minářová 2008).

2.3. Stylová norma řečnických projevů

Dnes jsou obecné nároky posluchače na kvalitní řečnický projev stejné jako v minulosti – očekává se *„projev jasný, srozumitelný, přiměřený situaci, působivý a účinný, působící jak na intelekt posluchače, tak na jeho city“* (Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 287). Je proto nezbytné volit při tvorbě projevu vhodné a odpovídající prostředky. V současné době je oceňována především tvůrcova originalita, i přesto ale mají řečnické projevy své stylové normy. Jednak obecné normy pro všechny typy veřejné mluvené komunikace, jednak při pestrosti projevů i normy jednotlivých druhů a žánrů (tamtéž).

2.3.1. Veřejnost projevu

Základní vlastnosti řečnického stylu plynou z toho, že jde o komunikaci veřejnou, obsahově a společensky závažnou. Jde o řečnický monolog, který je narušován prvky

fiktivního dialogu (oslovování, řečnická otázka, argumenty předjímající, vysvětlující, vyvracející možné námitky posluchačů) (Lotko 2004).

Ve veřejném řečnickém projevu by samozřejmostí měla být spisovnost jazykových prostředků. Spisovný jazyk má jak celonárodní komunikativní platnost, tak je prestižním a polyfunkčním, jeho neutrální prostředky zpravidla nevyvolávají u posluchačů nežádoucí až rušivé konotace (Lotko 2004). Mluvčí se však s ohledem na žánr pohybuje na hranici knižnosti (při slavnostních projevech), a dokonce spisovnosti – nespisovnosti (v politických agitačních projevech) (Čechová – Krčmová – Minářová 2008). Prostředky nepatřící do spisovného jazyka, expresivní nevyjímaje, či neologismy a okazionalismy musí mít v rétorickém textu své funkční zdůvodnění a opodstatnění – jsou v řečnictví užívány pro aktualizaci. Zde je však nutno připomenout, *„že právě v řečnickém stylu se u nás setkáváme s nedostatečnou znalostí pohybu v normě spisovné češtiny. (…) Pro české prostředí je také typické to, že prestižnost ortoepické normy (…) není náležitě doceňována“* (Lotko 2004: 26). V řečnictví je zcela běžné propojení s jinými texty formou citací nebo parafrází – intertextovost (např. myšlenky významných osobností minulosti i současnosti, literátů, vědců). Mohou se objevit i aluze (narážky na významná díla). Zvláště u agitačních projevů můžeme najít lidové frazémy (přísloví, rčení) (Čechová – Krčmová – Minářová 2008).

2.3.2. Kolektivní adresát

Adresnost nutí řečníka respektovat při volbě prostředků zásadu adekvátnosti vzhledem k adresátovi (Lotko 2004). Typický řečnický projev je adresován konkrétní fyzicky přítomné skupině posluchačů. Příjemci reakcemi (většinou verbálně neprojevenými) modifikují jednání řečníka, a ten naopak musí předjímat postoje posluchačů (pokud hodlá dosáhnout persvaze). Jde vlastně o *„dialog s mlčícím kolektivním partnerem, kterého je třeba aktivizovat“* (Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 288). Zřetel k adresátovi je patrný při stylizaci jazyka i při volbě argumentů a příkladů. Mluvčí se rozhoduje mezi konkrétností a abstraktností a volí míru terminologičnosti. Pro přesnost a jednoznačnost je nutné posílit názornost projevu příklady, paralelami, přirovnáními. K navození kontaktu s posluchači slouží například oslovení. Používáme ho na počátku, někdy i v průběhu řeči k získání posluchačské přízně (tzv. captatio benevolentiae[4]) a i na závěr obvyklé poděkování za pozornost. Iluzi dialogu

[4] captatio benevolentiae – pozitivní ocenění osobnosti posluchače

posilují klasické prostředky – řečnická otázka, obracení se na posluchače imperativem, obvykleji s inkluzivním plurálem, apostrofou. Kontakt s „publikem“ lze navodit také neverbálními prostředky, zejména vyvoláním očního kontaktu s jednotlivci (tamtéž).

2.3.3. Zvuková realizace projevu (ústnost)

Vlastnosti stylu rétorického souvisí s jeho mluveností. Mluvený ráz řečnických projevů umožňuje, aby řečník plně využíval nejen čistě verbálních prostředků, ale také prostředků neverbálních (proxemiku, posturiku, gestiku atd). Klasický rétorický projev by měl mít psanou předlohu. Především v politických projevech a projevech s důrazem kladeným na informativnost a věcnost pozorujeme, že písemná opora hraje stále závažnější úlohu a na posluchače nepůsobí nijak rušivě (Lotko 2004). V mluvené realizaci poté dochází především k rozvolnění textové a větné stavby. Při poslechu obsahově náročné řeči je těžké udržet pozornost, a proto řečník vkládá do delšího textu uvolňující pasáže formou příkladů, vysvětlení. Zvuková realizace projevu ovlivňuje i aktualizaci textu. Ozvláštnění musí být dosti výrazné, jednoznačné v interpretaci smyslu. Řečník upozorňuje na ozvláštnění ustálenými metajazykovými obraty, změnou hlasu, tempa a důrazem, a tím předchází nedorozumění. Mluvčí musí nezbytně zvládat jak technickou průpravu (dech, hlas, artikulační ústrojí), tak konkrétnější přípravu (zvážení délky výpovědních úseků, aby odpovídaly obsahovému členění, artikulačním možnostem, umístění intonačních jader, atd.). Mluvčí by se měl také vyhýbat složitým, artikulačně náročným souhláskovým skupinám, zkratkám, atd. – mohou být snadno zkomoleny (Čechová – Krčmová – Minářová 2008).

2.3.4. Horizontální a vertikální členění řečnického projevu

Jako každý souvislý projev i projev řečnický lze rozdělit na část úvodní, střední a závěrečnou. Fáze jsou obráceny přímo k posluchači, oslovují jej, vytvářejí podmínky pro náležité pochopení obsahu, ale také pro probuzení zájmu o téma. Začínáme tedy od obvyklého oslovení a úvodních vět až po závěrečné poděkování za pozornost (Čechová – Krčmová – Minářová 2008).

Hierarchizace informací je velmi důležitá pro zcela jasnou orientaci v myšlenkovém postupu projevu od závažného až k podružnostem. Posluchač by měl v řečnickém projevu jednoznačně rozeznat významné argumenty od doplňujících údajů. Ke zdůraznění nám mohou pomoci zvukové prostředky – zpomalení tempa, výraznější artikulace u podstatných pasáží textu či mírné zesílení hlasu. Avšak vyvarujme se křiku,

který není vhodný a mohl by působit až agresivně. Další možností jsou prostředky jazykové – kromě neutrálních výrazů je možno využít hovorového až nespisovného jazyka či neotřelých obrazných pojmenování. Na jedné straně velmi specifické tropy jsou především sebeprezentací řečníka. Na straně druhé se výrazným prostředkem stávají figury – synonymní opakování a opakování nejrůznějšího typu, či názorná přirovnání. Verbální sdělení vždy doprovázejí nonverbální projevy – gestikulace, mimika, ale také posturika a proxemika. Potlačení mimiky a gest, *„promluva se strnulým obličejem a bez pohybu rukou naznačuje, že řečník situaci projevu nezvládá a kontakt s posluchači si nepřeje. (…) Zejména v agitačních řečech získávají místo gesta a mimika autosémantické, tj. zastupující verbální sdělení; takové gesto (pokrčení ramen, ukázání, úšklebek místo vyjádření) jsou jasně interpretovatelné"* (Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 291).

2.3.5. Estetizující složky v řečnictví

Projev by měl mít kvality nejen intelektuální, ale i estetické. Především u takového projevu může být poté plněna i persvazivní funkce. Estetizujícími složkami jsou myšleny: celkový vzhled řečníka, zvuková stránka projevu (výhodou je například příjemný, zvučný hlas, kultivovaná výslovnost) a tematická a dispoziční stavba řeči. Dnešní doba přeje spíše než zdobnému rétorickému stylu tradičním obratům, které jsou oprávněně chápány jako klišé (Čechová – Krčmová – Minářová 2008). Důležitá je proto i řečníkova schopnost zapůsobit na své „publikum". Tato sugestivnost vyplývá z toho, že řečnický projev má nejen funkci informovat, ale také přesvědčovat a získávat posluchače. *„Sugestivnosti řečník docílí užíváním specifických, stylisticky příznakových prostředků zvaných řečnické figury a tropy"* (Lotko 2004: 27).

Rétorický text (projev) je komplexní struktura, ve které se na rovinu gramatickou vrství rovina rétorická. To znamená, že za pomoci základních jazykových prostředků vzniká významově přesné, přehledné, gramaticky správné a racionální sdělení. Rovina rétorická pak pracuje s opakováním, stahováním i rozšiřováním, s různými permutacemi a kombinacemi jednotek zvukových, morfologických, syntaktických a sémantických, a tím se docílí ozvláštnění textu (projevu) a v konečném důsledku i zapůsobení na adresáta (Lotko 2004).

2.4. Modelové typy rétoriky

Pro přesnější pochopení pojmu rétorika se požaduje nějaký atribut, například *antická* (klasická) rétorika, *sofistická* (agonální) rétorika, *aristotelská* rétorika, *současná*

(moderní) rétorika (Lotko 2004). *„Rétorika v dějinách jazykové komunikace procházela různými vývojovými obdobími, a to podle toho, na co byl v ní kladen větší či menší důraz, které aspekty rétorické komunikace byly v popředí apod.“* (tamtéž: 15). Podle Lotka (2004) si proto nyní vydělíme určité *modelové typy rétorických teorií (směrů):*

1) *Rétorika jako model přesvědčovací komunikace.* Model reprezentují především řečtí sofisté, kteří vycházeli z předpokladu svobodné diskuze a možnosti subjektivní interpretace. Přednes byl sugestivní a projev působil více na fantazii a emoce než na rozum.
2) *Rétorika jako propagace filozofie a vědy.* Tento model reprezentuje Platonův typ řečníka, jenž vystupuje a hlásá ideu dobra, spravedlnosti a krásy. Rétorika slouží k poznávání a rozšiřování filozofické pravdy a vědeckých poznatků.
3) *Rétorika jako všeobecná teorie argumentace.* Představitelem tohoto směru byl řecký filozof Aristoteles. Dle něj je rétorika brána jakožto teorie a praxe argumentace a umění persvaze ve věcech veřejných. Nachází se na stejné úrovni s logikou.
4) *Rétorika jako nástroj politického působení.* Patří sem ciceronský typ řečníka, který považuje řečnictví za nejvyšší formu všech schopností a nejdůležitější složku politické praxe. V politických úvahách jde především o důstojnost a čest.
5) *Rétorika jako nástroj výchovy a vzdělání.* Od antiky až po novověk má rétorika dominantní postavení ve výchově mladé generace. Podle Isokrata prohlubuje rétorika schopnost persvaze, výkladu, vysvětlení a má humanizující účinek. Podle Quintiliana je vyučování rétoriky důležité nejen kvůli komunikační způsobilosti jedince, ale také pro jeho občanskou mravnost.
6) *Rétorika jako teorie textu a stylistika.* O rétorice můžeme hovořit také jako o nauce o studiu jazykových forem. Slouží k hlubšímu poznání lexikálních gramatických, sémantických i textových, stylistických vlastností jazykového projevu.

Rétoriku současnou, moderně pojatou můžeme označit za teorii veřejné účinné komunikace, tzn. definovat ji jako *„nauku o tom, jak přesvědčit posluchače a získat ho pro stanovisko řečníkovo“* (Lotko 2004: 16). Zaujmout posluchače lze prostředky obsahovými, jazykovými a neverbálním chováním. Moderní rétorika se specializuje a přizpůsobuje potřebám současné praxe, tedy v dnešní době nastal odklon od poetizace a

příklon k publicistické a faktografické podobě řečnictví. Něco jiného od rétoriky očekávají manažeři, politici, pedagogové a lektoři, právníci, obřadní řečníci a další.

2.5. Žánry řečnické komunikace a jejich normy

Podle starověké předlohy známé jako *Aristotelova žánrová triáda* (Lotko 2004) se řečnické projevy dělily na řeči: soudní (judiciální), politické (deliberativní) a slavnostní (epideiktické) a dále se vývojem rétoriky repertoár rozšířil o řečnictví naučné a příležitostné. Každý z druhů má své žánry a jednotlivé žánry se liší svým rozsahem, hloubkou propracování a v neposlední řadě nároky na dodržení norem (Čechová – Krčmová – Minářová 2008). Podle E. Lotka (2004) vyhovuje dnešní rétorické praxi funkční třídění, a to na žánry: agitační (politický projev, soudní řeč), naučné (přednáška, referát, koreferát, sdělení, diskusní příspěvek, polemika), příležitostné (slavnostní projev, smuteční projev) a církevní/ náboženské (kázání, homilie). Tuto klasifikaci rétorických žánrů vypracoval již J. Mistrík (1977).

2.5.1. Agitační žánry

Agitační projevy jsou charakteristické svým výrazným vlivem na vnímatele a vztahem k němu (Čechová – Krčmová – Minářová 2008). Mají za úkol přesvědčit a získat si adresáta sdělení (Lotko 2004). Časté jsou názorné prostředky a argumentace je vyjádřena jednoduše až ploše, aby byla co nejrychleji a jednoznačně pochopena. Cílem může být i manipulace posluchačem. Patří sem politické řeči různého druhu. Programové prohlášení má (po obsahové stránce) charakter odborný, bývá předčítáno a uplatňuje se zde pouze okrajově persvazivní funkce (Čechová – Krčmová – Minářová 2008). Politický projev je relativně delší projev s výkladovým charakterem, v němž se politik angažuje za specifické stranické cíle. Za tím účelem konfrontuje klady i zápory určité politiky a snaží se užít přesvědčivou argumentaci. Politický projev je bojovné řečnické vystoupení. Řečník v něm sice hovoří za sebe, ale staví proti sobě fiktivního protivníka, jehož názory kritizuje, či dokonce vyvrací. Projevy tohoto typu by měly mít trichotomickou kompozici – úvod, jádro, závěr a vyznačují se zřetelným stupňováním důležitosti myšlenek. Jejich větná stavba je proto složitější s odkazovacími prvky. Důležité jsou i specifické řečnické jazykové prostředky – sugestivní a dramatické – které aktualizují i gradují (Lotko 2004).

Politickému projevu se svou stavbou i prostředky blíží soudní řeč obhájce (Lotko 2004). V soudní řeči nalezneme formu značně ovlivněnou soudním řádem země. Jde o představení problému, přičemž řeč žalobce a řeč obhájce se liší především zorným úhlem

pohledu na nazíraný problém. V naší kultuře je soudní řeč aktem věcným a expresivita je potlačena (Čechová – Krčmová – Minářová 2008).

2.5.2. Naučné žánry

Odborné řečnictví slouží k prezentaci tématu samého. Nejčastěji jde o realizaci připraveného psaného projevu zvukovou formou i za pomoci vizuálních prostředků. V této situaci hovoříme spíše o projevu přednášejícího než řečníka (Čechová – Krčmová – Minářová 2008). Naučné žánry lze tradičně rozdělit do tří skupin: přednáška; referát, koreferát; sdělení, diskuzní příspěvek, polemika. Přednáška je relativně rozsáhlý útvar, jenž se užívá především ve výuce. Cílem je seznámit posluchače s novými poznatky či prohloubit stávající. Referát (jakožto mluvený text) informuje odborné publikum o výzkumných výsledcích a zároveň vykresluje způsoby řešení vědeckých problémů. Koreferát se stává určitým doplněním referátu na vědeckých kongresech a sympoziích. Diskusní příspěvek a polemika jsou krátká ústní sdělení, jsou výsekem z delšího celku, například z dialogu. Řečník se v této situaci soustřeďuje na jeden konkrétní problém a snaží se o přesnou formulaci tezí (Lotko 2004).

2.5.3. Příležitostné žánry

Velmi různorodou skupinu tvoří řeči příležitostné. Patří sem proslovy slavnostní (svatební, jubilejní, smuteční), spojené s profesní činností (zahajovací a ukončovací na akcích a oficiálních setkáních) a řeči méně veřejné (přípitky) (Čechová – Krčmová – Minářová 2008). Jsou nezbytné pro společenský průběh událostí, svým rozsahem patří mezi nejkratší žánry řečnického stylu, mají velmi jednoduchou kompozici a důraz je kladen především na slovo. Příležitostné proslovy by měly navodit příjemnou slavnostní atmosféru, persvazivní funkce je v pozadí (Lotko 2004).

2.5.4. Církevní – náboženské žánry

„Duchovní řeč je součástí náboženského obřadu“ (Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 292). Posluchač má být doveden k jistému etickému postoji a má být upevněna jeho víra. Vyberme alespoň dvě základní žánrové formy – kázání a homilie. Kázání má mravoučný námět, vyslovuje se k problémům morálky a napomáhá k jejich řešení. Homilie je v křesťanských církvích výkladem myšlenky Písma (Čechová – Krčmová – Minářová 2008). Jde o rozbor biblického textu čteného při mši (Lotko 2004). V minulosti se duchovní řeč považovala za atribut mluvené podoby vysokého stylu, v současnosti

však tradiční modely ustupují jisté bezprostřednosti ve vyjádření (Čechová – Krčmová – Minářová 2008).

„Rétorický styl není jednotný“. Projevy rétorického stylu jsou vždy komplexními komunikáty. Neexistuje obecný návod, jak úspěšnou a hlavně kvalitní řeč připravit (Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 293).

3. TECHNIKA MLUVENÉHO PROJEVU

Tvoříme-li řečnické projevy, provádíme základní jazykové operace: vybíráme vhodná slova pro pojmenování skutečností a vnitřních prožitků (**onomatologická procedura**), dále z lexikálních jednotek utváříme výpovědi (**syntaktická procedura**) a do již vzniklého textu dosazujeme modulační prostředky – větnou intonaci, důraz, frázování (**modulační procedura**) (Lotko 2004).

„Předpokladem dobrého vyjadřování je dokonalé ovládání techniky řeči“. Znalost zásad techniky mluvené řeči nám napomáhá ke správnému ovládání mluvních orgánů, které se na vzniku řeči podílejí (Buchtová 2006: 24).

3.1. Dechová složka řeči (respirace)

Ovládnutí dechového procesu a dobrá práce s dechem jsou předpokladem zdravého hlasu. Předpokladem pro zvládnutí techniky řeči je správné dýchání. Hlavním orgánem dýchání jsou plíce, které jsou uloženy v dutině hrudní, stěny této dutiny tvoří hrudní koš a na straně spodní bránice. Oporou hrudního koše je hrudní páteř s žebry. Mezi žebry je mezižeberní svalstvo, díky kterému žebra zdvíháme, a tím hrudní koš rozšiřujeme a zužujeme při dýchání. Dutina hrudní je oddělena od dutiny břišní mohutným svalem – bránice. Bránice se při vdechu smršťuje do dutiny břišní, a tím se rozšiřuje hrudní prostor a přední břišní stěna se vyklene ven. Používáme tedy dva způsoby dýchání, a to **žeberní** (hrudní) a **bránicové** (břišní). Většinou dýcháme způsobem smíšeným, který je pro hlas a řeč nejvýhodnější. Při projevu je třeba se učit technice bránicového dýchání. Umožňuje řečníkovi pevný a plynulý výdechový proud, uvolnění horní části těla a dobrý mluvní výkon při fyzické námaze i po ní (Buchtová 2006).

Pro správnou tvorbu hlasu i řeči je nutné, aby dýchání bylo vědomě řízené, nikoliv jen automatické fyziologické. Důležitý je poměr vdechu a výdechu, ale podstatné je také správné načasování přídechu (řečově logická pauza). Řečník nesmí čekat, až mu dojde tzv. rezervní dech (Buchtová 2006). Špatným hospodařením s dechem se často objevuje chyba – „polykání koncovek“ (Krobotová 2000). Dýchací proces má tři fáze – vdech, výdech a pauzu. Významným prvkem je uvědomění si vlastního dýchání a následně realizace dechových cvičení (Buchtová 2006).

3.2. Hlasová složka řeči (fonace)

Dobrá technika mluveného slova (dikce) závisí na vynikajícím a přesném ovládnutí mluvních orgánů a jejich účinném a náležitém užívání při projevu (Krobotová 2000). *„Hlas je barometrem citů člověka. Může být sametový, měkký, dušný, břitký, drzý…“* (Buchtová 2006: 28). V hrtanu je uloženo hlasové ústrojí složené z několika chrupavek, které tvoří ochrannou schránku pro hlasivky. Hlasivky jsou dva pohyblivé, pružné vazy. Mezi těmito vazy se nachází trojúhelníková štěrbina zvaná hlasová a právě zde se tvoří náš hlas. Lidský hlas dostává svou barvu až průchodem rezonančními dutinami (uloženými nad hrtanem) – dutiny hrtanová, ústní, nosohltanová a nosní (tamtéž).

Barva hlasu (témbr) je rozdílná u mužů a žen a mění se s věkem. U vlastností hlasu hrají svou roli genetika, výchova, národnost a prostředí, ve kterém člověk žije. Vědomě lze ovlivňovat především **sílu hlasu** (intenzitu). Síla hlasu by měla být přiměřená prostoru, neměla by slábnout během projevu a samozřejmě se nesmí přepínat hlasový orgán. Stupeň hlasové síly je dán také pečlivou a přesnou artikulací (Buchtová 2006). Důležitým prvkem je však také **nasazení hlasu**. Rozlišujeme nasazení měkké (zesilování intenzity výdechového proudu), dyšné (šepot přechází v požadovaný zvuk; narušuje srozumitelnost sdělení) a ostré (intenzivní proražení hlasivkového závěru; má nežádoucí ráz). Správné posazení hlasu tedy znamená vědomě, ekonomicky a především funkčně využít výdechový proud, a tím rozeznít rezonanční dutiny. Lidský hlas je vyjádřením a sebepotvrzením osobnosti (Krobotová 2000).

3.3. Tvoření a výslovnost hlásek (artikulace)

„Základem dobré srozumitelnosti projevu je správná, přesná a zřetelná artikulace jednotlivých hlásek a jejich spojení“ (Krobotová 2000: 9). Rozlišování zvuků lidské řeči probíhá v rezonančních dutinách (ústní, nosní hrdelní). Přesná artikulace se děje v dutině ústní za pomoci mluvidel (rty, horní a dolní čelisti se zuby, tvrdé patro, měkké patro s čípkem a jazyk). Přičemž jazyk je nejdůležitějším artikulačním ústrojím a svým hrotem, hřbetem a kořenem vytváří nejširší skupinu hlásek. Aktivní při mluvení jsou především spodní ret, spodní čelist, jazyk a měkké patro s čípkem a zbytek mluvidel se na artikulaci účastní pasivně, a vytvářejí tzv. artikulační základnu (Buchtová 2006).

Souhrn pravidel o správném tvoření hlásek se nazývá **ortofonie** (Dokulil 1986). Základem jazyka jsou tedy **hlásky**, jež mají hodnotu akustickou, artikulační, ale i funkci významotvornou – dají se jimi rozlišit různé tvary téhož slova (město, města, městu),

nebo slova různá (kůl, sůl, důl, hůl, půl). České hlásky dělíme na samohlásky (vokály) a souhlásky (konzonanty) (Krobotová 2000). Samohlásky vznikají spojením hrtanového hlasu s tóny rezonančních dutin. Při souhláskách se vytvářejí šumy, které jsou způsobené třením vydechovaného proudu vzduchu o stěny překážek mluvidel (Buchtová 2006). Artikulace hlásek má tři fáze: intenzi (přechod artikulačních orgánů z klidu do artikulačního postavení), tenzi (setrvání v artikulačním postavení) a detenzi (postupný přechod artikulačních orgánů do klidové polohy) (Krobotová 2000).

V češtině **samohlásky** (*a, e, i, o, u*) nesou tón a svou délkou ovlivňují i rytmus řeči. Podle trvání (kvantity) rozdělujeme samohlásky na dlouhé a krátké, poměr krátké : dlouhé je zhruba 1 : 2. Nejdůležitější při procesu tvoření vokálů je poloha a pohyb jazyka a správné otevření úst. Samohlásky tak získávají výšku a zabarvení. Podle artikulace, tvoření (kvality) se samohlásky dělí na zaokrouhlené (*o, u*) a nezaokrouhlené (*a, e, i*) (Krobotová 2000). Chybou při výslovnosti se stává nedostatečné otevírání úst, tzv. „cedit skrz zuby“ (Buchtová 2006). **Souhlásky** třídíme dle Mileny Krobotové (2000) z několika hledisek. A to podle účasti hlasivek na artikulaci na: párové znělé (*b, v, d, ď, z, ž, g, h*); párové neznělé (*p, f, t, ť, s, š, k, ch*) a nepárové (jedinečné) znělé (*m, n, ň, j, l, r, ř*). Neznělé *c, č* se mohou stát znělými [*dz*], [*dž*]. Podle způsobu artikulace rozlišujeme souhlásky závěrové ústní (*b, p, d, t, ď, ť, g, k*) a závěrové nosní (*m, n, ň*); polozávěrové (*c, č*, [*dz*], [*dž*]) a úžinové, a to úžinové středové (*v, f, z, s, ž, š, j*); bokové (*l*); kmitavé (*r, ř*) a hlasivkové (*h*). Podle místa artikulace rozlišujeme souhlásky retné, a to obouretné (*b, p, m*) a retozubné (*v, f*); zubodásňové (*d, t, n, z, s, ž, š, c, č, l, r, ř*); předopatrové (*ď, ť, ň, j*); zadopatrové (*k, g*) a hrtanové (*h*).

Dikce, tímto pojmem rozumíme způsob, jak zacházíme při mluvním výkonu s respirací, fonací a artikulací. Řečník může oplývat dobrou, nebo špatnou dikcí (Lotko 2004).

Vedle nepřesné artikulace a špatné dikce existují i odchylky od spisovné normy, které se mohou přihodit nesprávným tvořením některých souhlásek – ***r*** (***rotacismus***), ***ř*** (***rotacismus bohemicus***), ***l*** (***lambdacismus***), ***k*** (***kappacismus***), ***sykavek*** (***sigmatismus***). V tomto případě jde o vady funkční, tedy dají se odstranit (vhodným cvičením i v dospělosti). Chybná výslovnost však může pramenit také ze zafixovaného dialektu jedince. Odchylky a chyby v artikulaci mohou být následkem neurodynamických poruch – ***patlavost*** (vynechání hlásky, či záměna hlásky za jinou) a neurózy řeči – ***koktavost, brebtavost*** (Krobotová 2000).

3.4. Zvukové prostředky souvislého projevu

Mluvní akt se dá rozčlenit na několik jednotek. Nejvyšší jednotkou je promluva, která se skládá z vět. Věta je nejmenší promluvový celek uzavřený po stránce intonační i významové. Dále se věty člení na větné úseky (kóla, vymezována pauzou, větným přízvukem, melodií), které vznikají z tzv. přízvukových taktů (vymezovány slovním přízvukem). Nejmenší jednotkou mluvy je slabika (Krobotová 2000).

Slabika může být podle hláskového složení otevřená (*sta-ro-ba*), zavřená (*mrz-nout*). Za krajní mez považujeme slabiky začínající na skupinu čtyř souhlásek (*vstříc*) a končící na skupinu tří souhlásek (*pomst, zábst*) a nejdelším typem slabiky je monosylaba (*strast, ctnost*) (Krobotová 2000).

Takt je vytvořen jednou přízvučnou slabikou a jednou nebo více slabikami nepřízvučnými (*louka* /- x/), *trolejbus* /- x x/, *odměnit vás* /- x x x), formálně jde tedy o stopu trochejskou /- x/ a stopu daktylskou /- x x/. Mluvená podoba češtiny má daktylotrochejský spád. Charakter českých taktů je klesavý, pokud se v promluvě nevyskytne tzv. předtaktí (jednoslabičná nepřízvučná slova na začátku věty – *a, i, že, až).* Jde o tzv. **předrážkový takt.** Čeština je jazykem rytmizovaným. To znamená, že promluva je utvářena takty přibližně stejné délky, a to vytváří rytmus řeči (Krobotová 2000).

Slovní přízvuk je v češtině stálý, na první slabice slova nebo taktu, tj. **hlavní přízvuk**. Jde o přízvuk dynamický (dojde k zesílení výslovnosti) a melodický (rozdíly v tónové výšce). Dále **přízvuk vedlejší** můžeme najít u víceslabičných slov na slabikách lichých (*˙nejsta˙rostli˙vější*), na slabice předposlední (*˙zaznamená˙vaný*) a u složenin (*˙země˙dělský*) (Krobotová 2000).

Výrazné zesílení slovního přízvuku je označeno jako **důraz**. Mluvčí může zdůraznit obsahovou závažnost promluvy či celé věty, a tak vyjadřuje subjektivní postoj k obsahu sdělení. Důrazně lze vyslovit jakýkoliv výraz bez ohledu na jeho postavení ve větě. Specifickým případem je **důraz citový** (emfáze), při kterém mluvčí upozorňuje na vlastní citový vztah ke sdělení (Krobotová 2000).

Má-li v úmyslu řečník přednést působivý a účinný mluvený projev, nestačí zvládnout techniku řeči, ale je zapotřebí osvojit si i pravidla **zvukové modulace řečového projevu** (Buchtová 2006). Používá při tom rozmanitou skupinu zvukových modulátorů, tzv. **prozodické suprasegmentální prostředky**. Tyto prostředky modulují projev a činí jej přirozeným a srozumitelným, ale také vyslovují řečníkův vztah k obsahu (Lotko 2004).

Taktová skupina vzniká spojením několika taktů, které jsou z obou stran vymezeny pomlkou (pauzou). Správné členění promluvy se nazývá **frázování** (Krobotová 2000). Jde o členění promluvy na kratší nebo delší větné úseky, které k sobě významově patří (Buchtová 2006). Funkcí frázování je členit a zpřehledňovat řeč pro projev srozumitelnější a jednoznačnější. S frázováním úzce souvisí **pauzy** v řeči. Pauza **fyziologická** potřebná k řečníkovu nadechnutí signalizuje také ukončení výpovědního celku. **Logická**/ gramatická pauza slouží jako prostředek frázování, napomáhá k lepšímu porozumění promluv a odstraňuje mnohoznačnost. **Řečnickou**/ uměleckou nebo také **psychologickou** pauzu posluchač neočekává a projev si ji bezpodmínečně nežádá, umožňuje obsahové doznění projevu a psychicky působí na posluchače. **Formulační** pauza se vyskytuje především v odborných projevech a mluvčí ji využívá k promyšlení a formulování obsahu sdělení. Tato pauza se může objevit na jakémkoliv místě sdělení, avšak neměla by být příliš častá. Někdy je také zaplněna hezitačními zvuky, které mohou působit až rušivě a svědčit o slabší jazykové pohotovosti řečníka či jeho nepřipravenosti. Hezitace může být považována i za řečnický zlozvyk (manýru) (Lotko 2004). Řečník někdy také potřebuje využít pauzu **citovou**, neboli emfatickou (Krobotová 2000). Neexistuje absolutní míra délky pauzy. Záleží na řečníkovi samém, na tempu projevu, atd. Dobře však nepůsobí příliš rozčleněný projev, jelikož je zbaven své plynulosti a koheznosti (Lotko 2004) a řeč se nám jeví jako úsečná (staccatová) (Krobotová 2000).

Projev není pronášen stále stejně, nýbrž je obměňován – **modulován.** Existuje modulace silová (dynamika), tónová (intonace), časová (mluvní tempo) a modulace barvy hlasu (témbr). Pokud je modulačních prostředků přespříliš, řeč se jeví jako afektovaná, až expresivní a útočná. Jsou-li použity nevýrazné modulační prostředky, projev se stává monotónním, jednotvárným, nepřesvědčivým, až nejistým (Krobotová 2000).

Dynamika řeči se projevuje zesílením nebo zeslabením slabik, slov, taktů a taktových skupin a její součástí je i důraz. Intenzitu hlasu ovlivňují anatomicko-fyziologické dispozice a způsob užití hlasu, ale také psychický vztah mluvčího k textu, logické členění textu i uspořádání projevu. Využití a rozmístění dynamických prostředků se opírá o pochopení významové stavby vět a větných celků. Nejčastěji se silová modulace řeči uplatňuje prostřednictvím větného přízvuku (Krobotová 2000). Větný přízvuk je spojen s významotvorným jádrem výpovědi (nejzávažnější slovo věty). V češtině klademe větný přízvuk v neutrální, klidné a věcné výpovědi na poslední slovo věty, větného úseku (Buchtová 2006). Pokud je jádro výpovědi v jiné poloze, je větný přízvuk aktualizován a jeví se jako důraz. Větného důrazu užije mluvčí především tehdy,

když chce na některé slovo (slovní spojení) zvláště upozornit. Důraz jako řečnický prostředek je vhodný nejen pro texty věcné (přednášky, referáty, polemiky), ale také pro agitační vystoupení (Lotko 2004).

Intonace je zvukový prostředek, bez něhož se věta v mluvené podobě vůbec nemůže stát větou. Jde o střídání výšky hlasu v průběhu řeči – melodie řeči. Uzavírá a ohraničuje věty, větné úseky, ale také vyjadřuje citové, či estetické postoje mluvčího (jistotu/ nejistotu; zaujatost/nezaujatost). Základním typem intonace u vět s platností oznamovací, rozkazovací nebo doplňovací otázky je intonace klesavá – kadence. Antikadence – intonace stoupavé použije řečník, formuje-li otázku zjišťovací a vybízí tím posluchače k reakci (Lotko 2004). *„Správná logická intonace přispívá k pochopení textu"* (Krobotová 2000: 78). Nedostatečná intonace naopak vede k monotónnosti promluvy a zvuková jednotvárnost oslabuje posluchačovu pozornost (Buchtová 2006).

*„Časová modulace čili **mluvní tempo** je rozložení řečových jednotek v čase. Rozlišujeme **mluvní tempo národní** a **mluvní tempo individuální**"* (Lotko 2004: 68). Například mezi rychle mluvící patří Francouzi (350 slov za minutu), Japonci (310 slov za minutu), naopak pomalé mluvní tempo mají Polynézané (50 slov za minutu) (Lotko 2004). Čeština má podle výzkumů mluvní tempo 80 – 105 slov za minutu (Krobotová 2000). Osobní/ individuální tempo je charakteristikou člověka a závisí na jeho temperamentových vlastnostech. Lidé dynamičtí, čilí a vitální mluví samozřejmě rychleji, než lidé klidní a rozvláční (Buchtová 2006). Proto se mluví o tempu flegmatickém, melancholickém, cholerickém apod. Svůj podíl mají také věk a pohlaví, ale také obsah sdělení (věcné tempo, závažnost či banálnost sdělení) a počet pauz. A svou roli hraje i vzdálenost mezi řečníkem a posluchačem, velikost auditoria či psychické rozpoložení řečníka. Pozor si musíme dávat především na rychlejší tempo mluvy, které vede k nesprávnému vyslovování hlásek i celých slabik (Lotko 2004). Například *poněvadž [páč], výjimečný[vímečný], všiml si [šimsi]* (Buchtová 2006). Je třeba si uvědomit, že náhlá změna tempa řeči (agogika) je dramatizujícím prostředkem zkušených řečníků.

Témbr/timbre neboli zabarvení hlasu patří mezi nejstabilnější individuální charakteristiku každého člověka (Lotko 2004). Toto zabarvení je podmíněné anatomicko-fyziologickými zvláštnostmi a liší se jedinec od jedince. Pokud je tónově zajímavé, bohaté, znělé a příjemné, zaujme posluchače již na počátku promluvy (Buchtová 2006). Nejlépe uvěřitelné promluvy dosáhneme, když mluvíme klidně a zcela přirozeně (Lotko 2004). Klid, radost, pohoda a úspěch zabarvují hlas zcela jinak, než v situacích prožívá-li mluvčí smutek, stesk, bolest, strach či trému. Podle způsobu tvoření barvy hlasu jde o

hlasy přirozené, či deformované a podle působení na posluchače o hlasy sympatické, neutrální a nesympatické (Krobotová 2000).

3.5. Nonverbální prostředky vyjadřování

Komunikace probíhá v rámci více znakových systémů – kódů. Pro dobrou komunikaci a úspěšné vystupování je tedy zapotřebí mít jazykové kompetence i kompetence v užívání neverbálních prostředků sdělování. Nonverbální komunikace je proces dorozumívání mezi jedinci či skupinami pomocí mimoslovních prostředků (Lotko 2004). Je to forma starší než naše řeč, citově bohatší a někdy i srozumitelnější (Buchtová 2006). Neverbální kódy potvrzují a zesilují verbální informaci, doplňují nebo nahrazují verbální informaci, či dokonce přinášejí odlišnou informaci. Je nutno podotknout, že náš zrak je jako sběratel informací preciznější, jednoznačnější a účinnější, než sluch. (Lotko 2004).

Posluchači si tvoří prakticky okamžitě mínění o řečníkovi, o jeho profesionalitě, společenském postavení a inteligenci. První dojem je vytvářen již od řečníkova příchodu. Záleží na jeho oděvu, výrazu tváře, celkové upravenosti, jistotě vystupování, postoji (Krobotová 2000).

Je několik typů neverbálních prostředků: symboly, ilustrátory, regulátory, adaptéry. **Symboly** jsou neverbální signály užívané v rámci významové oblasti a můžeme je převést do verbálního jazyka. Např. vztyčený palec znamená, že jde vše skvěle; dvěma prsty naznačené V je symbol pro vítězství; zdvižená paže naznačuje zastavit apod. **Ilustrátory** jsou doprovodné neverbální signály a mohou být použity pro zdůraznění výpovědi. Většinou se vyjadřují pomocí rukou – gestikulace, ale každý pohyb těla lze považovat za ilustrátor. Pro úspěšnou komunikaci je synchronizace mezi řečí a pohyby těla zcela nezbytná. **Regulátory** (kývání hlavy, pohledy atd.) usměrňují a řídí. Mohou započít a ukončit komunikaci (podání ruky), ale také zpomalit či zrychlit řečníkův projev. **Adaptéry** nám slouží k ovládnutí našich pocitů při projevu a k řízení našich reakcí. Používáme je podvědomě, ve stresových situacích (tahání za ušní lalůček, gesto úpravy vlasů) (Lotko 2004).

V rétorické praxi rozlišujeme několik druhů mimoslovního sdělení: proxemika, haptika, posturika, kinezika, mimika, pohledy.

Proxemika (z anglického *proximity* = blízkost) vypovídá o lidském teritoriu, tedy o vzdálenosti, kterou si člověk udržuje při jednání s druhými. Podle přiblížení nebo oddálení se rozlišujeme proxemické zóny (vzdálenosti při různých typech setkání dle E.

T. Halla). Jde o intimní vzdálenost (do 45 cm; prostor pro rodinné příslušníky, blízké a důvěrné styky), osobní vzdálenost (45 – 120 cm; prostor pro blízké a přátele), společenskou vzdálenost (120 – 370 cm; prostor pro setkání s cizími lidmi a neosobní jednání), veřejnou vzdálenost (nad 370 cm; prostor, jenž využívají především přednášející a učitelé) (Lotko 2004). Samozřejmě v jiných kulturách existují různé proxemické zóny (Krobotová 2000).

Haptika (z řeckého *haptó* = připevňuji, spojuji) je sdělování bezprostředním kontaktem. K haptickému kontaktu dochází u částí těla, jako je například ruka, paže, rameno, hlava. Základním prostředkem je podání ruky (Lotko 2004). Přiměřený stisk ruky by měl být stvrzen i vizuálním kontaktem a měl by trvat maximálně po dobu osmi sekund. Dále sem můžeme zařadit pohlazení, políbení ruky, či políbení na tvář (Krobotová 2000).

Posturika (z latinského *positura* = poloha) hovoří o samotném fyzickém postoji a držení těla. Tělesnými polohami dávají komunikující v interakci najevo shodu či neshodu názorů. Posturika rozlišuje kongruentní a nekongruentní postoje partnerů při komunikaci. Při shodném (kongruentním) postoji zaujímají komunikanti podobné konfigurace (značí souhlas, rovnost, ochotu spolupracovat), oproti tomu nekongruentní postoj vyjadřuje nerovnost a nesoulad mezi komunikujícími (Lotko 2004). Shrbená záda, pohled do země a kolísavý krok značí starosti a nejistotu, naopak vzpřímený postoj, přímý pohled a jistý krok je znakem sebejistoty řečníka (musí však působit přirozeně a nenuceně). Pozor bychom si měli dávat na postoje: „solný sloup“; „fíkový list“ (sepjaté ruce volně popuštěné před tělem, sebeobrana řečníka); zkřížení paží na prsou (obranná pozice); široce rozkročený postoj s rukama v kapsách (naznačuje malou úctu k posluchačům), ruce za zády, rozkročený postoj a zvednutá hlava (nadřazená, samolibá póza (Buchtová 2006).

Kinezika (z řeckého *kinesis* = pohyb) se zabývá pohyby těla a jeho částí a popisuje jak pohybovou činnost jednotlivce, tak pohybovou souhru celé skupiny. Synchronizace pohybů vede k pohybové eleganci člověka a jeho šarmu a naopak. Základním pojmem kineziky je gesto. **Gestika** (z latinského *gero, gerere* = nosit, projevovat) pojednává o sdělování pomocí gest. Gesto je záměrným projevem a vědomým vyjádřením postoje mluvčího. Má výrazové a dorozumívací funkce a nejčastěji je vyjádřeno pohybem ruky – **chironomie** (z řeckého *cheir* = ruka) (Lotko 2004). Například lomení rukama je projev zoufalství, tleskání je projev radosti a souhlasu, ale zatleskání může být také projevem nelibosti, poskakování značí nadšení, zatínání pěsti či hrození prstem vyjadřuje hněv a

zlost. Gesta mohou říci opačná sdělení (slovně se projeví kladný vztah, avšak neverbálně se sdělí vztah záporný, nepřátelský), to je tzv. dvojitá vazba „double bind“ (Buchtová 2006).

Mimika (z řeckého *mimikos* = napodobující, imitující) je sdělení informace a vnitřních pocitů, emocí druhým pomocí výrazů obličeje. Barometrem emocí je právě tvář člověka. Emoce, projevené na našich mimických svalech, lze dělit na primární a sekundární (Lotko 2004). Za primární (dichotomické) považujeme podle Paula Ekmana (Buchtová 2006) tyto: štěstí – neštěstí, radost – smutek, klid – rozčilení, neočekávané překvapení – splněné očekávání, jistota – strach, spokojenost – nespokojenost, zájem – nezájem. Se sekundárními (odvozené, složené) se můžeme setkat, pokud člověk prožívá několik emocí naráz, například úžas a radost při výhře (Lotko 2004).

Pohledy se stávají řečí očí, a tvoří tak velmi důležitou část mimoslovní sociální komunikace. Pohled sděluje partnerům komunikace, jak se cítíme, ale umožňuje i zpětnou vazbu. Pozornost bychom měli věnovat především: zaměření a délce trvání pohledu, četnosti, sledu a celkovému objemu pohledů, úhlu pootevřených očních víček, průměru zornic, odklonu směru pohledu, mrkacím pohybům a tvarům a pohybům obočí. Při přesvědčování má mluvčí objem pohledů na posluchače vyšší než 51 %, při předávání informací jen 36 %. Pohledy mohou být příjemné i nepříjemné. Dlouho trvající pohled bez přestání je dotěrný a nepříjemný. Nepříjemná je však také ignorace od mluvčího (Lotko 2004). Při mluveném projevu dbáme na to, abychom navázali oční kontakt s publikem. Řečnické vystoupení je tak osobnější a vřelejší (Buchtová 2006).

K neverbálním prohřeškům patří: překotné a chaotické změny mimiky, které neodpovídají ani situaci, ani obsahu sdělení; přehnaná gestikulace; bezděčné pohyby částí těla (nejistota, nervozita); přešlapování na místě; chladné a nezúčastněné chování (Krobotová 2000).

4. POLITICKÉ ŘEČNICKÉ PROJEVY

Historicky se rétorika řadila mezi umění agonální/ bojovná (řecky *agon* = boj), například polemika pochází z významově blízkého slova *polemos* = nepřítel a eristika ze slova *eris* = svár (Kraus 2011). Proto jsme si vybrali a budeme analyzovat bojovné agitační projevy. Každý politický řečník by měl dokázat sdělit svůj názor, umět správně argumentovat, samozřejmě hovořit vytříbeně a v neposlední řadě by měl ovládat persvazivní funkci. Pojem persvaze podle Jaklové (2002) chápeme jako označení funkce přesvědčovací, získávací, ovlivňovací, vybízecí, hodnotící a uvědomovací. Cílem persvaze je působit na příjemce a veřejné mínění. Stimulovat persvazivní funkci mohou verbální prostředky, pokud jsou srozumitelné (přesná identifikace hlásek, správná interperetace lexikálních jednotek, jednoznačný výklad syntaktických konstrukcí, okamžitá orientace v kompozici textu) a je u nich dodržena kredibilita (předpoklad důvěryhodnosti), a prostředky neverbální - akustické a vizuální.

V naší práci se budeme zabývat dvěma agitačními projevy. Jedním z analyzovaných textů je přepis úvodního vystoupení nechvalně známého projevu generálního tajemníka KSČ Miloše Jakeše na shromáždění stranických funkcionářů (v kulturním domě JZD Červený Hrádek), 17. 7. 1989. A druhým rozebíraným textem je přepis povolebního projevu premiéra Jiřího Paroubka. Premiér, po volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České Republiky v roce 2006 (2. – 3. června), vystoupil na tiskové konferenci ČSSD s kontroverzním a expresivním projevem, ve kterém odmítl uznat výsledky voleb. Oba texty (projevy) budeme zkoumat z hlediska způsobu výstavby, kompozice a zvukové realizace projevů, okrajově i neverbálních prostředků a pozornost bude také soustředěna na hláskosloví, tvarosloví, syntax a lexikum. Dané projevy budeme jazykověstylisticky analyzovat a do jisté míry komparovat.

Posoudíme, zda se budeme moci ztotožnit s mottem: *„Zvukové, tvaroslovné a syntaktické znaky současného jazyka naší politiky nejsou příliš specifické – příznakové, nápadné. Jakkoliv jsou u nás politikové označováni za strejce a komentátoři za vizionáře, nelze jim upřít, že kultura jejich textů je většinou poměrně dobrá z hlediska fonetického (ortoepického), tvaroslovného i syntaktického. V podstatě užívají neutrální spisovné podoby; naučili se nepřipravenému vyjadřování při každodenních setkáních; poměrně pohotově si připravují texty psané a dovedou je srozumitelně přečíst“* (Bartošek 1993: 8).

Transkripční přepis projevů je podle příruček:

- HOFFMANNOVÁ, J., MÜLLEROVÁ, O., SCHNEIDEROVÁ, E. *Mluvená čeština v autentických textech*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1992.
- Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru?: Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Korpus DIALOG* [online]. Praha: ÚJČ AV ČR, 2015 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: http://ujc.dialogy.cz/?q=node/89.

Značky používané v transkriptech:

▪	pauza
@	hezitační zvuk
...	přeřeknutí, či nedokončená výpověď
XY	velká písmena značí důraz slabiky či celého slova
?	otázka
.	klesnutí hlasu
(jak(h)o)	předpokládaný, špatně srozumitelný výraz
((smích))	komentář přepisovatele
(...)	předchází nebo následuje text

Transkripční přepisy projevů Miloše Jakeše a Jiřího Paroubka nalezneme v přílohové části práce (Příloha č. 1 a Příloha č. 2).

4.1. Projev Miloše Jakeše – kompozice, zvuková realizace projevu i nonverbální prostředky

Legendární projev tehdejšího generálního tajemníka ÚV KSČ Miloše Jakeše, který se jako pirátská kopie přes Svobodnou Evropu dostal na veřejnost, zazněl 17. července 1989 v kulturním domě JZD Červený Hrádek. 17. července 2009 odvysílala Česká televize (na ČT24) v rámci speciálního projektu ke 20 letům svobody pořad věnovaný Jakešovu projevu. Prvních 30 minut tohoto projevu budeme analyzovat.

Struktura zaznamenaného projevu má prvky rétorického stylu, ale do jisté míry je spíše volná (to odpovídá stavbě prostěsdělovacího stylu). Jednotlivé motivy jsou neuspořádané. Na vnímatele může projev působit dojmem asociativního řazení. Některé motivy postrádají ukončení své myšlenky a některé jsou vyjádřeny opakovaně/ pleonasticky. Uspořádání informací je nedostatečné. Posluchač má proto obtížnější orientaci v myšlenkovém postupu projevu (Příloha č. 1).

Řečník v projevu nedostatečně pracuje se svým dechem. Následkem toho bývají pauzy na nesprávných místech textu, členění promluvy je tak do značné míry zmatené a zhoršuje se tím i pohotová orientace v textu:

(...) ▪ přišel sem k jedné pani ▪ byla to bankovní úřednice skončila v bance její muž byl traktorista v družstvu dělal v družstvu ▪ měli tam bojlery ▪ já nevim asi deset tisíc měli těch broj... brojlerů ▪ a měli sedum prasat. ▪ no ▪ no tak s ní mluvim o tom jak to dělá kdo dělá říká děti pomáhaj všichni pomáháme a tak dál ▪ (...)

Mluvčí nemá nepříjemný hlasový témbr a dostatečně ovládá i intenzitu hlasu. V některých pasážích velice dobře pracuje s důrazem:

(...) ▪ MY potřebujeme výkonou ekonomiku ▪ DOBŘE Organizovanou ekonomiku DOBŘE Organizovanej život NÁročnost vzájemnou. (...)

(...) ▪ zvýšení Efektivnosti tý ekonomiky ▪ PROvedení strukturálních přeměn ▪ ZAbezpečení STABility naši země ▪ STABility vnitřního trhu ▪ ZLEpšení situace na vnitřním trhu ▪ ŘEšení SOCiálnich problému Bytových Zdravotních ŠKolských a jiných. ▪ (...)

V projevu je však použito jen málo ozvláštnění pomocí zvukových prostředků. Především chybí správné frázování, zpomalení tempa řeči nebo logické/ gramatické pauzy. Zmiňované prostředky jsou užívány bez ohledu na obsahové členění projevu či umístění intonačních jader:

(...) ▪ mnohý pracujou zahrádkáři a ▪ @ chovatelé drobného zvířectva MYslivci a další ale VŠichni aby samostatně pracovali. ▪ Ha ▪ na té bázi národní frontě i národního výboru se ten ZÁjem sjednocoval v něco VYúsťoval ▪ my nechc... nemůžeme ▪ nejsme proti tomu ▪ ale co NÁM pomůžou jenom kritici. ▪ dyť my víme ▪ že ▪ v praze nebo v plzni či jinde kolik je tam ŠPÍNY ▪ tedy ve vzduchu mám na mysli kolik je tam kysličníku siřičitého ▪ to můžeme změřit ▪ VÍme to ▪ no k tomu nepotřebujeme aby nám to někdo říkal. ▪ (...)

(...) ▪ a mnozí lidé ▪ si tedy tu demogracii pletou s tím ▪ že oni budou jen těmi kritiky ▪ a ▪ určovateli ▪ co se má dít v společnosti a ti druzí že budou ▪ to vykonávat. ▪ a nebo sou povini to vykonávat co oni si přejí ▪ ne demogracie je diskuse ▪ a většina rozhodne ▪ a příslušné orgány rozhodnou ▪ a rozhodnou v rámci zákonů ▪ a zákony napříště chceme tvořit včetně ústavy ▪ ve všenárodních diskuzích. ▪ důležité zákony ▪ kerý se týkaj ▪ každého člověka tak je připravován i návrh ▪ návrh ▪ ústavy ▪ nové ▪ v této diskuzi ▪ a KOneckonců i stranické dokumenty pude k diskuzi návrh stanov ▪ nový ▪ zásady programu strany ▪ a k diskuzi návrh sociálně-ekonomického rozvoje na příští pětiletku a do roku dva tisíce pět. ▪ (...)

Nadbytečné užívání formulačních pauz, které bývají doprovázeny hezitačními zvuky, působí velice rušivě. Mohou svědčit o nepřipravenosti řečníka a při častějším užití nebudí v posluchači důvěru:

(...) teď ▪ @ byli někeří soudruzi ve spojených státech lékaři ▪ že jo ▪ na na @ těch ▪▪ učeb... no prostě učit se ▪ získat tam nějaký zkušenosti ▪ v těch moderních klinikách ▪ no tak ▪ řikal ▪ no tak přišel sem tam ▪ že jo ▪ @ transplantace slinivky nebo co to dělá to se zkouší ne na lidech ale na prasatech ▪ že jo ▪ no tak ▪ @ sem si musel za šestset dolarů koupit auto poňač jinak sem neobstál. ▪ (...)

Důvěru také nebudí zkomolení výrazů a hledání slov.

▪ byla tam dobrá hospoda kerá šla rev... rekonstruovat ▪

▪ my nechc... nemůžeme ▪ nejsme proti tomu ▪

▪ by rád běhal ve svě... ke svě... po světě ▪ a dělal mesiá... mesiáše ▪ jo ▪

▪ no já dostávám jednou ročně výpis ▪ @ těch uměl... ▪ seznam těch umělců kerý dostávaj nad těch sto tisíc korun ▪

▪ já nevim asi deset tisíc měli těch broj... brojlerů ▪

▪ taky ▪ my má... my pěstujeme koně. ▪

▪ že jo ▪ na na @ těch ▪▪ učeb... no prostě učit se ▪

V textu se objevuje jediná delší pauza, kterou bychom mohli považovat za řečnickou, dramatickou:

(...) ▪ a tou SPOLUprací ▪ my BRÁníme tomu ▪ i aby tam NEdošlo k ZÁsadním ▪▪ sociálním změnám ▪ tedy politickým změnám ▪ změnám POlitického systému REžimu ▪ aby tam ZŮstal ▪ ten socialismus ▪ (...)

Celkově je technika řeči nezvládnutá. Nesprávné frázování, nepřesná artikulace (nedostatečné otevírání úst, komolení a zadrhávání) a špatná dikce vedou k neporozumění textu, mnohoznačné interpretaci a těžké orientaci v projevu.

Řečnická scéna vypadá následovně: na pódiu před oponou (s dobovým heslem a rudou hvězdou) je dlouhý stůl, u kterého sedí kromě řečníka i další straníci. Tajemník Miloš Jakeš tedy sedí v dobovém obleku u „řečnického pultu“ a hovoří na mikrofon. Jelikož je jeho projev spatra, může udržovat neustálý kontakt s publikem (pohledy, pokyvování hlavou) i se svými kolegy, které má po levici i po pravici. Jeho záda jsou mírně shrbená, ale jinak je držení těla přirozené a nepůsobí ani nejistě, ani příliš sebejistě. Nejvíce však můžou prozradit gesta, která korespondují s obsahem řeči. Pohyby rukou potvrzují řečníkova slova. Například gesto ukázání na svou osobu a na publikum, tedy na Miloše Jakeše a na soudruhy v kulturním domě, jsou projevem začlenění do určitého kolektivu, společenství, strany. Mimika obličeje svědčí o zaujetí řečníka proslovem. Zápal a nadšení, vztek, posměch („úšklebky“), strach a další emoce se projevují na jeho tváři. Jediným rušivým elementem je velmi silná gestikulace na znamení odporu a nesouhlasu (udeření do stolu).

4.2. Projev Jiřího Paroubka – kompozice, zvuková realizace projevu i nonverbální prostředky

Projev Jiřího Paroubka proběhl na tiskové konferenci ČSSD po volbách do Poslanecké sněmovny 3. června 2006. Večer projev odvysílala Česká televize na ČT24.

Struktura povolebního projevu má prvky rétorického stylu. Od samého počátku dodržuje řečník vžité fáze souvislého projevu. Část úvodní, ve které přivítá své publikum:

(...) Takže ▪ dámy a pánové ▪ já sem rád že ste tady v tak hojném počtu ▪ (...)

Následuje část střední, tedy vlastní projev (Příloha č. 2) a rozloučení se s posluchači závěrečným:

(...) děkuju. ▪

Motivy textu mají určitý řád. Pouze v prvních minutách projevu se řečník vrací k předcházející myšlence, a to působí rušivým dojmem:

(...) ▪ já bych chtěl říci že to byl boj ▪ proti VŠEM. ▪ musim říct že bohužel také proti médiím ▪ aspoň řadě li... vlidí... lidí v médiích ▪ novinářům kteří pracovali v žoldu občanské demokratické strany ▪ typu pánů štajgrvalda((míněno Karel Steigerwald)) tuny ((míněno Jan Tuna) mal... martina komárka ((míněno Martin Komárek)) a některých dalších. ▪ jinak musim říct že řada lidí v médiích ▪ pracovala mysim si korektně a ▪ musim jim poděkovat. ještě k těm LIdem v těch médiích kteří pracovali ve prospěch ó dé es ((míněno ODS)) velice zjem... zjevně bych jmenoval pana Kmentu ((míněno Jaroslav Kmenta)). ▪ (...)

Na projevu je vidět, že je předem připravený. Řečník se své přípravy drží. Nahlíží do materiálu, který má před sebou, a při některých pasážích textu je vidět, jak se řečník ztratil, nebo nemůže daný úsek přečíst. Důsledkem je použití nesprávného, neadekvátního slova a dlouhá pauza.:

(...) ▪ toto já ▪ a sociální demokracie ▪ jímž jsem předsedou ▪ nedopustím. ▪ cílem ▪▪▪ Cítím povinnost oznámit ▪ že demokracie v této zemi ▪ utrpěla tvrdý zásah srovnatelný snad jen s únorem ▪ devatenácet čtyřicet osum. ▪ (...)

Ovšem dalším důsledkem je i špatná orientace v textu a nejednoznačné porozumění předložené informace:

(...) ▪ ódées však argumentovala za pomoci ▪ ředitele úóózet ((míněno ÚOOZ, Útvar pro odhalování organizovaného zločinu))

▪ policie české republiky kubiceho ▪ ústy pana topolánka ▪ langra ((míněno Ivan Lager)) ▪ a Vidíma ((míněno Jan Vidím)) ▪ i dalších ▪ neprokázanými i dalších neprokázanými absurdními pomluvami ▪ informacemi ▪ o údajném sexuálním zneužívání nezletilé dívky ▪ mojí osobou ▪ zapojení členů sociální demokracie i mé ▪ do údajné ▪ údajné zapojení ▪ členů sociální demokracie i mé ▪ do vraždy ▪ pana mrázka ((míněno František Mrázek)) a další smyšlenosti. ▪ (...)

Autor projevu správně ovládá dech, nasazení i intenzitu hlasu. Jeho témbr je znělý a tónově bohatý. Jedinou vadou ve správné dikci je nedostatečná artikulace některých výrazů, kterým se budeme více věnovat v následující kapitole (5. Ortofonie, ortoepie).

Předseda vlády pracuje s dynamikou řeči, ovlivňuje intenzitu hlasu a užívá i větného důrazu:

(...) ▪ a vy očekáváte že jako předseda ▪ druhé nejúspěšnější strany přiznám volební porážku ▪ a podám ruku vítězům. ▪ to bych normálně udělal ale takovéto gesto ▪ dělat NEBUDU. ▪ (...)

(...) ▪ dyž i tento mechanismus u občanů nefungoval ▪ uchýlila se ódées k metodám ▪ jejichž obdobu ▪ NEnaleznete v naší NOVODOBÉ historii. ▪ (...)

(...) ▪ ódées se neštítila porušení mnoha zákonů. ▪ učinila tak záměrně ČTYŘI DNY ▪▪ před volbami ▪ aby toto evidentní ▪ a opakované porušování právního řádu ▪ již nemohlo být prokázáno ▪ do voleb. ▪ pod heslem vítěž... vítěz bere VŠE ▪ (...)

(...) ▪ že volební kampaň musí probíhat ČESTNĚ ▪ a POCTIVĚ. ▪ (...)

(...) ▪ TAKOVÁ BEZPŘÍKLADNÁ MANIPULACE se nesmí opakovat. ▪ (...)

(...) ▪ on tu vládu NESESTAVÍ ▪ s potřebnou parlamentní podporou. ▪ TO JE FAKT. ▪ (...)

Frázování odpovídá významovému obsahu výpovědi a spolu s pauzami činí projev přehlednější a srozumitelnější. V textu se objevuje jedna významná dramatická, do jisté míry psychologická pauza, která spolu se zdůrazněním předchozích slov značí závažnost informace:

(...) ▪ učinila tak záměrně ČTYŘI DNY ▪▪ před volbami ▪ aby toto evidentní ▪ a opakované porušování právního řádu ▪ již nemohlo být prokázáno ▪ do voleb. ▪ (...)

Řečnické vystoupení není přerušováno častými hezitačními zvuky, avšak je narušováno častými přeřeky a zkomolenými výrazy:

(...) POděkovat ▪ našim voličům kteří ▪ nám ▪ nás takovýmto způsobem ▪ podpořili (...)

(...) ▪ aspoň řadě li... vlidí... lidí v médiích ▪ (...)

(...) velice zjem... zjevně bych jmenoval pana Kmentu (...)

(...) ▪ rád bych poděkoval všem lidem a především TĚM kteří nás pod... kteří nás podpořili. ▪ (...)

(...) ▪ sociální demokracie její funkcionáři ▪ i já osobně zme... zme byli vystaveni neuvěřitelnému tlaku. ▪ (...)

(...) ▪ vláda pod mým vedě... vedením (...)

(...) ▪ pod heslem vítěž... vítěz bere VŠE ▪ (...)

Technika řeči není výborná, ale ani není zvládnutá špatně.

Dojem můžou kazit nonverbální prostředky. Řečník stojí na tiskové konferenci u řečnického pultu, za sebou má své spolustraníky, vedle sebe manželku a před sebou televizní štáb, novináře a fotografy. Stojí před oranžovým pozadím, které ladí s barvou znaku politické strany i s řečníkovou kravatou. Premiér Paroubek stojí u pultu s mikrofonem, nepřešlapuje, nenaklání se ze strany na stranu, jeho postoj je klidný a vyrovnaný. Natolik klidný, že nepoužívá ani gesta rukou. Pouze si drží svůj předem připravený, napsaný projev. Ovšem jeho mimika prozrazuje emoce (hlavními z nich je vztek, rozčarování). Udržování očního kontaktu s publikem je obtížnější, protože řečník nehovoří spatra. Větší oční kontakt probíhá s připraveným „papírem“, než s posluchači.

I když se řečník snaží odhlédnout od písemné předlohy a udržovat oční kontakt. Dobře nepůsobí ani pot na tváři.

5. ORTOFONIE, ORTOEPIE

Spisovná výslovnost – **ortoepie** – je soubor pravidel o správném využití ortofonicky utvořených hlásek (ve spojeních, slovech a promluvách). S ortoepií úzce souvisí výslovnostní styly: **základní**, neutrální (veřejné mluvené projevy, oficiální jednání); **vybraný**, vyšší (slavnostní oficiální projevy); **zběžný**, nižší (hovorový denní tisk) (Dokulil 1986: 92 – 93). Nyní se zaměříme na nejčastější odchylky ve výslovnosti hlásek, jak z hlediska ortofonického, tak z hlediska ortoepického.

Nepřesnou realizací samohlásek vznikají odchylky od spisovné podoby. Jsou to **odchylky v kvalitě samohlásek**, jde buď o příliš otevřenou výslovnost, nebo úzkou/ zavřenou výslovnost. Setkáváme se s **otevřenou** výslovností samohlásek [*i, í*] v [*e, é*] (*lid, kytka, divadlo* v [*let*], [*ketka*], [*ďevadlo*]) a také [*o*] v [*a*] (*pokoj, prosím, stroj* v [*pakoj*], [*prasím*], [*straj*]). Velmi otevřeně se vyslovuje samohláska [*e*] (*otevři* [*otavři*]), často i s nespisovným dloužením ([*helá*], [*sluncá*]) a zadní samohláska [*u*] se přibližuje [*ə*] (*budu, kupec* nespisovně [*bədə*], [*kəpec*]). Méně častá **zavřená**/ užší výslovnost samohlásek se objevuje u dlouhé samohlásky [*á*], která se úží v [*é*] a užší odstín mají v některých případech i samohlásky [*e, é*], [*o*], [*i, í*]. Nezbytné pro správnou spisovnou výslovnost je i zachování rozdílu délky vokálů. Neboť v češtině je tento význam významotvorný. I přes to existují tendence k nespisovnému **zkracování** dlouhých vokálů, nejčastěji [*í*] a [*ú*]. Například se onen jev děje u nepřízvučných slabik koncových (*není, paní, myslím, dolů, bratrům* na [*neni*], [*pani*], [*mislim*], [*dolu*], [*bratrum*]), avšak i v slabikách přízvučných (*říkám, vám, stůjte* na [*řikám*], [*vam*], [*stujte*]). K nespisovnému krácení dochází u přivlastňovacích zájmen (*můj, tvůj, svůj* na [*muj*], [*tvuj*], [*svuj*]), nebo například v koncovkách *–ého, -ému* (*dobrého, mladému* na [*dobreho*], [*mlademu*]. Naopak k nespisovnému **prodlužování** dochází u krátkých vokálů na konci větného úseku [*řekla krátcé*], [*udělám to zítrá*], respektive i jinde před pauzou (Dokulil 1986: 92 – 106). Nesprávně také dochází k dloužení v první přízvučné slabice (*prapor, moře, dcera, pivo* na [*prápor*], [*móře*], [*dcéra*], [*pívo*]. Vyslovení délky také může znamenat citové zabarvení (*můj bóže, co tě vedé*), nebo afekt (*výbooorně, nááádherně*) (Krobotová 2000: 13 – 14).

Výslovnost také ovlivňuje **spojení hlásek** ve slově nesloženém (*mouka*), složeném (*modrooký*) nebo slov různorodých po sobě vyslovených (*nejde o to*). Spisovná výslovnost potřebuje užití **rázu**/ tvrdý začátek samohlásky, znělý, asimiluje, vyznačuje

slabičný předěl. Dnes je v mluvených projevech spíše na ústupu, ale je povinný: po pauze před samohláskou (/ ´*Odejděte!*)**;** před předklonným *a, i* (*zdráv ´a vesel, otec ´i syn*) (Krobotová 2000: 21 – 23)**;** při setkání dvou stejných či různých samohlásek (*do Ostravy* [*do ´Ostravy*], *po ulici* [*po ´ulici*])**;** na švu předpony a slovního základu (*doopravdy* [*do ´opravdy*], *poučit* [*po ´učit*])**;** po nepřízvučné slabice (po předklonce) nebo nepřízvučném jednoslabičném slově (*byl ospalý, toť on* [bil ´ospalí], [toť ´on])**;** po neslabičných předložkách *k, v, s, z* (*k obědu, v únoru, s Ivanem, k Anežce, z okna* – správně je to tedy [*k ´objedu*], [*f ´únoru*], [*s ´Ivanem*], [*k ´Anešce*], [*s ´okna*], nespisovná je výslovnost bez rázu se souhláskou neznělou [*kobjedu*], [*fúnoru*], [*sivanem*], [*kanešce*], [*sokna*] i se souhláskou znělou[*gobjedu*], [*vúnoru*], [*zivanem*], [*ganešce*], [*zokna*] (Dokulil 1986: 92 – 106).

Odchylky od spisovné výslovnosti souhlásek zapříčiňují: nepřesná výslovnost oblastní (nářeční), vady výslovnosti (viz výše) a **nedbalá výslovnost** (deformace, někdy až zánik souhlásek). Při nedbalé a nedostatečně přesné výslovnosti může dojít k **oslabení artikulace**. Zvláště se to projevuje u tří souhlásek úžinových *v, j, h,* a dochází k tomu nejčastěji v postavení mezi samohláskami (*pijte, pivo, povídal, to je, toho, výjimečný, trojúhelník, nejenom, nějaký, druhého* – nespisovná výslovnost [*pite*], [*pio*], [*poidal*], [*toe*], [*too*], [*vímeční*], [*trouhelňík*], [*nénom*], [*něaký*], [*druéo*] (Dokulil 1986: 92 – 106).

Při spojování konzonantů dochází často ke změnám, kterými se vyrovnávají artikulační rozdíly. Je to asimilace (spodoba): asimilace znělosti (znělostní spodoba souhlásek), nebo spodoba artikulační (artikulace místa a způsobu). Při řeči dochází také k oslabení artikulace, zániku hlásek, nebo ke vzniku hlásky. **Asimilace znělosti** je vyrovnávání rozdílu znělosti dvou sousedících souhlásek. Asimilace zpětná (regresivní) podléhá pravidlu znělá + neznělá = neznělá (*zpívá* [*spívá*], *hladký* [*hlatkí*]) a neznělá + znělá = znělá (*sbor* [*zbor*], *kletba* [*kledba*]). Řídčeji probíhá asimilace postupná (progresivní) (*shoda*: [*schoda*] – nezněle v Čechách a [*zhoda*] – zněle na Moravě. Znělé souhlásky, skupiny souhlásek na konci slova se vyslovují nezněle (*led* [*let*], *odjezd* [*odjest*]). Souhlásky jedinečné se asimilace neúčastní, spodobu nezpůsobují, neasimilují (*msta* [*msta*] x *mzda* [*mzda*]). **Spodoba artikulační** se rodí ze snahy artikulovat dvě sousedící souhlásky s nejbližším místem tvoření. Při spojení *-nk-, -ng-* se místo *n* zubodásňového vyslovuje zadopatrové (*Hanka, sklenka, Anglie, Kongo*) a *m* před souhláskami *v, f* vyslovujeme jako retozubné *m* (ne obouretné) (*nymfa, tramvaj*). Za nespisovnou považujeme artikulační spodobu u skupin *n + v, n + f*. Dále se chybná

výslovnost vyskytuje především u slov *loňský* [*lonský*], *přezek* [*přesek*], *tužek* [*tušek*], *slupka* [*šlupka*], *sčítat* [*ščítat*], *smyčec* [*šmitec, šmičec*], *hezčí* [*heščí*], *čtyři* [*štiri*], *kapsa* [*kapca*], *ženský* [*žencký*], *pošta* [*počta*], *Honza* [*Hondza*]. Za **zánik hlásky** považujeme situaci, ve které sousední zdvojené souhlásky nebo souhlásky lišící se znělostí artikulujeme zjednodušeně (jako jednu hlásku prodlouženou) (*panna, babiččin, cenný, bezstarostný, zsinalý, pražští, měkký, leccos, vyšší, nevinný* – [*pa**n**a*], [*babi**č**in*], [*ce**n**ý*], [*be**s**tarostný*], [***s**inalý*], [*pra**š**tí*], [*mě**k**ý*], [*le**c**os*], [*vy**š**í*], [*nevi**n**ý*]). Výslovnost zdvojených hlásek se ponechá: na rozhraní slov a předložkových vazeb (*pan Novák, kol Labe, pár rukou, mluvíš špatně, před domem, tam měl, bez slevy, když šel*)**;** na švu slov složených (*půlletý, čtvrttónový, dvojjazyčný*)**;** v 1. osobě plurálu imperativu verb na *-mit* (*uvědomit – uvědomme, zlomit – zlomme, oznámit – oznamme*)**;** v superlativech s předponou *nej-* (*nejjistější, nejjedovatější*)**;** ve skupině *-cc-* u slov na *-cek, -cka* (*racek – racci, pecka – pecce*, ale pozor, nezaměňovat s *raci, pece*)**;** před *-i* u slov na *-ček, -čka* (*křeček – křeččí, špaček – špaččí, kukačka – kukaččí*). Chybné je také splývání neshodných sykavek (*sžíravý* – chyba [*žíraví*]**;** vypouštění hlásek na začátku slova (*hřbitov, hřebík, jméno, když, kdyby, vdolek, vztek, vždycky* – chyba [*řbitov*], [*řebík*], [*méno*], [*dyš*], [*dyby*], [*dolek*], [*stek*], [*dycky*]**;** vypouštění hlásek z vnitřní skupiny souhlásek (*kostka, švestka, šťastný, matčin* chyba [*koska*], [*šveska*], [*šťasný*], [*mačin*]. Jen u tvarů slovesa *být* (ve složeném tvaru) lze vyslovovat [*volal jsem*] i [*volal sem*]. **Vznik** další **hlásky** se objevuje například u číslovek *sedm, osm* [*sedm*], [*osm*] i [*sedum*], [*osum*], nikdy bychom však neměli vyslovovat [*pondrava*], [*tendle*]. Vedle uvedených změn se odehrávají v projevech (zvláště nespisovných) i změny další: **asimilace vzdálenější hlásky** (*žížeň* místo *žízeň*, *řebřík* místo *žebřík*, *brabec* místo *vrabec*)**; přesmykování** (metateze)/ hlásky ve slově si navzájem vymění polohu (*celer* x *cerel, lžíce* x *žlíce*) a **haplologie**/ při rychlé výslovnosti může dojít k zániku celé slabiky (*cák* x *copak, kdák* x *kdopak, čéče* x *člověče, páč* x *poněvadž*) (Krobotová 2000: 25 – 45).

5.1. Projev Miloše Jakeše – z hlediska ortofonie a ortoepie

Projev by měl být pronášen ve výslovnostním stylu základním/ neutrálním až vybraném/ vyšším. Řečník by měl hovořit spisovně a správně, tedy používat spisovnou výslovnost hlásek a dávat si pozor na špatnou artikulaci.

I přes to dochází v tomto agitačním projevu ke změnám samohláskovým i souhláskovým. Vznikají:

Odchylky v kvantitě samohlásek:

Nespisovné **krácení** dlouhých vokálů:

▪ s **nim** někdo z ministerstva ▪

▪ a že strana **neni** ten orgán ▪

▪ **chtěji** ▪ no a samodzřejmě ▪ **chtěji** ▪ rehabilitaci **chtěji** se vrátit do politiky dubčekové císařové hájkové a další. ▪ **chtěji** aby bylo uznáno a přiznáno ▪

▪ a protože se ukázalo že **NENI** SCHOPEN ▪

▪ byl **jednim** z prvních který dyž havel opustil vězení tak mu šel blahopřát že je z vězení propuštěn ▪

▪ řekněme **pani** Zagorová je to milá holka všechno ▪

▪ ale mnozí z těch kteří se takle dobře **maji** ▪

. ale o to nejde de o příklad kerý uved **řiká** ▪

▪ co s **tim** dělat. ▪

▪ **NENI** ▪

▪ a **VYpadaji přitom** jako přátelé.

▪ a věci který sou před námi a **neni** ta metoda vyzkoušená a NEjde to dělat po staru ▪

▪ **rolníkum** ▪ **členum** jézédé

▪ **kulturnim** životem vybavením domácností ▪

▪ i dyž on si tam možná vydělá daleko víc než **předtim** ▪

▪ zkoumat ty otázky jak oni to **dělaji** prostě oni vyráběli bych řekl tu ▪

▪ přišel sem k jedné **pani** ▪

▪ no tak s ní **mluvim** o tom jak to dělá kdo dělá **řiká** děti pomáhaj všichni pomáháme a tak dál ▪ já **řikám** ▪

▪ ona se tak zarazila a dívá se na mě koně? jak to proč koně? já **řikám** železný koně. ▪

▪ jinde to tak **neni** ▪

▪ **řikal** ▪

▪ ŘEšení **SOCiálnich problému** Bytových Zdravotních ŠKolských a jiných. ▪

▪ **vim** že tomu brání RŮZNÝ a různý momenty že my nevyužíváme dodavatelsko-odběratelský vztahy a další a další ▪

▪ ta mzda musí bét spravedlivá a to je jeden z **KArdinálnich** problémů před kterým stojíme. ▪

▪ štvrtý já **nevim** to dá do toho pátý do toho ▪

▪ kteří vyhráli volby vládnout **nechtěji** ▪

▪ ZAbezpečení STABility **naši** země ▪

▪ to je to hlavní s **čim** se musíme rozejít. ▪

Nespisovné **prodlužování** krátkých vokálů:

▪ **hříště né** ▪

▪ a **né** ▪ dělali demonstrace ▪

▪ no a **có** ▪

▪ samodzřejmě **ó tú** úroveň tý politický ▪

▪ SAHÁ k té represi ▪ **né** ▪

▪ více stran který **né** ▪

▪ kamkoli člověk **příde** i některý socialistický země ▪

▪ **naší** situaci ovlivňujou i ty okolnosti ▪ který jsou ve světě. ▪

▪ no **ále** ▪

▪ **áno** sovětský svaz je něco jinýho ▪

▪ jesi chce něco dosáhnout a u nás je to tak piánko **áno né** prostě s tím se musíme rozejít ▪

▪ aby ta SPOlečnost se pohybovala tedy ty lidi pracovali v tom směru který byl určen a **vytýčen.** ▪

Odchylky v kvalitě samohlásek:

Otevřená výslovnost samohlásek:

▪ jesi bude mít takový auto makový takový byt onaký byt takový nábytek onaký nábytek to musí být na základě výsledků jeho práce jeho příjmu jeho mzdy a ta mzda musí ***bét*** spravedlivá a to je jeden z KArdinálnich problémů před kterým stojíme. ▪

Zavřená výslovnost samohlásek:

▪ samodzřejmě **oficielně** je třeba mu napsat ▪

Změna ***-ý*** **v** ***-ej*** – typ mladej (diftongizace monoftongu):

▪ a že strana neni ten orgán ▪ **kterej** ▪ @ má ten BIČ prostě a ▪

▪ **žádnej** z nás nebere takový platy ▪

▪ on tak jak dřív byl **takovej** ▪

▪ a v neděli dyž tam byl **fotbalovej** zápas vedle tak nevotevřel ▪

▪ a šel se dívat na ten zápas jako **každej jinej.** ▪

▪ DOBŘE Organizovanou ekonomiku DOBŘE **Organizovanej** život NÁročnost vzájemnou.

Změna ***-é*** **v** ***-ý*** typ mladé:

▪ samodzřejmě ó tú úroveň **tý politický** ▪

▪ toho **politickýho** myšlení ▪

▪ blíž tyhlety záležitosti ▪ **kerý** se týkaj v praze ale oni bohužel se rozšiřujou do všech krajů ▪

▪ **jaký** mají plány **jaký** mají cíle programy to jsme dali koneckonců v informaci. ▪

▪ více stran **který** né ▪ pracují na bázi národní fronty ▪ ale **kerý** BOJUJOU o politickou moc.

▪ **určitý** ODnárodnění ▪

▪ **jaký** tanky zlikvidovaly dubčeka ▪

▪ jako **neschopnýho** člověka ▪

▪ a o **jiný** otázky ▪

▪ žádnej z nás nebere **takový** platy ▪

▪ naší situaci ovlivňujou i ty okolnosti ▪ **který** jsou ve světě. ▪

▪ těch spojených států a **celýho** toho **BOhatýho** západu dnes ▪

▪ v **minulým** roce ▪

▪ a prodávaj **drahý** výrobky

▪ všechno po **svým** ▪

▪ embargo na dovoz **určitýho** zboží **kerý** jinak ▪

▪ v těch socialistických zemích probíhaj tak jako u nás **složitý** procesy. ▪ velice **složitý** procesy. ▪

▪ a věci ▪ **kerý** sme dělali špatně neopakovat. ▪ **kerý** sme dělali DOBŘE a je **možný** tou metodou to dělat i dnes DĚLAT. ▪ a věci **který** sou před námi a neni ta metoda vyzkoušená a NEjde to dělat po staru ▪

▪ každý má **svý** podmínky. ▪

▪ Áno ▪ kde je to **možný** deme touto cestou povolení národních výboru povolení **tý** živnosti ▪

▪ to bylo **správný** ale dnes ▪

▪ změnám **POlitickýho** systému REžimu ▪

▪ i když dojde bych řekl k **určitýmu** oslabení ohraničení že tam vstoupí ten zahraniční kapitál ▪ že **některý** ty NÁrodní podniky tam se stanou Akciovými společnostmi tedy už nebudou **všelidový** ale budou **nějakýho** společenství ▪

Vznik další samohlásky **"vkládáním" (u):**

▪ dostanete řekněme **sedumdesát** procent státní subvenci.

▪ že oni měli v **osumašedesátým** roce pravdu ▪

▪ **OSUM** měsíců byl u moci ▪

▪ a úroky v těch letech kdy se tak pučovalo byly **osumnáct** procent. ▪ **osumnáct** procent.

▪ a měli **sedum** prasat. ▪

▪ že v roce **osumdesát** jedna ▪

Spisovná výslovnost potřebuje užití rázu. **Bez rázu** se výslovnost ztrácí ve spojení hlásek:

▪ no ASI má s nima mluvit ▪ jesi je to bezpartijní ▪ především *jeho odborová organizace kde on* je ▪

▪ tak už to považuje za nátlak a *zústředního výboru už* to považuje za vyhrožování. ▪

▪ ti kdo stojí v ČEle ▪ těch *Orgánů a aparátů* si musí být vědomi ▪

▪ který se týkaj v *praze ale oni* bohužel se rozšiřujou do všech krajů ▪

▪ *po okresech* vytváří odbočky ▪

▪ jaký mají plány jaký mají cíle programy to jsme dali koneckonců *v informaci.* ▪

▪ ale který *BOJUJOU o* politickou moc. ▪

▪ byl jednim z prvních který dyž *havel opustil* vězení tak mu šel blahopřát že je z vězení propuštěn ▪

▪ *no* **a** ▪ @ to *de* **i** **o** *jiný* ▪ takový lidi ▪ **a** **o** *jiný* otázky ▪

▪ prostě jako *ber* **ou** **o***ni* ▪

▪ naší situaci *ovlivňuj* **ou** **i** ty okolnosti ▪

▪ je zas příliš ***internacionální*** **a***by žádal* **a***bysme* to dali nějak dohromady všichn **i** **a** **a**bysme prostě postupovali jednotně ▪

▪ *no* **á***le* ▪

▪ **a** **o***ni fungují* ▪

▪ a do těch šesti večer *měl* **o***tevřeno* ▪

▪ **za** **ú***časti* eventuelně členů jeho rodiny ▪

▪ co by to naše společenství *dál* **o***slabilo*. ▪

▪ poněvadž dobře fungující ekonomika znamená že **za** **s***tranou* půjdou prostě dělníci rolníci ▪

Také dochází k **oslabení** artikulace souhlásek (úžinových v, j, h), či k **zániku** hlásky:

▪ a KOneckonců i stranické dokumenty **pude** k diskuzi návrh stanov ▪

▪ bych chtěl **ště** ▪

▪ @ **ště** dyž sem se zabýval zemědělstvím ▪

▪ kamkoli člověk **příde** i některý socialistický země ▪

▪ no a ▪ @ to **de** i o jiný

. ale o to nejde **de** o příklad kerý uved řiká ▪

▪ my sme si **pučili** jedenáct miliard. ▪

▪ a úroky v těch letech kdy se tak **pučovalo** byly osumnáct procent. ▪

▪ když ste si to **pučili** na pět let ste vrátili dvakrát tolik co ste si **pučili**. ▪

▪ tedy budete dělat co my chceme **pudete** dál ▪

▪ Áno ▪ kde je to možný **deme** touto cestou povolení národních výboru povolení tý živnosti ▪

▪ kdy **pudeme** na to kdy uděláme to kdy **pudeme** na chatu a tak dál a tak dál ▪

▪ ale **NEPUDEME** CEstou ▪

▪ dubčeka **(jak(h)o)** zlikvidovaly tanky ▪

▪ jeden zdržuje **druhýo** ▪

▪ že třeba ta OBroda to jsou ty bývalí členové strany **ae** nejsou to jen bývalí členové strany ▪

▪ my to **poceňujem** ▪

Dalšími změnami jsou:

Asimilace znělosti, většinou regresivní:

▪ nechť se lidé vyjádří ▪ ale nemůže ((se smíchem)) si někdo [**ňegdo**] myslet ▪

▪ NEdovolit aby to někdo [**ňegdo**] zkreslil ▪

▪ neliší se svým životem ▪ kulturnim životem vybavením domácností ▪ a tak dál[**tagdál**] ▪

▪ Áno ▪ zamyslet se ▪ kde [**gde**] co a jak použít ▪ Áno ▪ jesi dáváme někomu malou hospodu nějakou ▪ kde [**gde**] sme měli jednoho člověka ▪

▪ odkud ten [**otkuten**] člověk je. ▪ jak bude [**jagbude**] mluvit ▪ s nim někdo [**ňegdo**] z ministerstva ▪ tak už to považuje za nátlak a zústředního výboru už to považuje za vyhrožování. ▪ tedy ▪ ti kdo [**gdo**] stojí v ČEle ▪

▪ pokud ty [**pokuti**] družstva fungují ▪

Spodoba artikulační, změna artikulačního způsobu, **změna hlásek** *k/g, m/n,s/z, l/r, č/š, ř/r, ts/c* :

▪ a mnozí lidé ▪ si tedy tu **demogracii** pletou s tím ▪

▪ ne **demogracie** je diskuse ▪

▪ strana je ten orgán kerý chce **DEmograticky** ty věci řešit ▪

▪ **DEMOGRATICKY** ho sesadila ▪

▪ a také ho **DEMOGRATICKY** zbavila členství ve straně ▪

▪ mluví o lidských právech mluví o **demogracii** ▪

▪ třeba sou umělci podepíšou nějaký **panflet**. ▪ je to špatný **panflet**. ▪

▪ ředitel nebo **režizér** toho divadla ▪

▪ **PLUraristický** politický systém ▪

▪ ekonomický růst dosahuje kolem **štyr** procent ▪

▪ a platili sme ze státní pokladny každý měsíc **štyry tisíce** ztráty ▪

▪ **štvrtý** já nevim to dá do toho pátý do toho ▪

▪ áno sovětský [**sovjecký**] svaz je něco jinýho ▪

Nesmíme ani opomenout vsouvání hlásek a redukci souhláskových skupin při rychlé výslovnosti:

Protetické ***v***, hiátové ***h*** a vsouvání hlásky ***d***:

▪ a v neděli dyž tam byl fotbalovej zápas vedle tak **nevotevřel** ▪

▪ a s pohodlím za výhodnější než si vydělat **vo** pětset korun víc. ▪

▪ no tak **vodejdu** a budu brát třeba třetinu zítra. ▪

▪ ale **voni** mu to nezapomenou. ▪

▪ **Ha** ▪ na té bázi národní frontě i národního výboru se ten ZÁjem sjednocoval v něco VYúsťoval ▪

▪ **samodzřejmě** že je správný stavět kulturní domy ▪

▪ **samodzřejmě** ó tú úroveň tý politický ▪

▪ ale **samodzřejmě** povinností těch kerý za věci odpovídají je aby VEDLI TY keří přestupují socialistickou zákonost a morálku k pořádku. ▪

▪ **samodzřejmě** oficielně je třeba mu napsat ▪

▪ no tak **samodzřejmě** to byl veliký krach. ▪

Vznikem nebo zánikem souhlásky změníme význam slova:

▪ měli tam **bojlery** ▪ já nevim asi deset tisíc měli těch broj... **brojlerů** ▪

Haplologie:

▪ ale **jesi** chceš stavět kulturní dům na ten ti DÁme. ▪

▪ no **jesi** máme zájem aby byl čistý potok ▪

▪ kolik na to máme **jesi** na to vůbec máme **jesi** to můžeme vůbec udělat ▪

▪ **jesi** je to bezpartijní ▪

▪ **jesi** chce něco dosáhnout a u nás je to tak piánko áno né prostě s tím se musíme rozejít ▪

▪ **jesiže** postavíte čistírnu ▪

▪ byla tam dobrá hospoda **kerá** šla rev... rekonstruovat ▪

▪ a sou ale takoví lidé ▪ **keří** si myslí že to je jejich posláním. ▪

▪ ten státní zájem **kerý** budeme uplatňovat.

▪ ale samodzřejmě povinností těch **kerý** za věci odpovídají je aby VEDLI TY **keří** přestupují socialistickou zákonost a morálku k pořádku. ▪

▪ strana je ten orgán **kerý** chce DEmograticky ty věci řešit ▪

▪ **kerý** se týkaj v praze ale oni bohužel se rozšiřujou do všech krajů ▪

▪ ale **kerý** BOJUJOU o politickou moc.

▪ a věci ▪ **kerý** sme dělali špatně neopakovat. ▪ **kerý** sme dělali DOBŘE a je možný tou metodou to dělat i dnes DĚLAT. ▪

▪ **pač** lidé se mají kde scházet kde bavit a tak dál. ▪

▪ oni by ho chtěli DIskreditovat TOTÁLNĚ DIskreditovat **páč** mu nikdy nezapomenou ▪

▪ což my nemůžeme přijat **poňač** to neodpovídá ▪

▪ @ sem si musel za šestset dolarů koupit auto **poňač** jinak sem neobstál. ▪

▪ **poňáč** ví že by to líp nedělali ▪

▪ **poňač** maj VŠECHNO.

▪ a přijet. **dyž** by tam nebyl přesně tak ho vyhodili. ▪ se s nim nebavili. ▪ **poňač** tam pracuje tým lidí ▪

▪ **dyž** ji nepostavíte nedostanete NIC ▪

▪ byl jednim z prvních který **dyž** havel opustil vězení tak mu šel blahopřát že je z vězení propuštěn ▪

▪ a **dyž** s nima mluví nakonec ▪

▪ a **dyž** si to někdo pučil aby to snědl ▪

▪ **i dyž** on si tam možná vydělá daleko víc než předtim ▪

▪ a v neděli **dyž** tam byl fotbalovej zápas vedle tak nevotevřel ▪

▪ @ eště **dyž** sem se zabýval zemědělstvím ▪

▪ **dyť** my víme ▪

▪ **dyť** ty umělci keří to podepsali ▪

Jak je patrné z ortofonické a ortoepické analýzy, ani jedna ze zmiňovaných odchylek od spisovné podoby se neobešla bez zmínění. Tedy jinak řečeno, všechny hláskoslovné prohřešky se dají v daném projevu nalézt, a to v hojném počtu.

5.2. Projev Jiřího Paroubka – z hlediska ortofonie a ortoepie

U druhého agitačního projevu provedeme shodnou analýzu.

Odchylky v kvantitě samohlásek:

Nespisovné **krácení** dlouhých vokálů:

▪ podpořili **mysim** si že tento volební výsledek ▪

▪ **musim** říct že bohužel také proti médiím ▪

▪ jinak **musim** říct že řada lidí v médiích ▪ pracovala **mysim** si korektně a ▪ **musim** jim poděkovat.

Odchylky v kvalitě samohlásek:

Otevřená výslovnost samohlásek:

▪ zákon o volbách pak **umažňuje** ve smyslu paragrafu osumdesát sedum odstavec štyři ▪

Vznik další samohlásky **"vkládáním" (u):**

▪ totalitní režim ▪ před rokem devatenácet **osumdesát** devět. ▪

▪ devatenácet čtyřicet **osum.** ▪

▪ zákon o volbách pak umažňuje ve smyslu paragrafu **osumdesát sedum** odstavec štyři ▪

Spisovná výslovnost potřebuje užití rázu. **Bez rázu** se výslovnost ztrácí ve spojení hlásek:

▪ v české republice ***vyhrála o****bčanská* demokratická strana ▪

▪ a ***vy o****čekáváte* že jako předseda ▪

▪ to bych normálně *udělal* ***ale*** takovéto gesto ▪

▪ ***a*** *investičních* pobídek. ▪

▪ ***a*** *informace.* ▪

▪ ***a*** *opakované* porušování právního řádu ▪

Dochází k **<u>zániku</u>** <u>hlásky</u>:

▪ podpořili **mysim** si že tento volební výsledek ▪

▪ jinak musim říct že řada lidí v médiích ▪ pracovala **mysim** si korektně a ▪ musim jim poděkovat.

▪ a **mysím** si že pánové klaus ((míněno Václav Klaus)) a topolánek ▪

Dalšími změnami jsou:

<u>Asimilace znělosti</u>, většinou regresivní:

▪ jak vidíte [**jagvidíte**] z volebního výsledku volby ▪

▪ s většinou [**zvjetšinou**] periodik veřejnoprávní televize ▪

<u>Spodoba artikulační</u>, změna artikulačního způsobu, **<u>změna hlásek</u>** *<u>s/z, č/š</u>*

▪ i já osobně **zme... zme** byli vystaveni neuvěřitelnému tlaku. ▪

▪ vrátili **zme** se k zásadové politice ▪

▪ vypracovali **zme** DESÍTKY významných zákonů ▪

▪ **zme** byli svědky bezprecedentní manipulace která ▪

▪ zákon o volbách pak umažňuje ve smyslu paragrafu osumdesát sedum odstavec **štyři** ▪

▪ zákon dvěstě **štyřicet** pět z roku devadesát pět ▪

A nakonec redukce souhláskových skupin při rychlé výslovnosti:

Haplologie:

- **dyž** ani toto nepomohlo ▪ sáhla ódées k jiným metodám ▪
- **dyž** i tento mechanismus u občanů nefungoval ▪

Můžeme názorně vidět, že druhý projev je lépe zpracován. Některé odchylky od spisovné podoby se v projevu vůbec neobjevují. Až na několik výslovnostních nedostatků si se spisovnou řečí mluvčí poradil. K lepší orientaci a snazšímu porozumění by bylo zapotřebí užití většího rázu. Řeč tedy není zcela bez ortofonických a ortoepických chyb, ale má k "čistému" projevu blíže, než projev první.

6. VĚTNÁ STAVBA ŘEČNICKÝCH PROJEVŮ A TVAROSLOVÍ

„Jedním z ještě nesplněných úkolů naší lingvistiky je popsat syntaktickou výstavbu mluveného textu, a to jednak modelové syntaktické konstrukce (…), jednak úseky textu „nestrukturované“ (se syntaktickými nepravidelnostmi, odchylkami) (…)“ (Müllerová 1994: 40). Při stanovení jednotky, segmentaci mluveného textu se dá vyjít ze **zvukového** průběhu textu, ze **syntaktických** vztahů mezi lexikálními jednotkami, nebo z **obsahově-pragmatického** uspořádání (tamtéž).

Zvuková segmentace se považuje za nejspolehlivější způsob členění mluveného projevu. Vedle členění na přízvukové takty je přirozené i členění na tónové jednotky (odpovídá promluvovým úsekům). Jsou na svém konci určovány možností pauzy a zvláštním intonačním pohybem. Z promluvových úseků se utvářejí promluvové, výpovědní celky (výpovědi) (Müllerová 1994: 40 – 68).

Ve spontánním mluveném projevu nelze spolehlivě určit větu. Je nemožné označit graficky hranici věty a nespolehlivé hledat její konec podle intonační signalizace. Na základě syntaktických vztahů mezi lexikálními jednotkami (větnými členy) lze popsat text jako sled určitých syntaktických konstrukcí (predikát s vazbou na větné členy obligatorní/ valenční a potenciální/ fakultativní). Ovšem syntaktické a významové vztahy mezi větnými členy nejsou vždy jednoznačné (Müllerová 1994: 40 – 68).

Mluvený text v určité komunikační události má své obsahové uspořádání (základní téma, vedlejší téma, tematické odbočení, střídání témat). O jednom dílčím tématu, podtématu hovoříme v úseku textu nazvaném tematický blok. Mluvčí je veden určitým tématem, sděluje nové věci, nebo se nově vyjadřuje k již zmíněné věci, a vzniká tak obsahově-pragmatický celek. Tematický blok je tvořen jedním nebo více obsahově-pragmatickými celky (Müllerová 1994: 40 – 68).

„Jsou (…) taková místa v textu, která nelze z hlediska syntaktické výstavby leckdy interpretovat (…) (Müllerová 1994: 45).

Jazyk a větná stavba úzce souvisí s myšlením a logikou mluvčího. Řečník by měl mít své myšlenky předem uspořádány, srozumitelně, přehledně a jednosmyslně formulovány. Pokud tomu tak není, může docházet k různým nepravidelnostem, neústrojnostem a nemotivovaným chybám. Důležité je řazení slov ve větě. Aby nedošlo k dvojznačnému výkladu, neměli bychom ve výpovědi klást vedle sebe tzv. **falešná syntagmata**/ nepravé větné dvojice (*Vyzvedávejte si **včas** vyčištěné oděvy. Popsal*

důkladně *zamlčovaná fakta. Komise projednala* ***nepečlivě*** *připravenou zprávu.*). Dvojsmyslnosti se dá zabránit pauzami či slovosledem. Ale také lze záměrně stylizovat výpověď tak, aby se dala chápat dvojím způsobem, tzv. **pythické výpovědi** (Lotko 2004: 51 – 60).

V řečnických projevech je vhodné obměňovat jednotlivé typy vět. Nesmíme své myšlenky sdělovat příliš primitivně, ale ani naopak značně složitě. Používáme tedy věty **jednoduché** (obsahují jednu predikaci), věty **složené** (do struktury je začleněna věta/ věty ve funkci větného členu) a **souvětí** (souřadné, podřadné). V zájmu doplnění a obsahového obohacení základní myšlenky můžeme do věty, souvětí vložit mluvnicky nezačleněnou část promluvy – **vsuvku** (*Rétorika, jak se běžně soudí, prožívá nyní období renesance.*). Pozor si musíme dávat jak na **přetíženou větnou stavbu** (příliš mnoho myšlenek v jednom větném celku), tak i na **nenasycenou větnou stavbu** (zbytečně mnoho slov na chudší obsah sdělení). Čeština se vyznačuje svým **slovesným** (verbálním) vyjadřováním, které je dynamičtější a více osobní než **jmenné** (nominální). Vyjadřování jmennému se dává přednost v administrativním, odborném a částečně publicistickém stylu, je statičtější a neosobní (Lotko 2004: 51 – 60).

Nepravé vedlejší věty jsou větné konstrukce v koordinačním vztahu, ale po formální stránce jsou hypotaktické, buď ***vztažné*** (*Pak se ujal slova předseda vlády, který seznámil přítomné s obsahem nového návrhu.*), nebo ***spojkové*** (*Po druhém románu svou spisovatelskou práci přerušil, aby v ní již nikdy nepokračoval.*). Tyto konstrukce nejsou současnou normou (kodifikací) odmítány, jsou výsledkem sílícího průběhu formální hypotaktizace souvětí (hypotaktická spojení vět jsou těsnější). K typickým odchylkám od pravidelné mluvnické stavby věty (syntaktické nedostatky řečnických textů) patří **anakolut**/ vyšinutí z větné konstrukce (*Řečník, když si uvědomil, co se mu přihodilo, bylo mu trapné pokračovat v přednášce.* x správně: *Řečníkovi bylo trapné pokračovat v přednášce, když si uvědomil, co se mu přihodilo.*), **kontaminace vazeb**/ nesprávná vazba utvořená nezáměrným křížením vazeb dvou různých sloves (*Zúčastnili jsme se na oslavách*. x správně: *Zúčastnili jsme se oslav. Byli jsme na oslavách.*), **zeugma**/ nesprávné spřežení různých vazeb v jednu, zanedbání dvojí vazby (*Vyslechli jsme přednášku a film o vesmíru.* x správně: *Vyslechli jsme přednášku a viděli film o vesmíru*.) (Lotko 2004: 51 – 60).

Pořádek slov ve větě v češtině, **slovosled** řečnického projevu, není ani pevně určen, ale není ani úplně libovolný. V klidné a citově neangažované větě, především oznamovací, se postupuje od známého k neznámému – od východiska výpovědi/ **tématu**

k jádru výpovědi/ **rématu**. Réma nemůžeme z věty vypustit a klademe ho na konec, protože tam ***nové*** posluchač očekává. Pro srovnání uvádíme výpověď s nesprávným slovosledem (méně zřetelná) a výpověď s dodržením pravidla (jádro na konci sdělení) (*Všechny tyto teoretické práce nám dosud nepodávají tak přesně výsledky, aby mohly být v praxi uplatněny.* Lépe*: Všechny tyto teoretické práce nám dosud nepodávají výsledky tak přesně, aby mohly být uplatněny v praxi.*). Správným slovosledem také odlišujeme spojení slov od **ustáleného slovního spojení**/ termínu (*To je opravdu **vysoký skok**, ten se ti povedl. x Naši sportovci dosáhli letos dobrých výsledků ve **skoku vysokém***.) Pozměnit slovosled můžeme za účelem **zdůraznění** (*Je to pracovník **svědomitý a spolehlivý**.),* nebo pokud jde o výrazné **citové zabarvení** (*Ty nebudeš poslouchat, ty kluku darebná!*) (Lotko 2004: 51 – 60).

Pořadí vět v souvětí je vedeno sledem myšlenek a logikou rozvíjení textu. **Větosled** ve větě složené se řídí principy aktuálního členění, nebo je určován významem vět. Věty vedlejší následují za svou větou řídící/ **postpozice**, jsou-li jádrem výpovědi (*Informovali jsme ho o tom, že musí přijet ještě tento týden.*). Věta vedlejší předchází větu řídící/ **antepozice**, je-li východiskem výpovědi (*Aby řečník mluvil kultivovaně, musí mít přiměřené jazykové vzdělání.*). Věty vedlejší stojící uvnitř věty řídící/ **interpozice**, ale neměly by narušovat souvislé vnímání textu. Rozlišujeme závaznou antepozici pro věty vedlejší **zřetelově navozovací** (*Pokud jde o mou práci, jsem zatím spokojen. Co se týče odměny, dohodneme se později*.), závaznou postpozici pro věty vedlejší **přívlastkové** (*Rád poslouchám přednášky, které obohacují mé poznání*.), **srovnávací s *než*** (*Je svědomitější, než byl jeho bratr.*), **předmětné a účelové s *ať*** (*Řekli mu, ať nikam neodjíždí. Pospěšte si, ať nezmeškáme přednášku*.) (Lotko 2004: 51 – 60).

Při stylizaci projevu je nutné mít na paměti, že **hromadění** stejných tvarů slov (substantiv) působí nelibozvučně, těžkopádně, až nesrozumitelně. Můžeme se například setkat s hromaděním: **slovesných substantiv** (*Na pořadu zasedání bude jednání o dodání energie*.), **instrumentálů** (*Značkujeme očíslovaným štítkem, upevněným nylonovým vláknem v provrtaném hlavním paprsku hřbetní ploutve*.) nebo s **genitivními řetězci** (*Upozorňujeme na nutnost pozdějšího určení platnosti závaznosti užití nového zařízení*.). Důležitá je také znalost rozdílu mezi **trpným rodem opisným** (*o tom bylo hovořeno*) a **zvratným** (*o tom se hovořilo*). Zatímco opisný trpný rod působí knižně, toporně a staticky, trpný rod zvratný je živější a dynamičtější (Lotko 2004: 51 – 60).

Tvaroslovím se budeme zabývat okrajově, zejména po stránce formální. Tedy budeme sledovat konkrétní řečníky, zda v dané komunikační situaci (při vystoupení)

správně užívají příslušné tvary slov (gramatické kategorie daného slovního druhu, deklinaci a konjugaci nevyjímaje).

6.1. Projev Miloše Jakeše – z hlediska větné stavby a tvarosloví

U tohoto projevu je velice těžké označit členění na promluvové úseky. A to jak podle zvukové segmentace, tak podle syntaktických vztahů. Text jsme se tedy nejprve snažili rozdělit na tematické bloky (Příloha č. 1). Nyní budeme u vybraných tematických bloků dělat rozbor. Z 1. tematického bloku se pokusíme vyčlenit obsahově-pragmatické celky a za pomoci zvukové segmentace a syntaktických vztahů, interpretovat daný text:

a na kraji mu řekli ▪ podívali se ▪ máme ještě málo kulturních domů řekli ▪ hřiště né ▪ ale jesi chceš stavět kulturní dům na ten ti DÁme. ▪

▪ byla tam dobrá hospoda kerá šla rev... rekonstruovat ▪ no tak se rozhodl ▪ postavit kulturní dům poněvadž na ní měl ▪ na něj měl pomoc. ▪

▪ samodzřejmě že je správný stavět kulturní domy ▪ pač lidé se mají kde scházet kde bavit a tak dál. ▪

▪ napříště chceme ▪ abychom stimulovali ty národní výbory CO maj stavět. ▪

▪ no jesi máme zájem aby byl čistý potok ▪ aby nepouštěli špinavou vodu ▪ no pak řekneme ▪ jesiže postavíte čistírnu ▪ odpadní vody ▪ dostanete řekněme sedumdesát procent státní subvenci. ▪ dyž ji nepostavíte nedostanete NIC ▪ a na druhý vám subvenci nedáme ▪ nebo vám dáme ještě subvenci na toto ▪ na jiný zas a TO bude ▪ ten státní zájem kerý budeme uplatňovat. ▪ tedy chceme POzvednout ty národní výbory ▪ aby SKutečně rozhodovaly o těch otázkách občanů ▪ a ▪ stejně tak chceme aby ta národní fronta se OŽIVILA ▪ DOle aby se oživila ▪ aby PRacovaly samostatně ti organizace. ▪

▪ mnohý pracujou zahrádkáři a ▪ @ chovatelé drobného zvířectva MYslivci a další ale VŠichni aby samostatně pracovali. ▪

▪ Ha ▪ na té bázi národní frontě i národního výboru se ten ZÁjem sjednocoval v něco VYúsťoval ▪ my nechc... nemůžeme ▪ nejsme proti tomu ▪ ale co NÁM pomůžou jenom kritici. ▪

▪ dyť my víme ▪ že ▪ v praze nebo v plzni či jinde kolik je tam ŠPÍNY ▪ tedy ve vzduchu mám na mysli kolik je tam kysličníku siřičitého ▪ to můžeme změřit ▪ VÍme to ▪ no k tomu nepotřebujeme aby nám to někdo říkal.

▪ my víme taky kdy to chceme REalizovat ▪ kolik na to máme jesi na to vůbec máme jesi to můžeme vůbec udělat ▪ mám na mysli různá ta ekologická hnutí ▪ ale my potřebujem aby vzali ▪ prostě ▪ @ aby se sebrali řekněme a ŠLI VYčistit ten potok. ▪ pomohli ▪ a né ▪ dělali demonstrace ▪ chodili po náměstích ▪ a křiceli ▪ prostě ▪ @ udělejte ▪ spalovnu ▪ jinou spalovnu v plzni nebo něco jiného takového.

▪ a mnozí lidé ▪ si tedy tu demogracii pletou s tím ▪ že oni budou jen těmi kritiky ▪ a ▪ určovateli ▪ co se má dít v společnosti a ti druzí že budou ▪ to vykonávat. ▪ a nebo sou povinni to vykonávat co oni si přejí ▪ ne demogracie je diskuse ▪ a většina rozhodne ▪ a příslušné orgány rozhodnou ▪ a rozhodnou v rámci zákonů ▪ a zákony napříště chceme tvořit včetně ústavy ▪ ve všenárodních diskuzích.

▪ důležité zákony ▪ který se týkaj ▪ každého člověka tak je připravován i návrh ▪ návrh ▪ ústavy ▪ nové ▪ v této diskuzi ▪ a KOneckonců i stranické dokumenty pude k diskuzi návrh stanov ▪ nový ▪ zásady programu strany ▪ a k diskuzi návrh sociálně-ekonomického rozvoje na příští pětiletku a do roku dva tisíce pět.

▪ nechť se lidé vyjádří ▪ ale nemůže ((se smíchem)) si někdo myslet ▪ že ▪ JEDEN ▪ JEDNOTLIVEC že jeho myšlenka musí být proti Vůli všech Uplatněna. ▪ to se nedá nic dělat ▪ a sou ale takoví lidé ▪ keří si myslí že to je jejich posláním. ▪

aby jen tu společnost KRitizovali ZNepokojovali a POŽadovali aby se jednalo podle TOHO co oni si přejí. ▪ a ne jinak. ▪

Interpretace části textu z 1. tematického bloku*:*

Na kraji zjistili, že mají málo kulturních domů a řekli mu: hřiště nepotřebujeme, ale na stavbu kulturního domu ti finanční příspěvek dáme.

Byla tam hospoda vhodná k rekonstrukci, a tak se rozhodl postavit místo ní kulturní dům, protože na něj měl přislíbenou pomoc.

Samozřejmě je správné stavět kulturní domy, ***aby*** *se lidé měli* (místo – protože lidé se mají) *kde scházet a bavit se.*

Do budoucna (místo – napříště) *chceme podněcovat* (místo – stimulovat) *národní výbory k tomu, co by měly stavět (nebo Do budoucna chceme dát možnosti národním výborům, jaké stavby by měly vznikat.)*

Pokud máme zájem o to, aby byl čistý potok, netekla (místo – nepouštěli) *špinavá voda, řekneme: jestliže postavíte čističku* (místo – čistírnu) *odpadní vody, dostanete státní finanční podporu* (místo – subvenci). *Pokud ji nepostavíte, nedostanete nic. A na druhou stavbu* (místo eliptického vyjádření – na druhý...) *vám finanční podporu* (místo – subvenci) *nedáme.* Pokračování v tomto místě je ovšem neinterpretovatelné, a tedy následuje pasáž:

Tento státní zájem budeme uplatňovat, a chceme tím docílit toho, aby národní výbory (místo – pozvednout národní výbory) *rozhodovaly o otázkách občanů. A také chceme docílit toho, aby se národní fronta dala do chodu* (místo – oživila) *a aby organizace pracovaly samostatně. Všechny organizace by si měly vzít příklad* (místo – mnohý pracujou; ale všichni aby pracovali) *ze zahrádkářů, chovatelů drobného zvířectva, myslivců atd.*

Národní fronta a národní výbor mají pokládat základy (místo – na té bázi) *ke sjednocení zájmu a tvoření* (místo – vyúsťoval). *Proti tomu nejsme (nechceme, nemůžeme být). Ale v čem pomůže jen kritika (kritici).*

Vždyť my víme, kolik je v Praze, Plzni a jinde ve vzduchu špíny – kysličníku siřičitého. Můžeme to změřit, ale my to víme. K tomu nepotřebujeme, aby nám to někdo říkal (měřil a sděloval).

My také víme, kdy všechna opatření chceme realizovat. Jaké jsou naše prostředky, jestli vůbec máme dostatečné prostředky. Zda můžeme patřičné kroky realizovat z hlediska ekologie (ekologického hnutí). Ale hlavně potřebujeme pomoc od lidí. (Aby se sebrali a šli vyčistit ten potok). A ne, aby dělali demonstrace, chodili po náměstích a křičeli: udělejte spalovnu, jinou spalovnu v Plzni. A tak podobně.

Mnozí lidé vidí v demokracii možnost být kritiky, určovat, co se má ve společnosti dít. Jedni budou rozhodovat a druzí budou rozhodnutí vykonávat. Budou povinni vykonávat, co si jedni přejí. Ale to se pletou. Demokracie je diskuze. A rozhoduje většina a příslušné orgány v rámci zákonů.

Zákony, včetně ústavy, chceme do budoucna tvořit ve všenárodních diskuzích. Jsou to důležité zákony, které se týkají každého člověka. A tak je v této diskuzi připravován i návrh nové ústavy. A koneckonců jsou tak připravovány i stranické dokumenty: nový návrh stanov, zásady programu strany a návrh sociálně-ekonomického rozvoje na příští pětiletku a do roku dva tisíce pět.

Nechť se k tomu lidé vyjádří. Ale nikdo si nemůže myslet, že myšlenka jednoho, JEDNOTLIVCE musí být proti vůli všech UPLATNĚNA. To je nemožné! Ale jsou tací, kteří si myslí, že je to jejich poslání. Chtějí jen KRITIZOVAT, ZNEPOKOJOVAT SPOLEČNOST A POŽADOVAT, aby se jednalo podle toho, co si sami přejí, podle ničeho jiného!

Můžeme zcela zřetelně vidět, že interpretace části projevu není zcela jednoduchá, jednoznačná a jasná. Některé řečníkovy výrazy jsou neadekvátní a obtížné k pochopení.

Například věta:

▪samodzřejmě že je správný stavět kulturní domy ▪ pač lidé se mají kde scházet kde bavit a tak dál. ▪

by nedávala v tomto významu smysl. Řečník by musel říct buď:

*Samozřejmě, že je správné stavět kulturní domy, protože lidé se **pak** mají kde scházet a bavit se.*

nebo:

*Samozřejmě je správné stavět kulturní domy, **aby** se lidé měli kde scházet a bavit se.*

popřípadě:

*Samozřejmě je správné stavět kulturní domy, **at'** se mají lidé kde scházet a bavit se.*

a nebo:

Samozřejmě je správné stavět kulturní domy, ve kterých se mohou lidé bavit a scházet se.

Ani tento úsek nemá jednoznačnou interpretaci:

▪ ne demogracie je diskuse ▪ a většina rozhodne ▪ a příslušné orgány rozhodnou ▪ a rozhodnou v rámci zákonů ▪ a zákony napříště chceme tvořit včetně ústavy ▪ ve všenárodních diskuzích. ▪ důležité zákony ▪ který se týkaj ▪ každého člověka tak je připravován i návrh ▪ návrh ▪ ústavy ▪ nové ▪ v této diskuzi ▪ a KOneckonců i stranické dokumenty pude k diskuzi návrh stanov ▪ nový ▪ zásady programu strany ▪ a k diskuzi návrh sociálně-ekonomického rozvoje na příští pětiletku a do roku dva tisíce pět. ▪

Demokracie je diskuze a většina rozhodne a příslušné orgány rozhodnou a rozhodnou v rámci zákonů a zákony napříště chceme tvořit včetně ústavy ve všenárodních diskuzích. Důležité zákony, které se týkají každého člověka. Tak. Je připravován i návrh nové ústavy v této diskuzi a koneckonců i stranické dokumenty. K diskuzi půjdou: nový návrh stanov, zásady programu strany a návrh sociálně-ekonomického rozvoje na příští pětiletku a do roku dva tisíce pět.

nebo:

Demokracie je diskuze a většina rozhodne a příslušné orgány rozhodnou a rozhodnou v rámci zákonů a zákony napříště chceme tvořit včetně ústavy ve všenárodních diskuzích. Důležité zákony, které se týkají každého člověka, a tak je připravován i návrh nové ústavy v této diskuzi. A koneckonců i stranické dokumenty – půjde k diskuzi návrh stanov, nové zásady programu. A (další) k diskuzi – návrh sociálně-ekonomického rozvoje na příští pětiletku a do roku dva tisíce pět.

Dále budeme v textu hledat nepravidelnosti, neústrojnosti a nemotivované chyby. V textu jsme nenašli žádná falešná syntagmata. Podle našeho názoru text neobsahuje ani žádné pythické výpovědi. Tedy všechny výpovědi, které lze chápat dvojsmyslně a interpretovat je různými způsoby, vznikly ne záměrnou stylizací. V textu se objevují:

Vsuvka:

▪ v endéer ((míněno NDR)) ▪ je zaměstnáno TAKTO jako soukromí podnikatelé **tedy soukromníci ne podnikatelé to je velký slovo** ▪ je zaměstnáno celkem ŠTYRYstatřicet tisíc osob

Přetížená větná stavba:

▪ a dnes samodzřejmě ▪ by rád běhal ve svě... ke svě... po světě ▪ a dělal mesiá... mesiáše ▪ jo ▪ spojoval se kdekým ▪ byl jednim z prvních který dyž havel opustil vězení tak mu šel blahopřát že je z vězení propuštěn ▪ jo ale ▪ hlásí se že je komunista ▪ pravej komunista ▪ když měl tomášek narozeniny ▪ samodzřejmě oficielně je třeba mu napsat ▪ no ale dubček mu šel osobně blahopřát ▪ navštívil arcibiskupství aby mu blahopřál ▪ jo ▪ no vidíte na jaké BÁzi je ▪ tedy je to ještě báze socialismu? ▪ my proti tomáškovi samodzřejmě nic nemáme je to představitel církve musíme ho tak respektovat. ▪

Nenasycená větná stavba:

▪ že třeba ta OBroda to jsou ty bývalí členové strany ae nejsou to jen bývalí členové strany ▪ už to organizují po krajích vytváří odbočky ▪ po okresech vytváří odbočky ▪ kde sou takoví vyšší funkcionáři kerý se cítí ukřivdění ▪ kteří odešli ze strany buď byli vyškrtnutí nebo byli vyloučeny a přitahují k sobě i některé mladé lidi. ▪

Anakolut:

▪ to je proces bych řekl kerým se ne každý dost vyzná. ▪

▪ krátce řečeno jejich cílem je jeden ▪ že odmítnout vedoucí úlohu strany ▪

Kontaminace vazeb (byl přijat; nemůžeme přijmouti):

▪ což my nemůžeme přijat poňač to neodpovídá ▪ neodpovídá skutečnosti. ▪

(varoval před otázkami, stavěl na otázkách):

▪ a varoval tam na někerých otázkách že jo ▪

Slovosled, který neodpovídá postupu od východiska výpovědi/ **tématu** k jádru výpovědi/ **rématu**, se používá především, jde-li o:

Zdůraznění:

▪ ale nemůže ((se smíchem)) si někdo myslet ▪ že ▪ JEDEN ▪ JEDNOTLIVEC že jeho myšlenka musí být proti Vůli všech **Uplatněna.** ▪

Uvedeme jen několik příkladů větosledu:

Postpozice pro větu vedlejší, je-li jádrem výpovědi:

▪ no k tomu nepotřebujeme **aby nám to někdo říkal.** ▪

Závazné postpozice pro větu vedlejší**:**

- přívlastkovou:

▪ byla tam dobrá hospoda **kerá šla rev... rekonstruovat** ▪

- srovnávací s *než*:

▪ lidé považujou ten život ▪ bez toho rizika ▪ a s pohodlím za výhodnější **než si vydělat vo pětset korun víc.** ▪

Antepozice pro větu vedlejší, je-li východiskem výpovědi:

▪ **a protože se ukázalo že NENI SCHOPEN ▪ Uklidnit tu společnost ▪ NAjít východiska** ▪ no tak ho ta strana sesadila ▪ jako neschopnýho člověka ▪

▪ **abychom byli schopni ▪ říct každému** ▪ tys udělal toto přísluší ti toto ▪ tys udělal to přísluší ti to ▪

Autor projevu nepoužívá hromadění stejných tvarů slov: dějových substantiv, instrumentálů, genitivních řetězců.

Mluvenostní syntax je spojována s prostěsdělovacím stylem, což v tomto případě platí obzvlášť. Nedostatečná připravenost komunikátu nám ztížila přesné vymezení hranic výpovědních celků. Snažili jsme se vycházet hlavně z intonace mluvčího a jeho logických pauz, do jisté míry i ze syntaktických vztahů mezi lexikálními jednotkami a především z významových obsahově-pragmatických celků.

Z hlediska **tvaroslovného** se v projevu objevuje mnoho nesprávně užitých tvarů slovních druhů. Jde o morfologické jevy hovorové, obecněčeské i nespisovné. V největším měřítku můžeme nalézt výrazy se změnou *-é* v *-ý*, o kterých jsme se již zmiňovali v kapitole 5. Jde o nedodržení gramatického rodu - maskulina, feminina a neutra, či gramatického čísla - singuláru, plurálu při deklinaci tvaru. Například:

▪ aby PRacovaly samostatně **ti** organizace. ▪

▪ **jaký** mají plány **jaký** mají cíle programy to jsme dali koneckonců v informaci. ▪

▪ více stran **který** né ▪ pracují na bázi národní fronty ▪ ale **kerý** BOJUJOU o politickou moc.

▪ **určitý** ODnárodnění ▪

▪ a o **jiný** otázky ▪

▪ embargo na dovoz **určitýho** zboží **kerý** jinak ▪

▪ v těch socialistických zemích probíhaj tak jako u nás **složitý** procesy. ▪ velice **složitý** procesy. ▪

Nejčastěji užívané hovorové výrazy (tvary sloves) jsou:

▪ blíž tyhlety záležitosti ▪ kerý se týkaj v praze ale oni bohužel se **rozšiřujou** do všech krajů ▪

▪ více stran který né ▪ pracují na bázi národní fronty ▪ ale kerý **BOJUJOU** o politickou moc. ▪

Slovesa *rozšiřovat* a *bojovat* patří do 3. slovesné třídy, vzor kupovat, ve které je za spisovný tvar pro 3. osobu plurálu považováno zakončení *-í*. Tvary *rozšiřujou* a *bojujou* jsou proto hovorové, správně tvary znějí *rozšiřují, bojují.*

Užité obecněčeské morfologické jevy:

▪ v těch socialistických zemích **probíhaj** tak jako u nás složitý procesy. ▪ velice složitý procesy. ▪

Sloveso *probíhat* patří do 5. slovesné třídy, vzor dělat, ve které je za spisovný tvar pro 3. osobu plurálu považováno zakončení *-í;* Tedy správně tvar slovesa zní *(procesy) probíhají.*

Několikrát se v projevu také objevuje tvar ***bysme*** *(měli rozdávat),* ***bysme*** *(měli dělat).* Tento nekorektní tvar kondicionálu pro 1. osobu plurálu zní správně: *bychom*, v dnešní době se bohužel čím dál častěji běžně používá v mluvené podobě tvar *bysme.* V případě našeho řečníka bude použití tohoto výrazu souviset také s přesahem do slovenštiny.

Další obecněčeský morfologický jev:

▪ asi je třeba s nimi mluvit. ▪ KDO má s **nima** mluvit. ▪ no ASI má s **nima** mluvit ▪

Je zde užita koncovka 7. pádu plurálu *-ma*, která proniká z nespisovné oblasti až do hovorové. Správně: má *s nimi* mluvit.

Za nespisovné, nekorektní považujeme:

▪ což my nemůžeme **přijat** poňač to neodpovídá ▪

Místo tvaru slovesa v 1. osobě plurálu *my nemůžeme přjmouti*, je použit nesprávný tvar, tvar příčestí trpného *přijat*.

Nesprávné užití pádu v následující větě:

▪ já nechci tady rozebírat ▪ blíž tyhlety záležitosti ▪ který se **týkaj v praze** ale oni bohužel se rozšiřujou do všech krajů ▪

Správně věta zní: *Záležitosti, které se týkají Prahy.* Jde o užití tvaru *v Praze* (6. pád), místo tvaru *Prahy* (2. pád).

Jak po stránce tvaroslovné, tak po stránce mluvenostní syntaxe, se o řečníkovi nedá prohlásit, že je to klasický rétor.

6.2. Projev Jiřího Paroubka – z hlediska větné stavby a tvarosloví

U druhého projevu je mnohem snazší rozčlenit jej na promluvové úseky. A to jak podle zvukové segmentace a syntaktických vztahů, tak i podle obsahově-pragmatických celků. Text jsme tedy opět nejprve rozčlenili na tematické bloky (Příloha č. 2). Nyní budeme u tematických bloků dělat analýzu větné stavby. Interpretovat daný text není zapotřebí. Myšlenky jsou uspořádané, srozumitelné a přehledné. I tak může dojít k určitým nemotivovaným chybám a nepravidelnostem.

V textu není přetížená, ani nenasycená větná stavba. K nepochopení myšlenek však může docházet kvůli nedořečené, opravované a neucelené výpovědi a odbočení od základního tématu:

▪ já bych chtěl říci že to byl boj ▪ proti VŠEM. ▪ musim říct že bohužel také proti médiím ▪ aspoň řadě **li... vlidí... lidí v médiích** ▪ novinářům kteří pracovali v žoldu občanské demokratické strany ▪ typu pánů štajgrvalda((míněno Karel Steigerwald)) tuny ((míněno Jan Tuna) **mal...** martina komárka ((míněno Martin Komárek)) a některých dalších.

▪ jinak musim říct že řada lidí v médiích ▪ p**racovala mysim** si korektně a ▪ musim jim poděkovat.

ještě k těm LIdem v těch médiích kteří pracovali ve prospěch ó dé es ((míněno ODS)) velice **zjem... zjevně** bych jmenoval pana Kmentu ((míněno Jaroslav Kmenta)).

▪ byl to tedy boj proti ▪ části lidí v **méd**iích ▪ proti jednotné frontě zločinců typu ▪ krejčíře ((míněno Radovan Krejčíř)) ▪ lhářů typu kubiceho ((míněno Jan Kubice) ▪ mocichtivé ó dé es ▪

Vsuvka:

▪ jinak musim říct že řada lidí v médiích ▪ pracovala **mysim si** korektně a ▪ musim jim poděkovat.

Řečník dodržuje postup od východiska výpovědi/ **tématu** k jádru výpovědi/ **rématu**. Jen pro příklad uvedeme:

Závaznou **postpozici** pro větu vedlejší **přívlastkovou** (která je jádrem výpovědi)**:**

▪ já bych @ ▪ především chtěl ▪ v tuhle chvíli POděkovat ▪ našim voličům **kteří ▪ nám ▪ nás takovýmto způsobem ▪ podpořili (...)**

Antepozici pro větu vedlejší, je-li východiskem výpovědi:

▪ **dyž ani toto nepomohlo ▪** sáhla ódées k jiným metodám ▪ k projevům násilí ▪ pomluvám ▪ osočování. ▪

Autor projevu už používá více tzv. **hromadění** slovních druhů jmenných, což může působit na posluchače stroze a nelibozvučně:

▪ vrátili zme se k zásadové politice ▪ moderní evropské sociálně demokratické strany. ▪

▪ nikdy jsem nezasahoval do práce orgánů činných ▪ v trestním řízení. naopak. ▪

▪ před volbami ▪ aby toto evidentní ▪ a opakované porušování právního řádu ▪

neprokázanými absurdními pomluvami ▪ informacemi ▪ o údajném sexuálním zneužívání nezletilé dívky ▪ mojí osobou ▪ zapojení členů sociální demokracie i mé ▪ do údajné ▪ údajné zapojení ▪ členů sociální demokracie i mé ▪ do vraždy ▪ pana mrázka ((míněno František Mrázek)) a další smyšlenosti. ▪

A také se vyjadřuje pomocí **trpného rodu opisného**, což může působit knižně:

▪ již nemohlo být prokázáno ▪

▪ a to bezodkladně to je nutno podat ▪

V projevu se z hlediska větné stavby objevuje několik nedostatků. Podle zvukové segmentace se dá zcela naprosto přesně mluvený projev rozčlenit. Řečník dodržuje téměř vždy pravidla intonace, a tak je projev po stránce syntaktické i významové srozumitelný a jasný. Jak po stránce syntaktické, tak po stránce tvaroslovné netrpí projev většími

vadami. Až na odbočení od tématu, je myšlení řečníka po jazykové stránce přehledně formulované a uspořádané. Ve srovnání s prvním textem nemůže mít vnímatel problém s orientací v projevu.

7. LEXIKÁLNÍ STRÁNKA ŘEČNICKÝCH PROJEVŮ

„Optimus orator est, qui paucis verbis plurima dicit“ (Nejlepší je řečník, který málo slovy hodně řekne) (Lotko 2004: 36). K přesnému, stručnému, výstižnému a přiměřenému vyjadřování potřebujeme mít bohatou slovní zásobu. Zcela přesné kvantitativní údaje o lexiku přirozených jazyků neexistují. Neustále vznikají nová slova (neologismy, okazionalismy) a některá zanikají (archaismy). Jazyk jednotlivce (idiolekt) obsahuje **aktivní** a **pasivní** slovní zásobu, tedy slova, která užíváme a slova, kterým jen rozumíme (tamtéž).

Rozlišujeme také **zastaralá** a **živá** slova. Například přehnaná řečníkova snaha o vytříbenost projevu, tzv. hyperkorektnost, vede ke knižnímu, až archaickému vyjadřování (*jest pravdou, se jali diskutovati*). Způsob našeho vyjádření bychom měli přizpůsobovat novým změnám v jazykovém společenství, kterého jsme součástí (*maltretovat, beznáročný* a dnešní *trápit, nenáročný*) (Lotko 2004: 35 – 49).

Řečník si musí uvědomit, že k nedorozumění vede i používání víceznačných slov. **Mnohoznačnost** projevu tedy ovlivňují kupříkladu univerbismy (*dálkař – dálkově studující; skokan do dálky; běžec dlouhých tratí; řidič dálkové automobilové přepravy*), typicky hovorové prostředky. Použitá slova mají i **konotační** význam vedle svého pojmového (nocionálního) významu. Jde o vztah mezi jazykovým prostředkem a uživateli jazyka zahrnujícím expresivitu, postoj komunikanta, kontaktovost, estetičnost, obraznost atd. Jsou to významy asociativní povahy (například z negativního na pozitivní konotativní význam přešla slova jako *disident, chartista, soukromník*) (Lotko 2004: 35 – 49).

Synonyma zajišťují pestrost a podnětnost projevů. Řečník, jenž bezdůvodně opakuje stejná slova (slovní základy), dává najevo, že nepříliš věnuje pozornost stylizaci svých textů a má sklon k šablonovitému, stereotypnímu vyjadřování (*Tyto různé názory se různí svými východisky*.). Řečníkova znalost synonym umožňuje větší pohotovost ve vyjadřování a schopnost volby adekvátních, výstižných slov. Naopak **paronyma** mohou být komplikací pro projev, neboť se jen minimálně liší formou, ale jejich významový rozdíl je velký (*chodit – hodit – vodit – rodit – kompot – komplot – kompost; povědomí – podvědomí; sivý – siný, adaptovat – adoptovat; mise – misie; operátor – operatér*). Nevhodně užitý výraz znamená špatnou znalost jazyka, může se stát i nedorozuměním a

vyvolat až komický účinek (*Závodník Novák je potentním kandidátem na medaili.*) (Lotko 2004: 35 – 49).

Dobře ovládat slovní zásobu znamená také správně spojovat lexikální jednotky ve výpovědní celky (**kompatibilita** slov), což je úzce spojeno se sémantikou (například slovo *hra* má v současné češtině 10 významů a velkou spojovatelnost – *dětská hra, hazardní hra, přesilová hra, divadelní hra, rozhlasová hra, hra na housle, hra se slovy, hra světla, hra osudu.* Chybnými spojeními jsou například *potenciální možnost, lidová demokracie, stručný brífink, exemplární příklad, priorita číslo jedna* apod. (Lotko 2004: 35 – 49).

Frazémy jsou ustálená spojení více prvků, obvykle slov, která se vyznačují sémantickou či gramatickou anomálií (Cvrček 2015). Pro ozvláštnění také fungují nové frazémy či kvazifrazémy, které mají zaujmout posluchače a vytrhnout je z každodenní slovní rutiny. **Okřídlená slova**/ nevětná i větná ustálená spojení řečnický text patetizují (*slzavé údolí; oběť vlastního rozumu; Mýlit se je lidské.*). Ovšem s ustálenými spojeními se musí zacházet opatrně, ve vetší míře otupují naše smysly a stávají se z nich klišé (otřelé, frázovité slovní obraty) (Lotko 2004).

Jak již bylo několikrát řečeno, cílem rétora není pouze prosté sdělování, ale také působení na posluchače, jeho přesvědčování a získávání. Základní vlastností mluveného projevu je **sugestivnost**. Dosahujeme jí využitím specifických jazykových prostředků – **řečnických figur**, které zvyšují podnětnost, názornost i dramatičnost (Krobotová 2000). Existuje mnoho způsobů jejich třídění, my budeme vycházet z klasifikace M. Krobotové (2000: 115 – 132), E. Lotka (2004: 95 – 115) a J. Mistríka (1987: 113 – 116).

Sugestivní prostředky odrážejí vůli mluvčího, stimulují, upoutávají pozornost a získávají posluchače, jsou to tzv. beletrizující prvky. Například se jedná o **perisologii** (*zle – nedobře*); **hyperbolu**/ nadsázku (*prosím tisíckrát za odpuštění*); **pleonasmus**/ hromadění synonym (*chtějí odpovědně, klidně, tvořivě pracovat; chtějí promyšleně, seriózně a perspektivně řešit problémy*); **akumulaci**/ shrnutí rozměrného pleonasmu (*spí všechny lesy, pole, louky, lidé, města, spí celý svět*); **explikaci**/ zvláštní druh zdůraznění (*tvrdil jsem to včera, tvrdím to dnes a budu to tvrdit i zítra*). Sugestivnosti projevu se dosahuje obzvlášť často opakováním jazykového vyjádření. Může jít o **rozšířené opakování**/ opakovaný výraz se dále rozvíjí (*začínají pracovat, začínají cílevědomě pracovat*), **rektifikaci**/ opakování s výstižnějším dodatkem (*my jsme vás prosili, ne, my jsme vás důrazně žádali*), **epizeuxis**/ opakování slova ve stejném tvaru (*nevím, nevím, zda je to pravda*), **anaforu**/ opakování stejného výrazu na začátku vět (*pečoval o lidi, pečoval*

o rodinu, pečoval o známé, pečoval o všechny kolem sebe), **diaforu**/ opakování výrazů ve fiktivním dialogu (*Tvrdili, že jejich činy jsou motivovány přátelstvím a snahou pomoci. Ale jakým přátelstvím, jakou pomocí?*), **tautologii**/ opakování slova ve stejné podobě nebo v jeho slovotvorné (gramatické) obměně ke zdůraznění jeho významu (*těžce, přetěžce bojoval*), **anadiplozi**/ opakování téhož slova na začátku věty a na konci věty předcházející (*Vzpomínám na nádherný den. Den, který navždy utkvěl v mé paměti.*), **epanalepsi**/ opětovný začátek výpovědi (*O matku, o matku vždy pozorně pečoval.*), **antimetaboli**/ opakování protikladných pojmů ve dvou shodných syntaktických konstrukcích v opačném pořádku (*Neříkej vždy vše, co víš, ale vždy bys měl vědět, co říkáš.*), **symploku**/ spojení opakovacích figur v jedné větě, souvětí nebo sledu vět (*Co je základem manželství? Opravdová láska. Co je základem lásky? Vzájemné pochopení obou partnerů.*), **epanados**/ opakování věty v obráceném sledu, poslední slovo jedné věty je prvním slovem věty následující (*Nedůslednost se projevit musela, musela se projevit nedůslednost.*), **kyklos**/ opakování výrazů na začátku i na konci úseku promluvy (*Mír, mír, chceme mír!*), **epanaforický řetěz** (*Jdeme za ním, protože mu věříme, věříme mu, protože hod dobře známe.*), **syntaktický paralelismus**/ opakování stejných nebo podobných větných konstrukcí (*To je právě to, co se musíme učit. To je právě to, co postrádáme. To je právě to, čeho se nám nedostává.*) a **chiasmus**/ druh syntaktického paralelismu, jedna z větných struktur má opačný slovosled (*okamžik blaženosti a blaženost okamžiku*) aj. Sugestivním prostředkem jsou také **citáty**, které musíme přesně interpretovat a označit jejich začátek a konec (Krobotová 2000). Můžeme se jimi odvolávat na odborníka v dané oblasti z historie i současnosti (Buchtová 2006: 115). Určitým ukazatelem humanizace vzdělání jsou tzv. **citátové výrazy/** kulturní frazémy (*mluvit ex abrupto = mluvit spatra; odsuzovat někoho a priori = odsuzovat někoho předem; říci něco bona fide = říci něco bez zlého úmyslu; diskutovat in medias res = diskutovat přímo k věci…*) ((Lotko 2004). Jako přísloví intelektuálů je označován tzv. **aforismus**/ málo slovy vyjádříme mnoho (*Vysoká životní úroveň spočívá v tom, že vydáváme peníze, které ještě nemáme, za věci, které nepotřebujeme, abychom imponovali lidem, které nesnášíme.(Orson Welles)* (Buchtová 2006: 116).

Emfatické prostředky zrcadlí cit mluvčího, jeho citové zaujetí a základem je spontánnost. Mezi ně patří **zvolání** (*Pryč se vší nerozhodností!*), **řečnická otázka**/ formální otázka, na kterou neočekáváme odpověď (*Opravdu se můžeme na takové lidi spolehnout?*), **řečnická odpověď**/ je spojena s řečnickou otázkou, na kterou mluvčí sám reaguje (*Je třeba k tomu ještě něco dodat? Ne, není, věc je jasná.*), **eliptické vyjádření**

(*teď anebo nikdy*), **apoziopeze**/ nezodpovězení započaté výpovědi (*Krásná krajina, dobří lidé, jen…*), **exklamace**/ zvolání s citovým vztahem k výpovědi (*Začněme konečně reálně uvažovat!*). Mezi emfatické prostředky řadíme i záměrné **porušení mluvnické vazby** (*Chudák nebohá. Kluk zatrolená.*) a **přerušení výpovědi** (*Kdyby si to uvědomil zavčas… na začátku… před rokem… před dvěma lety…!*), avšak musíme jich užívat opatrně a vyvarovat se teatrálnosti (Krobotová 2000).

Názorné prostředky potvrzují naše vyjádření. Uplatňují se především v projevech naučného a agitačního charakteru (přednáška, polemika, politický projev). Názorné je například nahrazení jednoduchých výrazů frazeologickými jednotkami. Mluvíme zde o **přirovnání** (*Tvrdohlavý jako beran*.), **rčení** (*Být trnem v oku*.), **přísloví** (*Bez práce nejsou koláče*.), **anekdoty**, **bajky**, **paraboly**, **osobní zážitky**, ale také nepřímá pojmenování – **metafora**, **metonymie**, **synekdocha, personifikace** (Krobotová 2000). Výraznějším názorným prostředkem je **příklad nebo vyprávění.** Prakticky a názorně tak přiblížíme posluchačům své nabité teoretické vědomosti, poznatky a zkušenosti (Buchtová 2006: 107 – 108). V rozsáhlejších řečnických textech se používají **exkurzy**/ zlomy stylistických rovin. V expresivně laděných projevech můžeme objevit i **aluze**/ nepřímé naznačení skutečnosti (*Vy dobře víte, co mám na mysli. Doufám, že vám nemusím všechno podrobně* vysvětlovat.). Dále sem zařazujeme **antitezi**/ dva pojmy stojící proti sobě ve výpovědích (*teorie a na druhé straně praxe; předpoklad a oproti tomu výsledek; mít chladnou hlavu a horké srdce*), **apozici**/ označení téže představy různým způsobem, někdy ve formě vsuvky (*Hudba Bedřicha Smetany, našeho největšího skladatele, nás bude na této cestě provázet.*), **katachrézi**/ přenesené pojmenování vzniklé spojením logicky nespojitelného (*hluboká mělčina, zub času, ostrá slova*) (Krobotová 2000).

Dramatické prostředky udržují stálé napětí projevu, a činí jej tak přitažlivějším pro posluchače, i pro ty nejmenší. Jde například o **gradaci**, tzv. **klimax**/ zesílení významu, nebo **antiklimax**/ zeslabení významu, **litotes**/ zjemňující prostředek (*je škaredý x není nejkrásnější, je starý x není nejmladší*), za litotes se pokládá i **negace negace** (*nemohl nesouhlasit, nedalo se nepřijít*). Za prostředek přinášející napětí považujeme **sustentio**/ překvapující zvrat na hranici dvou vět, často odporovacích (*I já sám souhlasím s tím, aby se o věci hovořilo – nemohu však souhlasit s tím, aby…*) (Krobotová 2000). Dramatizační funkci má ovšem také **antifráze**/ věc nebo její vlastnost pojmenujeme (často ironicky) protikladným slovem (*Ano, to jsou opravdu jen maličkosti!...* = ve smyslu zásadní věci) (Lotko 2004). Antifráze může vycházet z **ironie**/ vážně podané sdělení, kterému se v pozadí vysmíváme, a ještě silnější než ironie je

sarkasmus/ bodavý, kousavý výsměch (Buchtová 2006: 115). Dramatizující otázkou je **dubitace**/ řečník ji pokládá při vrcholení obsahové části a obrací se k publiku „o radu" (*Co si o tom všem máme myslet? Jak tyto nedostatky urychleně odstranit?*). Tato figura se blíží **návěstí**/ záměrně vsunutá replika, která má podněcovat posluchačovu pozornost a zvídavost (*Asi budete překvapeni, když vám řeknu, že…; Ale nyní dobře poslouchejte, co vám povím*). Naopak vynechá-li řečník záměrně, předstíraně výpověď, čímž na danou skutečnost upozorní, jde o **paralepsi** (*Nebudu zde o věci hovořit podrobně, na co by to všechno bylo*) (Lotko 2004).

Ozdobné specifické řečnické prostředky patetizují a aktualizují projev, činí jej neotřelým a nápaditým, každý řečník by měl zvážit jejich vhodnost. Začlenit sem můžeme **enallagé**/ změna slovosledu (*studené krůpěje potu* místo *krůpěje studeného potu*) (Lotko 2004). Také **epiteton ornans**/ básnický přívlastek (*zbrojný krok, rozvodněný čas*), jenž odlišujeme od **epiteton constans** (*růžové sny, bledý měsíc*), pozor si musíme dát na frázovitost vyjádření (*neutuchající síla, nehynoucí zásluhy*). Dalšími ozdobnými prostředky jsou **perifráze**/ opisné a nepřímé vyjádření (*krajina tulipánů = Holandsko, země vycházejícího slunce = Japonsko*), **antifráze**/ založená na antonymii (*láska na poslední pohled*), **eufemismus**/ zjemnění vyjádření (*odejít na věčnost = zemřít*), **oxymóron**/ spojení slov, která se navzájem vylučují, odporují si (*chudý boháč, veřejné tajemství, živá mrtvola*), druh oxymorónu – **contradictio in adiecto**/ protiřečení v přívlastku (*menší polovina*), **paradox**/ protimyslné tvrzení (*žádná odpověď – taky odpověď*) (Krobotová 2000).

Řečnické figury mají aktualizující funkci. Nejde tedy pouze o formální ozdobu řeči, ale o aktivní zásah řečníka do hlouběji poznané skutečnosti (Lotko 2004). *„Rečnícky prejav bez špecifických prostriedkov je ako pieseň bez melódie, inými slovami, taký prejav nie je rečníckym prejavom"* (Mistrík 1987: 116).

V rétorických projevech mají některá slova zvláštní funkce. Kontinuitu textových jednotek a vyjádření jejich vzájemného vztahu zajišťují **konektory**. Konektory **vlastní** (vztahy ***aditivní***/ slučovací, ***adverzativní***/ odporovací, ***alternativní***/ vylučovací a ***kauzální***/ příčina, důvod, účel, přípustka), konektory **implikativní** – připojují textové jednotky k tomu, co z textu vyplývá (*jen, ještě, především, rovněž, také, zejména, zvláště…*), konektory **kompoziční** – určují začátek a konec, vysvětlení a výčet (*v úvodu je nutno říci…; na závěr výkladu chci…; uvedu několik typických příkladů; všechny tyto případy ukazují…; především sem patří…*). **Textové orientátory** nám, jak sám název říká, pomáhají v orientaci v čase a prostoru textu (*dosud, navíc, tam, výše, zde; na prvním*

místě uvedeme…; vraťme se nyní…) (Lotko 2004). K navázání, udržení i ukončení kontaktu s posluchačem slouží **kontaktové prostředky** (*no, no tak, tedy, nuže, ano, jistě, určitě, víte, všichni víme, podívejte se, poslyšte, děkuji (za pozornost)* (tamtéž) a **oslovování** – na začátku vystoupení (*Vážení přátelé, milí hosté…*), osobní kontakt s použitím 2. osoby plurálu (*Jistě se mnou souhlasíte. Můžete se domnívat.*) a inkluzivního plurálu (*Musíme si položit otázku. Můžeme se zamyslet nad tím.*) (Buchtová 2006: 106 – 107).

Používá-li ovšem řečník kontaktové prostředky často a stereotypně, mohou být brány jako řečnický zlozvyk/ **rétorická manýra.** Mohou se stát **slovními vycpávkami**/ slovní vatou (Lotko 2004)/ *expletíva/ prázdne výplnkové slová* (Mistrík 1987: 113), jsou to parazitující větné prvky (*prostě, tak říkajíc, abych tak řekl, prosím pěkně, ten, teda, takto, totiž*) a **hezitačními zvuky** (*hm, mhm, ee, ha, mmm, ááá*) (Lotko 2004). **Dovětky**/ stimulující slova, jsou slova provokativní, povzbuzující, kontaktové (*že?; no ne?; ano?; opravdu?*). Neměla by se používat ani nevhodná cizí slova/ **barbarismy**, která jsou znakem nevzdělanosti, těžkopádnosti a nekulturnosti. Slova, zvraty, nebo konstrukce, které nepotřebujeme, protože máme na místo nich vlastní jazykové prostředky. Pozor také na **vulgarismy**/ hrubá, neslušná, urážlivá slova, která nepatří do veřejných projevů, avšak jejich frekvence stále stoupá (Mistrík 1987).

Obtížné je nejen hovořit spatra, bez písemného podkladu, ale i přednášet předem připravený, napsaný text. Avšak těžší je rozhodně spontánní stylizace na veřejnosti před publikem. Při spontánních projevech se do řeči přirozeně dostane víc jazykových kazů, defektních prvků. Existuje mnoho skvělých spisovatelů bez řečnického talentu, ale také vynikající řečníci, kteří nejsou schopni tvořit působivé písemné projevy (Mistrík 1987).

7.1. Projev Miloše Jakeše a jeho lexikální stránka

U každého řečníka je důležité, aby jeho slovní zásoba byla bohatá. Může se pak lépe, výstižněji, přesně, jednoznačně, srozumitelně a přiměřeně vyjádřit. K tomu mimo jiné nesmí chybět i **synonymická** vyjádření:

a na kraji mu řekli ▪ podívali se ▪ máme ještě málo **kulturních domů** řekli ▪ hříště né ▪ ale jesi chceš stavět **kulturní dům** na **ten** ti DÁme. ▪ byla tam dobrá hospoda kerá šla rev... rekonstruovat ▪ no tak se rozhodl ▪ postavit **kulturní dům** poněvadž na ní měl ▪ na něj měl pomoc. ▪ samodzřejmě že je správný stavět **kulturní domy** ▪ pač lidé se mají kde scházet kde bavit a tak dál. ▪

▪ přes všechnu tu složitou ▪ **perspektivu** kerá je před náma NENI to jednoduchá **perspektiva** ▪ že se nám POdaří prostě tak jak v historii se nám dařilo ▪ najít vždy ▪ tu **správnou** cestu ▪ a jít tedy tím **správným** směrem kerý sme vyjádřili ▪

▪ že ▪ **JEDEN** ▪ **JEDNOTLIVEC** že jeho myšlenka musí být proti Vůli všech Uplatněna. ▪

Nepochopení projevu mohou způsobit také **paronyma**:

▪ jesiže postavíte čistírnu ▪ odpadní vody ▪

▪ měli tam bojlery ▪ já nevim asi deset tisíc měli těch broj... brojlerů ▪

Dalšími z řečnických figur jsou **sugestivní prostředky:**

Hyperbola:

▪ a DAlší ne šestset MIlion DVA miliony berou ▪

Pleonasmus:

▪ jaký mají plány jaký mají cíle programy to jsme dali koneckonců v informaci.

▪ určitý ODnárodnění ▪ chtěji ▪ no a samodzřejmě ▪ chtěji ▪ rehabilitaci chtěji se vrátit do politiky dubčekové císařové hájkové a další. ▪ chtěji aby bylo uznáno a přiznáno ▪

▪ nefunguje to ▪ zaostalo to ▪ ta vesnice je zcela jiná než naše ▪ naše vesnice je vysoce kulturní ▪ podobá se městu

▪ jaká je tam kázeň jaká je tam disciplína ▪

▪ co by to naše společenství dál oslabilo. ▪ co by vytvořily podmínky aby nás jak se říká rozbratřily. ▪ ty síly západu. ▪ aby nás rozdělily ▪

▪ že ▪ JEDEN ▪ JEDNOTLIVEC že jeho myšlenka musí být proti Vůli všech Uplatněna. ▪

Akumulace:

▪ mnohý pracujou zahrádkáři a ▪ @ chovatelé drobnéhO zvířectva MYslivci a další ale VŠichni aby samostatně pracovali. ▪

▪ tedy budete dělat co my chceme pudete dál ▪ a dáme vám půjčky ▪ Dáme vám peníze Odložíme vám půjčky Odepíšeme vám půjčky snížíme ▪ embargo na dovoz určitýho zboží kerý jinak ▪ Dáme vám výhodný doložku nejvyších výhod a tak dál. ▪

▪ jesi bude mít takový auto makový takový byt onaký byt takový nábytek onaký nábytek to musí být na základě výsledků jeho práce jeho příjmu jeho mzdy a ta mzda musí bét spravedlivá

Explikace:

▪ osvětlovat ▪ ty podstaty toho socialismu znovu. ▪ Osvětlovat tu naši cestu tu minulost i tu naši přítomnost.

Rozšířené opakování:

▪ třeba sou umělci podepíšou nějaký panflet. ▪ je to špatný panflet. ▪

▪ no tak ho ta strana sesadila ▪ jako neschopnýho člověka ▪ DEMOGRATICKY ho sesadila ▪

▪ hlásí se že je komunista ▪ pravej komunista ▪

▪ v těch socialistických zemích probíhaj tak jako u nás složitý procesy. ▪ velice složitý procesy. ▪

▪ a on slouží ▪ a slouží možná líp než TEN ▪

▪ dnes je nespravedlivý rovnostářství. ▪ krajně nespravedlivý.

▪ tedy politickým změnám ▪ změnám POlitickýho systému REžimu ▪

▪ neliší se svým životem ▪ kulturnim životem vybavením domácností ▪ a tak dál ▪

▪ no ▪ no tak s ní mluvim o tom jak to dělá kdo dělá řiká děti pomáhaj všichni pomáháme a tak dál ▪

Rektifikace:

▪ ani ▪ proč to podepsali a CO vlastně podepsali. ▪ CO vlastně podepsali. ▪

▪ pude převážná část Inteligence ÁNO budou dál Intelektuálové kerý budou Usilovat o politickou MOC ▪ poňač maj VŠECHNO. dnes VŠECHNO jen ta moc jim chybí budou takoví lidi. ▪

Epizeuxis:

▪ ani ▪ proč to podepsali a CO vlastně podepsali. ▪ CO vlastně podepsali. ▪

▪ no ale reagujou na danou situaci. ▪ na danou situaci prostě tak aby se hledaj jak se mít lepší co udělat pro to aby se měli lepší ▪

▪ MY potřebujeme výkonou ekonomiku ▪ DOBŘE Organizovanou ekonomiku DOBŘE Organizovanej život NÁročnost vzájemnou. využívat tu pracovní dobu a tak dál ▪

▪ ZAbezpečení STABility naši země ▪ STABility vnitřního trhu

▪ aby ho upevnila rozvinula a dala mu NOVOU ZÁkladnu spravedlnosti. ▪ NOvou základnu spravedlnosti. ▪

▪ na to my nejsme zvyklí ▪ zatím ▪ na to nejsme zvyklí ale to se vyžaduje ▪

▪ a musí mít zájem také celé to HOSpodářské vedení je **to** HOSpodářské vedení socialistického státu. ▪

Anafora:

▪ **Áno** ▪ zamyslet se ▪ kde co a jak použít ▪ **Áno** ▪ jesi dáváme někomu malou hospodu nějakou ▪

▪ **kdy pudeme** na to kdy uděláme to **kdy pudeme** na chatu a tak dál a tak dál ▪

▪ **jinde** to tak neni ▪ nikde ▪ **jinde** se musí prostě ty lidi rvát i v tom kapitalismu ▪

▪ na to my nejsme zvyklí ▪ zatím ▪ na to nejsme zvyklí ale to se vyžaduje ▪

Diafora:

▪ asi je třeba s nimi mluvit. ▪ KDO má s nima mluvit. ▪ no ASI má s nima mluvit ▪

▪ no ▪ řeknou ▪ prostě ▪ dubčeka (jak(h)o) zlikvidovaly tanky ▪ jaký tanky zlikvidovaly dubčeka ▪

Anadiploze:

▪ a musí mít zájem také celé to HOSpodářské vedení je to HOSpodářské vedení socialistického státu. ▪

Symploka:

▪ ne demogracie je diskuse ▪ a většina rozhodne ▪ a příslušné orgány rozhodnou ▪ a rozhodnou v rámci zákonů ▪ a zákony

napříště chceme tvořit včetně ústavy ▪ ve všenárodních diskuzích. ▪ důležité zákony ▪

Epanados:

▪ dubčeka (jak(h)o) zlikvidovaly tanky ▪ jaký tanky zlikvidovaly dubčeka ▪

Kyklos:

▪ to požadujeme i od nich. ▪ ne všichni se tam tak chovaj ▪ i od nich to požadujeme. ▪

Syntaktický paralelismus:

▪ tak už to považuje za nátlak a zústředního výboru už to považuje za vyhrožování.

Emfatické prostředky:

Řečnická otázka:

▪ tedy je to ještě báze socialismu?

▪ co je to to zadlužení?

▪ no tak proč bysme to měli rozdávat? ▪ proč bysme měli ▪ tuto operaci dělat? ▪

Řečnická odpověď:

▪ KDO má s nima mluvit. ▪ no ASI má s nima mluvit ▪ jesi je to bezpartijní ▪ především jeho odborová organizace kde on je ▪ A ▪ ředitel nebo režizér toho divadla ▪ odkud ten člověk je. ▪

Eliptické vyjádření:

▪ tak KDO ho ▪ STRANA ho zbavila ▪

Exklamace:

▪ ale nemůže ((se smíchem)) si někdo myslet ▪ že ▪ JEDEN ▪ JEDNOTLIVEC že jeho myšlenka musí být proti Vůli všech Uplatněna. ▪

Názorné prostředky:

Přísloví, latinské výroky a citáty: (*Divide et impera.* = Rozděl a panuj.)

▪ tímle způsobem chtěj ROZdělovat a panovat. ▪

Příklad, vyprávění, osobní zážitky:

▪ já bych řekl takový příklad. ▪ třeba sou umělci podepíšou nějaký panflet. ▪ je to špatný panflet. ▪ asi je třeba s nimi mluvit. ▪ KDO má s nima mluvit. ▪ no ASI má s nima mluvit ▪ jesi je to bezpartijní ▪ především jeho odborová organizace kde on je ▪ A ▪ ředitel nebo režizér toho divadla ▪ odkud ten člověk je. ▪ jak bude mluvit ▪ s nim někdo z ministerstva ▪ tak už to považuje za nátlak a zústředního výboru už to považuje za vyhrožování. ▪

▪ ale o to nejde de o příklad kerý uved řiká ▪ my sme si pučili jedenáct miliard. ▪ dolarů. ▪ kůži z nás dřeli. ▪ diktovali co máme dělat. ▪ přesně nám určili CO JAK máme dělat. ▪ na co to použít. ▪ co s tim dělat. ▪ zaplatit sme museli DVACET miliard. ▪ ne jedenáct. ▪ DVACET. ▪

▪ já sem byl kdysi v maďarsku a ▪ @ eště dyž sem se zabýval zemědělstvím ▪ přišel sem tam ▪ zkoumat ty otázky jak oni to dělaji prostě oni vyráběli bych řekl tu ▪ tu ▪ to obilí vyráběli v družstvě ▪ a tu živočišnou výrobu měli u těch družstevníků. ▪ dali jim krmivo a ty to tam prostě ▪ @ dělali. ▪ přišel sem k jedné pani ▪ byla to bankovní úřednice skončila v bance její muž byl traktorista v družstvu dělal v družstvu ▪ měli tam bojlery ▪ (...)

▪ teď ▪ @ byli někeří soudruzi ve spojených státech lékaři ▪ že jo ▪ na na @ těch ▪▪ učeb... no prostě učit se ▪ získat

tam nějaký zkušenosti ▪ v těch moderních klinikách ▪ no tak ▪ řikal ▪ no tak přišel sem tam ▪ že jo ▪ @ transplantace slinivky nebo co to dělá to se zkouší ne na lidech ale na prasatech ▪ že jo ▪ no tak ▪ @ sem si musel za šestset dolarů koupit auto poňač jinak sem neobstál. ▪ totiž ▪ třeba v jedenáct hodin večer zavolali ▪ telefonem ▪ tak za půl hodiny JEDEM ▪ jo ▪ tak musel skočit do auta ▪ a přijet. dyž by tam nebyl přesně tak ho vyhodili. ▪ se s nim nebavili. ▪ poňač tam pracuje tým lidí ▪ jeden zdržuje druhýo ▪

▪ víte jaká tam diskuze probíhá ▪ sem tam seděl vedle soudruha jeruzalskýho ((míněno Wojciech Witold Jaruzelski)) ▪ na večeři ▪ sem se ho ptal jak co no tak samodzřejmě ▪ nedá všanc ▪ @ že zvolen nebude. ▪

Antiteze:

▪ že třeba ta OBroda to **jsou** ty bývalí členové strany ae **nejsou** to **jen** bývalí členové strany ▪

▪ nakupujou **laciný** suroviny ▪ a prodávaj **drahý** výrobky ▪

▪ on tak jak dřív byl takovej ▪ **nacionální** a ▪ všechno po svým ▪ tak dnes vlastně ▪ je zas příliš **internacionální** aby žádal abysme to dali nějak dohromady všichni a abysme prostě postupovali jednotně ▪

▪ jesi chce něco dosáhnout a u nás je to tak piánko **áno né** prostě s tím se musíme rozejít ▪ soudruzi. ▪

Tam ▪ se vytvořila situace ▪ že ti ▪ kteří **vyhráli** volby **vládnout nechtěji** ▪ poňáč ví že by to líp nedělali ▪ a je lepší a snaší kritizovat ▪ než vládnout ▪ no a TI ▪ keří **prohráli** a LEží na nich aby **vládli** ▪ ty zase **musí** se na všechny strany dívat ▪ za jakých okolností to bude. ▪

Dramatické **prostředky:**

Gradaci, tzv. **klimax**:

▪ samodzřejmě oficielně je třeba mu napsat ▪ no ale dubček mu šel osobně blahopřát ▪

▪ a proces ▪ do kerýho mohou vstoupit nepřátelé. ▪ a VYpadaji přitom jako přátelé.

▪ nefunguje to ▪ zaostalo to ▪ ta vesnice je zcela jiná než naše ▪ naše vesnice je vysoce kulturní ▪ podobá se městu ▪ neliší se svým životem ▪ kulturnim životem vybavením domácností ▪

Litotes - negace negace:

▪ ale maj nemálo nezaměstnaných v západní evropě je deset milionů ▪

Návěstí:

▪ jesi chce něco dosáhnout a u nás je to tak piánko áno né prostě s **tím se musíme rozejít ▪ soudruzi. ▪**

▪ víte jaká tam diskuze probíhá ▪

Paralepse:

▪ aby je vedli k pořádku. ▪ já nechci tady rozebírat ▪ blíž tyhlety záležitosti ▪ kerý se týkaj v praze ale oni bohužel se rozšiřujou do všech krajů ▪

▪ ano mohli bysme ty lidi bych řekl nějak ▪ tak blíž ▪ ukázat ▪ co jsou to zač ▪ jací jsou ▪ jo ▪ no nechceme to dělat ▪ v takovém rozsahu ▪

Ozdobné specifické řečnické prostředky:

Perifráze:

▪ jednak ten NÁstup ▪ těch spojených států a celýho toho BOhatýho západu dnes ▪

V řečnických projevech mají své místo také **kontaktové prostředky a oslovování**:

▪ sem přesvědčen ▪ soudruzi ▪

▪ tady vidíte ▪

▪ a my sme to trochu přehnali ▪ my už sme příliš bych řekl zpohodlněli. ▪ a ▪ doba žádá ((se smíchem)) ▪ aby nás ▪ doba nás z toho pohodlí VYVÁDÍ. ▪ a budeme NUCENI z něho vystoupit. ▪ jesi chceme ▪ obstát. ▪ my sme si zvykli už ▪ na rok všechno jako by to bylo ▪ zapsaný v kalendáři co bude ▪ kdy pudeme na to kdy uděláme to kdy pudeme na chatu a tak dál a tak dál ▪

▪ víte jaká tam diskuze probíhá ▪

▪ sem přesvědčen že VY k tomu dáte TAKÉ VŠECHNY své síly k dispozici. ▪

Avšak některé kontaktové prostředky se stávají stereotypními a mohou být brány jako rétorická manýra, **slovní vycpávky**: *prostě, abych tak řekl, ten, ta to, ti, ty, ta, takový, teda, totiž* i doprovázené hezitačními zvuky. Tato slovní vata je vyznačena v Příloze č. 1. Není skoro ani jedna výpověď v textu, která by se obešla bez parazitního slova. A podobně jsou na tom i **dovětky**:

▪ byli někeří soudruzi ve spojených státech lékaři ▪ že jo ▪

▪ řikal ▪ no tak přišel sem tam ▪ že jo ▪

A nakonec **barbarismy**:

▪ napříště chceme ▪ abychom **stimulovali** ty národní výbory CO maj stavět. ▪

▪ dostanete řekněme sedumdesát procent státní **subvenci**. ▪ dyž ji nepostavíte nedostanete NIC ▪ a na druhý vám **subvenci** nedáme ▪ nebo vám dáme ještě **subvenci** na toto ▪

7.2. Projev Jiřího Paroubka a jeho lexikální stránka

Druhý projev je jistě spisovnější a připravenější. Po lexikální stránce zde byly použity následující prostředky:

Klišé:

▪ **zmobilizovala své finanční zdroje** a ve spolupráci ▪ s většinou periodik veřejnoprávní televize ▪ a rozhlasu ▪ rozpoutala nevídanou ▪ kampaň. ▪

▪ **jak sériové výrobě** byli veřejnosti předkládány ▪

▪ **jedna pseudokauza** ▪ sociální demokracie **za druhou** ▪

▪ proti jednotné frontě zločinců typu ▪

▪ vrátili zme se k zásadové politice ▪

▪ jsou sami strůjci svého osudu a nelze nic namítat. ▪

▪ zcela do vleku šedé ekonomiky. ▪

Řečnické ozvláštnění:

▪ moderní evropské sociálně demokratické strany. ▪

▪ snad jen s rozdílem že hrozí modrá totalita. ▪

Sugestivní prostředky:

Hyperbola:

▪ občanští demokraté v **hrůze** že prohrají třetí volby v řadě ▪ použili všech prostředků ▪ aby této prohře zabránili. ▪

Tautologie:

▪ jak vidíte z **volebního** výsledku **volby** ▪

Emfatické prostředky:

Zvolání:

▪ učinila tak záměrně **ČTYŘI DNY** ▪▪

▪ TO JE FAKT. ▪

Eliptické vyjádření (...spáchány.):

▪ rád bych poděkoval všem lidem a především TĚM kteří nás pod... kteří nás podpořili. ▪ děkuji všem kandidátům a LIDEM kteří pracovali ▪ na volební kampani. ▪ nejvíce chci poděkovat své rodině ▪ která si musela projít těžkým ▪ údobím ▪ zejména při těch ▪ bezprecedentních útocích které na ni byly v posledních dnech. ▪

Názorné prostředky:

Heslo, citát:

▪ pod heslem vítěž... vítěz bere VŠE ▪

Aluze na událost:

▪ že demokracie v této zemi ▪ utrpěla tvrdý zásah srovnatelný snad jen s únorem ▪ devatenácet čtyřicet osum. ▪ snad jen s rozdílem že hrozí modrá totalita. ▪

Antiteze:

▪ to bych normálně udělal ale takovéto gesto ▪ dělat NEBUDU. ▪

Katachréze:

▪ snad jen s rozdílem že hrozí **modrá totalita.** ▪

Dramatické prostředky:

Gradace, tzv. **klimax**:

▪ rád bych poděkoval všem lidem a především TĚM kteří nás pod... kteří nás podpořili. ▪ děkuji všem kandidátům a LIDEM kteří pracovali ▪ na volební kampani. ▪ nejvíce chci poděkovat své rodině ▪ která si musela projít těžkým ▪ údobím ▪ zejména při těch ▪ bezprecedentních útocích které na ni byly v posledních dnech. ▪

▪ ale... a spolu se svými agenty přisluhovači zajistí těmto osobám ▪ beztrestnost. ▪

PROVĚŘÍME ▪▪ MOžnost POdat ŽAlobu na neplatnost voleb u nejvyššího správního soudu ▪ a to bezodkladně to je nutno podat ▪ do deseti dnů ▪ od vyhlášení výsledků voleb ▪ státní volební komisi. ▪ zdůrazňuji prověříme. ▪

Ironie, **sarkasmus**:

▪ přinášeli další a další kauzičky. ▪

Textové orientátory, které nám napovídají začátek:

▪ já sem rád že ste tady v tak hojném počtu ▪

Kontaktové prostředky, oslovování:

Takže ▪ dámy a pánové ▪

Slovní vycpávky byly použity v té nejmenší možné míře.

U druhého projevu mohu jen souhlasit se slovy J. Bartoška (1993), z kapitoly 4. Po stránce zvukové, tvaroslovné i syntaktické nejsou znaky současného jazyka politiky příliš specifické, příznakové, nápadné. Politikové pohotově připravují texty psané a užívají v nich neutrální spisovné podoby.

ZÁVĚR

„Autonomní řečnický styl v současné době existuje a – jak ukazují některé empirické analýzy – stává se stále častěji předmětem veřejného zájmu. Zevrubnější rozbory skutečně realizovaných řečnických projevů (zejména významných osobností) nesporně obohatí problematiku složitého fenoménu, jakým řečnický styl nesporně je“ (Lotko 2004: 29).

„V současnosti se – i vlivem změn ve společnosti – role řečnických projevů výrazně zvyšuje. Rozhlas a televize způsobují, že mluvené veřejné komunikáty s persvazivní funkcí oslovují nejen bezprostřední posluchače, ale i ty, kdo jsou spojeni jen mediálně, ale i s odstupem času. Pro řečníka je situace složitější, neboť nemůže reagovat bezprostředně na ohlas u posluchačů, může jej však na základě zkušenosti předvídat“ (Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 293).

Řečnické projevy jsou součástí našeho života. Každý den se setkáváme s veřejnou mluvenou řečí – přednáškou, proslovem, prohlášením, promluvou, veřejným vyjádřením. Jsme buď fyzicky přítomni, nebo sledujeme televizi, posloucháme rádio, nahlížíme do video archivu. Každý den nás ovlivňují veřejné mluvené projevy. Výjimkou nejsou ani projevy politické/agitační.

Pro naši práci jsme si vybrali úvodní vystoupení generálního tajemníka KSČ Miloše Jakeše na shromáždění stranických funkcionářů v kulturním domě JZD Červený Hrádek, které se uskutečnilo 17. července 1989. Tento projev je nechvalně známý desítky let. V podstatě interní řeč nejvyššího představitele strany unikla na veřejnost a pobavila statisíce lidí. V dané době byli vysocí představitelé strany a státu vnímáni jako lidé nedotknutelní. Objevovali se na televizních obrazovkách v připravených situacích, s předem připravenými projevy, které měly určitou standardní úroveň, ač zněly jako fráze. Oficiálně se politici ukazovali a projevovali jako uvážlivá elita strany. V těchto souvislostech se projev jevil jako nepatřičný a směšný, a proto také sehrál takovou úlohu, jakou sehrál. Velkou zásluhu na nezdaru řečníka měl dozajista fakt, že projev nebyl připravený. Projev spatra sice podporuje věrohodnost řečníka, a ten působí jistě a výřečně (Bilinski 2011), ovšem je nutné si rozmyslet postup a řád myšlenek a informací.

Premiér Jiří Paroubek, po volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České Republiky (2. – 3. června 2006), vystoupil na tiskové konferenci ČSSD s expresivním projevem, ve kterém odmítl uznat výsledky voleb, a nám tím umožnil zkoumat tento text. Především se setkáváme s projevem předem připraveným, tzv. projevem s rukopisem (Bilinski 2011). Autor by zde měl hlavně dávat pozor na to, aby se z něj nestal pouhý

"předčítač" – měl by udržovat oční kontakt s publikem, čehož není vždy docíleno. U tohoto textu si můžeme povšimnout i prvku skandalizace politického protivníka (Kraus 2011). Terčem skandalizace se stává v první řadě politik, slavná osobnost. Skandál se stává skandálem díky tomu, že dokáže vyvolat obecný zájem.

U obou projevů je velmi patrná persvaze. Řečníci se snaží zapůsobit, agitovat na posluchače i očerňováním nepřítele, soupeře. U prvního z projevů se generální tajemník Miloš Jakeš snaží zapůsobit na přítomné soudruhy a dostat je na svou stranu pomocí negativního posuzování odpadlíků, intelektuálů a buřičů a označením kapitalismu a Západu za nepřítele. V druhém projevu premiér Jiří Paroubek osočuje a skandalizuje své soupeře, a to jak média, tak opozici. Snaží se získat sympatie přítomných posluchačů, diváků, voličů a volí k tomu metodu „oko za oko, zub za zub“.

Cílem práce bylo popsat problematiku mluvených projevů. Vymezili jsme rétorický funkční styl s jeho stavbou a stylem a představili rétoriku z pohledu minulosti a dnešní doby. Neopomněli jsme zmínit techniky mluveného projevu. Na příkladu dvou agitačních projevů, které jsou něčím specifické (známé, populární, kontroverzní, expresivní), jsme prováděli jazykověstylistickou analýzu. Oba komparované texty jsme zkoumali z hlediska způsobu výstavby, zvukové realizace, okrajově i neverbálních prostředků a pozornost byla věnována hláskosloví, tvarosloví, syntaxi a lexiku. Agitační projevy jsou od sebe časově vzdáleny téměř sedmnáct let, odehrávají se v jiné době, situaci i za jiných okolností a podmínek. I jazykově je zde samozřejmě vidět určitý vývoj a posun.

SEZNAM LITERATURY

BACHMANNOVÁ, Jarmila. Mluvený projev spisovný a nespisovný. *Naše řeč.* 1995, roč. 78, č. 4. Dostupný z www: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7256.

BALHAR, Jan. Stavba věty v mluvených projevech. *Naše řeč.* 1996, roč. 79, č. 1. Dostupný z www: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7287.

BARTOŠEK, Jaroslav. *Jazyk současné české politiky.* Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993.

BILINSKI, Wolfgang. *Velká kniha rétoriky: jak s jistotou a přesvědčivě vystupovat při každé příležitosti.* Vyd. 1. Přeložila Iva Michňová. Praha: Grada Publishing, 2011.

BRABCOVÁ, Radoslava. *Mluvený jazyk v teorii a praxi.* Praha: Univerzita Karlova, 1987.

BRABCOVÁ, Radoslava – VITVAR, Václav. *Mluvený projev ve škole i mimo školu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

BUCHTOVÁ, Božena. *Rétorika*. Vyd. 1. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2006.

CVRČEK, Václav. Frazém. In: *Wiki Český národní korpus* [online]. 2015 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:frazem.

CVRČEK, Václav a kol. *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010.

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk.* Vyd. 2. přeprac. Praha: ISV nakladatelství, 2000.

ČECHOVÁ, Marie. *Řeč o řeči.* Vyd. 1. Praha: Academia, 2012.

ČECHOVÁ, Marie – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

ČMEJRKOVÁ, Světla – HOFFMANNOVÁ, Jana (eds.). *Jazyk, média, politika.* Vyd. 1. Praha: Academia, 2003.

ČMEJRKOVÁ, Světla – HOFFMANNOVÁ, Jana. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011.

DANEŠ, František a kol. *Mluvnice češtiny 3.: Skladba*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987.

DANEŠ, František a kol. Skladba. In: HUBÁČEK, Jaroslav a kol. *Čeština pro učitele*. Vyd. 2. Opava: VADE MECUM, 1998.

DOHALSKÁ, Marie a kol. *Mluvím, mluvíš, mluvíme. Kapitoly z moderní rétoriky.* Vyd. 1. Praha: Horizont, 1985.

DOKULIL, Miloš. *Mluvnice češtiny 1.: Fonetika, fonologie, morfonologie a morfemika, tvoření slov*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1986.

FERGUSON, Charles A. Diglossia. *Word.* 1959, 15. s. 325-340.

GREPL, Miroslav a kol. *Příruční mluvnice češtiny.* Vyd. 2. opr. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

GREPL, Miroslav - KARLÍK, Petr. *Skladba spisovné češtiny.* Vyd. 2. Praha: SPN, 1989.

GREPL, Miroslav - KARLÍK, Petr. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998.

HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois. *Stručná mluvnice česká*. Vyd. 2. Praha: Fortuna, 2002.

HETYCH, Josef – HUBÁČEK, Josef. *Kultura řeči a mluveného projevu: pro posluchače pedagogických fakult*. Vyd. 1. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, 1981.

HOFFMANNOVÁ, Jana – MÜLLEROVÁ, Olga – SCHNEIDEROVÁ, Eva. *Mluvená čeština v autentických textech*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1992.

HOFFMANNOVÁ, Jana – MÜLLEROVÁ, Olga. *Dialog v češtině.* München: Otto Sagner, 1999.

HOLMAN, Jaroslav. *Moderní rétorika.* Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

HUBÁČEK, Jaroslav. *Jak mluvit a přednášet.* Vyd. 1. Ostrava: Profil, 1983.

HUBÁČEK, Jaroslav. *Rétorické minimum pro studium učitelství.* Vyd. 1. Ostrava: Pedagogická fakulta, 1990.

HŮRKOVÁ – NOVOTNÁ, Jiřina – ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava. *Mluvený projev a přednes.* Vyd. 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

HYHLÍK, František. *Kapitoly z rétoriky.* Vyd. 1. Bratislava: Obzor, 1972.

CHLOUPEK, Jan. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti.* Vyd. 1. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1986.

CHLOUPEK, Jan a kol. *Stylistika češtiny.* Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru?: Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Korpus DIALOG* [online]. Praha: ÚJČ AV ČR, 2015 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: http://ujc.dialogy.cz/?q=node/89.

JAKLOVÁ, Alena. Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech. *Naše řeč.* 2002, roč. 85, č. 4. Dostupný z www. http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7689.

KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Encyklopedický slovník češtiny.* Praha: Lidové noviny, 2002.

KOHOUT, Jaroslav. *Rétorika – umění mluvit a jednat s lidmi.* Vyd. Dopl. 4. Praha: Management Press, 2002.

KOŘENSKÝ, Jan. *Komunikace a čeština.* Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1992.

KOŘENSKÝ, Jan – KOMÁREK, Miroslav a kol. *Mluvnice češtiny 2.: Tvarosloví*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1986.

KRAUS, Jiří. *Rétorika v dějinách jazykové komunikace.* Vyd. 1. Praha: Academia, 1981.

KRAUS, Jiří. Proměny řečnického stylu v češtině. *Slovo a slovesnost*. 1992, roč. 53, č. 1. Dostupný z www: http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3442.

KRAUS, Jiří. In: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 1994.

KRAUS, Jiří a kol. *Člověk mluvící: řečníci bez tribuny čtením i poslechem.* Vyd. 1. Voznice: Leda, 2011.

KROBOTOVÁ, Milena. *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu.* Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, 2000.

LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky.* Vyd. 2. aktualizované a rozšířené. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.

MARTINCOVÁ, Olga. O mluveném jazyku a jazykové kultuře. *Naše řeč.* 1990, roč. 73, č. 5. Dostupný z www: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6967#_ftn3.

MISTRÍK, Jozef. *Štylistika slovenského jazyka.* Vyd. 2. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatel'stvo, 1977.

MISTRÍK, Jozef. *Jazyk a reč.* Vyd. 1. Bratislava: Mladé letá, 1984.

MISTRÍK, Jozef. *Rétorika.* Vyd. 3. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987.

MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba.* Vyd. 1. Praha: Academia, 1994.

RYBÁR, Ladislav. *Základy rétorickej komunikácie.* Vyd. 1. Bratislava: Obzor, 1980.

ŠIPKOVÁ, Milena. *Stavba věty v mluvených projevech. Syntax hanáckých nářečí.* Jinočany: HaH, 1993.

ŠMILAUER, Vladimír. *Nauka o českém jazyku.* Vyd. 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.

ŠTÍCHA, František. Mluvený text a jeho syntaktická výstavba. *Naše řeč.* 1995, roč. 78, č. 5. Dostupný z www: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7271.

TOMAN, Jiří. *Jak dobře mluvit.* Vyd. 3. uprav. Praha: Svoboda, 1981.

TŘÍŠKA, Josef. O rétorice a stylu naší středověké literatury. *Slovo a slovesnost*. 1964, roč. 25, č. 4. Dostupný z www: http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1313.

Audiovizuální záznamy

Jakeš v Červeném Hrádku přiznal, že se cítí jako kůl v plotě. *Www.ceskatelevize.cz* [online]. 2009 [cit. 2016-07-20]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1397643-jakes-v-cervenem-hradku-priznal-ze-se-citi-jako-kul-v-plote.

Paroubek po volbách. *Www.youtube.com* [online]. 2006 [cit. 2016-07-20]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=lx9A-iR4jpo&index=8&list=PLQkTOcU-XcbKWWQv_RY7X3cqa7hvlb67i.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Transkripce projevu Miloše Jakeše

NÁZEV POŘADU: Jakeš v Červeném Hrádku přiznal, že se cítí jako kůl v plotě (pořad v rámci projektu ke 20 letům svobody)
DATUM VYSÍLÁNÍ: 17. července 2009
KANÁL: ČT24
STOPÁŽ: 30 min. (celý projev 60 min.)
ÚČASTNÍK PROJEVU: Miloš Jakeš

1. tematický blok

(...) a na kraji mu řekli ▪ podívali se ▪ máme ještě málo kulturních domů řekli ▪ hříště né ▪ ale jesi chceš stavět kulturní dům na **ten** ti DÁme. ▪ byla tam dobrá hospoda kerá šla rev... rekonstruovat ▪ no tak se rozhodl ▪ postavit kulturní dům poněvadž na ní měl ▪ na něj měl pomoc. ▪ samodzřejmě že je správný stavět kulturní domy ▪ pač lidé se mají kde scházet kde bavit a tak dál. ▪ napříště chceme ▪ abychom stimulovali **ty** národní výbory CO maj stavět. ▪ no jesi máme zájem aby byl čistý potok ▪ aby nepouštěli špinavou vodu ▪ no pak řekneme ▪ jesiže postavíte čistírnu ▪ odpadní vody ▪ dostanete řekněme sedumdesát procent státní subvenci. ▪ dyž ji nepostavíte nedostanete NIC ▪ a na druhý vám subvenci nedáme ▪ nebo vám dáme ještě subvenci na **toto** ▪ na jiný zas a **TO** bude ▪ **ten** státní zájem kerý budeme uplatňovat. ▪ tedy chceme POzvednout **ty** národní výbory ▪ aby SKutečně rozhodovaly o **těch** otázkách občanů ▪ a ▪ stejně tak chceme aby **ta** národní fronta se OŽIVILA ▪ DOle aby se oživila ▪ aby PRacovaly samostatně **ti** organizace. ▪ mnohý pracujou zahrádkáři a ▪ @ chovatelé drobného zvířectva MYslivci a další ale VŠichni aby samostatně pracovali. ▪ Ha ▪ na **té**

bázi národní frontě i národního výboru se **ten** ZÁjem sjednocoval v něco VYúsťoval ▪ my nechc... nemůžeme ▪ nejsme proti tomu ▪ ale co NÁM pomůžou jenom kritici. ▪ dyť my víme ▪ že ▪ v praze nebo v plzni či jinde kolik je tam ŠPÍNY ▪ tedy ve vzduchu mám na mysli kolik je tam kysličníku siřičitého ▪ **to** můžeme změřit ▪ VÍme **to** ▪ no k tomu nepotřebujeme aby nám to někdo říkal. ▪ my víme taky kdy **to** chceme REalizovat ▪ kolik na to máme jesi na to vůbec máme jesi to můžeme vůbec udělat ▪ mám na mysli různá **ta** ekologická hnutí ▪ ale my potřebujem aby vzali ▪ **prostě** ▪ @ aby se sebrali řekněme a ŠLI VYčistit **ten** potok. ▪ pomohli ▪ a né ▪ dělali demonstrace ▪ chodili po náměstích ▪ a křiceli ▪ **prostě** ▪ @ udělejte ▪ spalovnu ▪ jinou spalovnu v plzni nebo něco jiného **takového**. ▪ a mnozí lidé ▪ si tedy **tu** demogracii pletou s tím ▪ že oni budou jen **těmi** kritiky ▪ a ▪ určovateli ▪ co se má dít v společnosti a **ti** druzí že budou ▪ to vykonávat. ▪ a nebo sou povinni to vykonávat co oni si přejí ▪ ne demogracie je diskuse ▪ a většina rozhodne ▪ a příslušné orgány rozhodnou ▪ a rozhodnou v rámci zákonů ▪ a zákony napříště chceme tvořit včetně ústavy ▪ ve všenárodních diskuzích. ▪ důležité zákony ▪ který se týkaj ▪ každého člověka tak je připravován i návrh ▪ návrh ▪ ústavy ▪ nové ▪ v **této** diskuzi ▪ a KOneckonců i stranické dokumenty pude k diskuzi návrh stanov ▪ nový ▪ zásady programu strany ▪ a k diskuzi návrh sociálně-ekonomického rozvoje na příští pětiletku a do roku dva tisíce pět. ▪ nechť se lidé vyjádří ▪ ale nemůže ((se smíchem)) si někdo myslet ▪ že ▪ JEDEN ▪ JEDNOTLIVEC že jeho myšlenka musí být proti Vůli všech Uplatněna. ▪ to se nedá nic dělat ▪ a sou ale **taková** lidé ▪ keří si myslí že to je jejich posláním. ▪ aby jen **tu** společnost KRitizovali ZNepokojovali a POŽadovali aby se jednalo podle TOHO co oni si přejí. ▪ a ne jinak. ▪

2. tematický blok

no a có ▪ bych chtěl eště ▪ zdůraznit. ▪ samodzřejmě ó **tú** úroveň **tý** politický ▪ **toho** politickýho myšlení ▪ musí mít zájem ▪ **ta** naše strana. ▪ a musí mít zájem také celé **to** HOSpodářské vedení je **to** HOSpodářské vedení socialistického státu. ▪ a musí je pomoc řešit ▪ **to** hospodářské vedení i příslušné státní orgány. ▪ já bych řekl **takový** příklad. ▪ třeba sou umělci podepíšou nějaký panflet. ▪ je to špatný panflet. ▪ asi je třeba s nimi mluvit. ▪ KDO má s nima mluvit. ▪ no ASI má s nima mluvit ▪ jesi je **to** bezpartijní ▪ především jeho odborová organizace kde on je ▪ A ▪ ředitel nebo režizér **toho** divadla ▪ odkud **ten** člověk je. ▪ jak bude mluvit ▪ s nim někdo z ministerstva ▪ tak už to považuje za nátlak a zústředního výboru už to považuje za vyhrožování. ▪ **tedy** ▪ ti kdo stojí v ČEle ▪ **těch** Orgánů a aparátů si musí být vědomi ▪ že ONI SPOLUzodpovídají za **tu** politickou situaci. ▪ a že strana neni **ten** orgán ▪ kterej ▪ @ má **ten** BIČ **prostě** a ▪ @ snaží se použít nebo ▪ SAHÁ k té represi ▪ né ▪ strana je **ten** orgán kerý chce DEmograticky **ty** věci řešit ▪ ale samodzřejmě povinností **těch** kerý za věci odpovídají je aby VEDLI **TY** keří přestupují socialistickou zákonost a morálku k pořádku. ▪ aby je vedli k pořádku. ▪ já nechci tady rozebírat ▪ blíž **tyhlety** záležitosti ▪ kerý se týkaj v praze ale oni bohužel se rozšiřujou do všech krajů ▪ že třeba **ta** OBroda **to** jsou **ty** bývalí členové strany ae nejsou **to** jen bývalí členové strany ▪ už **to** organizují po krajích vytváří odbočky ▪ po okresech vytváří odbočky ▪ kde sou takoví vyšší funkcionáři kerý se cítí ukřivdění ▪ kteří odešli ze strany buď byli vyškrtnutí nebo byli vyloučeny a přitahují k sobě i některé mladé lidi. ▪ že ▪ nechci ▪ @ **prostě** ▪ nějak rozebírat **tu** otázku ▪ jaký mají plány jaký mají cíle programy to jsme dali koneckonců v informaci. ▪ **krátce řečeno** jejich cílem je jeden ▪ že odmítnout vedoucí úlohu strany ▪ odmítnout ▪ @ nebo požadovat ▪ PLUraristický politický systém

▪ **tedy** ▪ více stran který né ▪ pracují na bázi národní fronty ▪ ale kerý BOJUJOU o politickou moc. ▪ určitou ▪ určitou ▪ určitý ODnárodnění ▪ chtěji ▪ no a samodzřejmě ▪ chtěji ▪ rehabilitaci chtěji se vrátit do politiky dubčekové císařové hájkové a další. ▪ chtěji aby bylo uznáno a přiznáno ▪ že oni měli v osumašedesátým roce pravdu ▪ a že jejich politika je ▪ **tedy** ▪ nebo BYLA tehdá ▪ oprávněná. ▪ což my nemůžeme přijat poňač to neodpovídá ▪ neodpovídá skutečnosti. ▪ řeknu jen ▪ ze západu na nás útočí ▪ kamkoli člověk příde i některý socialistický země ▪ různý **ti** lidé keří sou na **takových** revizionistických pozicích. ▪ no DUBČEK. ▪ no ▪ řeknou ▪ **prostě** ▪ dubčeka (jak(h)o) zlikvidovaly tanky ▪ jaký tanky zlikvidovaly dubčeka ▪ OSUM měsíců byl u moci ▪ po vstupu vojsk ▪ a protože se ukázalo že NENI SCHOPEN ▪ Uklidnit **tu** společnost ▪ NAjít východiska ▪ no tak ho **ta** strana sesadila ▪ jako neschopnýho člověka ▪ DEMOGRATICKY ho sesadila ▪ ústřední výbor rozhodl a přišel jiný ▪ a také ho DEMOGRATICKY zbavila členství ve straně ▪ podle stanov strany. ▪ tak KDO ho ▪ STRANA ho zbavila ▪ protože nebyl schopen **bych řekl** ▪ řešit **ty** problémy. ▪ a dnes samodzřejmě ▪ by rád běhal ve svě... ke svě... po světě ▪ a dělal mesiá... mesiáše ▪ jo ▪ spojoval se kdekým ▪ byl jednim z prvních který dyž havel opustil vězení tak mu šel blahopřát že je z vězení propuštěn ▪ jo ale ▪ hlásí se že je komunista ▪ pravej komunista ▪ když měl tomášek narozeniny ▪ samodzřejmě oficielně je třeba mu napsat ▪ no ale dubček mu šel osobně blahopřát ▪ navštívil arcibiskupství aby mu blahopřál ▪ jo ▪ no vidíte na jaké BÁzi je ▪ **tedy** je to ještě báze socialismu? ▪ my proti tomáškovi samodzřejmě nic nemáme je to představitel církve musíme ho tak respektovat. ▪ představuje ▪ x milionů my to nevíme kolik katolíků je nikdo to nemáme napsaný nikde ▪ žádný občanský legitimace nikdo to neeviduje ▪ do kostela můžou chodit i nekatolíci podle čeho to **tedy** zjistit ▪ ale církev má ▪ vliv. ▪ a my ho respektujem ▪ jako představitele

▪ **té** pražské diecéze ▪ oni by ho chtěli udělat představitele celé země. ▪ no a ▪ @ to de i o jiný ▪ takový lidi ▪ a o jiný otázky ▪ máme my ▪ ano mohli bysme **ty lidi bych řekl** nějak ▪ tak blíž ▪ ukázat ▪ co jsou to zač ▪ jací jsou ▪ jo ▪ no nechceme to dělat ▪ v takovém rozsahu ▪ dyť ty umělci keří to podepsali ▪ žádnej z nás nebere **takový** platy ▪ **prostě** jako berou oni ▪ no já dostávám jednou ročně výpis ▪ @ **těch** uměl... ▪ seznam **těch** umělců kerý dostávaj nad **těch** sto tisíc korun ▪ platu **tedy** ▪ vydělaj si nad **těch** sto tisíc korun ▪ **no tak** ▪ řekněme pani Zagorová je to milá holka všechno ▪ no ale ona už tři roky po sobě bere šestset tisíc každý rok. ▪ a DAlší ne šestset MIlion DVA miliony berou ▪ jandové a jiní ▪ každý rok. ▪ **ty** náhodou neprotestovali ▪ ale mnozí z těch kteří se **takle** dobře maji ▪ protestovali. ▪ a dyž s nima mluví nakonec ▪ tak se neví ▪ ani ▪ proč to podepsali a CO vlastně podepsali. ▪ CO vlastně podepsali. ▪ **tedy** my musíme PRAcovat s **těmito** lidmi. ▪ my musíme pracovat. ▪ my to poceňujem ▪ nevšímáme si ▪ ale oni svou existencí a svou popularitou mají nemalý vliv ▪ zejména na naší mládež a proto se musíme o to zajímat ▪ nám nemůže být nic co stojí mimo náš zájem. ▪

3. tematický blok

naší situaci ovlivňujou i **ty** okolnosti ▪ který jsou ve světě. ▪ jednak **ten** NÁstup ▪ **těch** spojených států a celýho **toho** BOhatýho západu dnes ▪ který **prostě** už několik let ▪ se tam dobře rozvíjí **ta** ekonomika ▪ ekonomický růst dosahuje kolem štyr procent ▪ třeba ▪ v minulým roce ▪ dobře se jim vede ▪ vcelku ▪ ale maj nemálo nezaměstnaných v západní evropě je deset milionů ▪ nezaměstnaných ▪ ve spojených státech je pět milionu nezaměstnaných ▪ a plno polozaměstnaných ▪ všechny špinavý práce jim tam udělaj turci alžířani a další ▪ **ty** oni nedělaj ▪ vykořisťujou celý svět ▪ nakupujou laciný suroviny

▪ a prodávaj drahý výrobky ▪ zadlužen je u nich celý svět ▪ co je to to zadlužení? ▪ čaučesku ((míněno Nicolae Ceaușescu)) na **té** poradě teď ▪ v @ ▪ rumunsku ▪ tam mluvil ▪ o některých svých problémech ▪ a varoval tam na některých otázkách že jo ▪ on tak jak dřív byl **takovej** ▪ nacionální a ▪ všechno po svým ▪ tak dnes **vlastně** ▪ je zas příliš internacionální aby žádal abysme to dali nějak dohromady všichni a abysme **prostě** postupovali jednotně ▪ nedali se neustupovali a tak dál a tak dál. ale o to nejde de o příklad který uved říká ▪ my sme si pučili jedenáct miliard. ▪ dolarů. ▪ kůži z nás dřeli. ▪ diktovali co máme dělat. ▪ přesně nám určili CO JAK máme dělat. ▪ na co to použít. ▪ co s tim dělat. ▪ zaplatit sme museli DVACET miliard. ▪ ne jedenáct. ▪ DVACET. ▪ to je úroky ▪ a splátky. ▪ a úroky v těch letech kdy se tak pučovalo byly osumnáct procent. ▪ osumnáct procent. **tedy** prakticky za pět let ▪ když ste si to pučili na pět let ste vrátili dvakrát tolik co ste si pučili. ▪ a dyž si to někdo pučil aby to snědl ▪ nebo koupil za to spotřební zboží ▪ no tak samodzřejmě to byl veliký krach. ▪ pro tu zemi to je polsko ▪ a to je z části i maďarsko. ▪ koneckonců ▪ proto jsou tam **ty** složitosti a **ty** problémy Áno ▪ oni jak vidět se budou snažit jim pomoc ze západu ▪ poněvadž ▪ mluví o lidských právech mluví o demogracii ▪ ale v plný síle používaji ▪ politiky ▪ biče a cukru. ▪ v plný síly ▪ tedy budete dělat co my chceme pudete dál ▪ a dáme vám půjčky ▪ Dáme vám peníze Odložíme vám půjčky Odepíšeme vám půjčky snížíme ▪ embargo na dovoz určitýho zboží který jinak ▪ Dáme vám výhodný doložku nejvyších výhod a tak dál. ▪ tímle způsobem chtěj ROZdělovat a panovat. ▪

4. tematický blok

no ále ▪ v **těch** socialistických zemích probíhaj tak jako u nás složitý procesy. ▪ velice složitý procesy. ▪ to není

jednoduchý proces **ta** přestavba ▪ NENI ▪ to je proces bych řekl kerým se ne každý dost vyzná. ▪ a proces ▪ do kerýho mohou vstoupit nepřátelé. ▪ a VYpadaji přitom jako přátelé. ▪ určitou dobu. ▪ no a proto ▪ musíme bych řekl velice ▪ se věnovat **těm** otázkám. ▪ mám na mysli **tu ideologickou práci.** ▪ osvětlovat ▪ **ty** podstaty **toho** socialismu znovu. ▪ Osvětlovat **tu naši cestu tu minulost i tu** naši přítomnost. ▪ NEdovolit aby to někdo zkreslil ▪ vydával to za souhrn Omylů ▪ celou **tu** historii. ▪ no **prostě** musíme ▪ @ stavět na **TOM** pozitivním ▪ a jít dál. ▪ a věci ▪ kerý sme dělali špatně neopakovat. ▪ kerý sme dělali DOBŘE a je možný **tou** metodou to dělat i dnes DĚLAT. ▪ a věci který sou před námi a neni **ta** metoda vyzkoušená a NEjde to dělat po staru ▪ musíme experimentovat. ▪ učit se ▪ zkoumat ▪ **prostě** od druhých. ▪ a NEkopírovat ▪ všechno ▪ od á do zet. ▪ každý má svý podmínky. ▪ my nebueme přece kopírovat ▪ že navrátíme půdu **prostě** do pronájmu ▪ rolníkum ▪ členum jézédé ((míněno JZD)) ▪ pokud **ty** družstva fungují ▪ a oni fungují ▪ no tak proč bysme to měli rozdávat? ▪ proč bysme měli ▪ **tuto** operaci dělat? ▪ áno sovětský svaz je něco jinýho ▪ nefunguje to ▪ zaostalo to ▪ ta vesnice je zcela jiná než naše ▪ naše vesnice je vysoce kulturní ▪ podobá se městu ▪ neliší se svým životem ▪ kulturnim životem vybavením domácností ▪ a tak dál ▪ vzdělaností ▪ od města ▪ no to je ▪▪ jiný přístup ▪ třeba ▪ a ne něco ▪ kopírovat jenom. ▪ Áno ▪ zamyslet se ▪ kde co a jak použít ▪ Áno ▪ jesi dáváme někomu malou hospodu nějakou ▪ kde sme měli jednoho člověka ▪ a platili sme ze státní pokladny každý měsíc štyry tisíce ztráty ▪ na **tu** hospodu ▪ pak je asi lepší dát ji jemu ((se smíchem)) ▪ i dyž on si tam možná vydělá daleko víc než předtim ▪ ale nás to **ty** štyry tisíce nestojí. ▪ a on slouží ▪ a slouží možná líp než TEN ▪ který tam v **těch** deset hodin přišel ▪ a do **těch** šesti večer měl otevřeno ▪ a v neděli dyž tam byl fotbalovej zápas vedle tak nevotevřel ▪ a šel se dívat na

ten zápas jako každej jinej. ▪ **tu** sme to v minulosti trochu ▪ přešvihli ▪ **abych tak řekl s tou** ▪ socializací. ▪ **tedy ty** živnosti menší ▪ kde pracují SAMI ▪ kde nikoho nevykořisťuje ▪ potřebujem ▪ v endéer ((míněno NDR)) ▪ je zaměstnáno **TAKTO** jako soukromí podnikatelé **tedy** soukromníci ne podnikatelé to je velký slovo ▪ je zaměstnáno celkem ŠTYRYstatřicet tisíc osob ▪ v endéer ((míněno NDR)). ▪ sou tam pekaři sou tam ▪ opraváři a tak dál a tak dál kominíci a tak dál a tak dál. ▪ Áno ▪ kde je to možný deme touto cestou povolení národních výboru povolení **tý** živnosti ▪ za účasti eventuelně členů jeho rodiny ▪ no ▪ TAky se to moc nedaří ▪ poněvadž ▪ lidé považujou **ten** život ▪ bez **toho** rizika ▪ a s pohodlím za výhodnější než si vydělat vo pětset korun víc. ▪ BOhužel je to tak. ▪ já sem byl kdysi v maďarsku a ▪ **@** eště dyž sem se zabýval zemědělstvím ▪ přišel sem tam ▪ zkoumat **ty** otázky jak oni to dělaji **prostě** oni vyráběli **bych řekl tu ▪ tu ▪ to** obilí vyráběli v družstvě ▪ a **tu** živočišnou výrobu měli u **těch** družstevníků. ▪ dali jim krmivo a **ty to** tam **prostě ▪ @** dělali. ▪ přišel sem k jedné pani ▪ byla **to** bankovní úřednice skončila v bance její muž byl traktorista v družstvu dělal **v** družstvu ▪ měli tam bojlery ▪ já nevim asi deset tisíc měli **těch** broj... brojlerů ▪ a měli sedum prasat. ▪ no ▪ no tak s ní mluvim o tom jak to dělá kdo dělá řiká děti pomáhaj všichni pomáháme a tak dál ▪ já řikám ▪ na to ▪ no tak my taky jako se snažíme ▪ pěstovat ▪ taky ▪ my má... my pěstujeme koně. ▪ ona se tak zarazila a dívá se na mě koně? jak to proč koně? já řikám železný koně. ▪ u nás **totiž ty** ▪ kravíny **ty** chlívy ▪ se přeměnily v garáže. ▪ a většinou tam stojí **to** auto. a ona mi na **to** odpověděla ▪ až JÁ budu na **to** auto mít já se taky na TO vykašlu. ▪ a taky tam dám **to** auto místo **tý** krávy a místo těch prasat ▪ **prostě ▪ tedy** ▪ je vidět že **ty** lidi myslí obdobně. ▪ no ale reagujou na danou situaci. ▪ na danou situaci **prostě** tak aby se hledaj jak se mít lepší co udělat pro to aby se měli lepší ▪ a my sme **to** trochu přehnali

▪ my už sme příliš **bych řekl** zpohodlněli. ▪ a ▪ doba žádá ((se smíchem)) ▪ aby nás ▪ doba nás z **toho** pohodlí VYVÁDÍ. ▪ a budeme NUCENI z něho vystoupit. ▪ jesi chceme ▪ obstát. ▪ my sme si zvykli už ▪ na rok všechno jako by **to** bylo ▪ zapsaný v kalendáři co bude ▪ kdy pudeme na **to** kdy uděláme **to** kdy pudeme na chatu a tak dál a tak dál ▪ jinde **to** tak neni ▪ nikde ▪ jinde se musí prostě **ty lidi rvát i v tom** kapitalismu ▪

5. tematický blok

teď ▪ @ byli někeří soudruzi ve spojených státech lékaři ▪ že jo ▪ na na **@ těch** ▪▪ učeb... no **prostě** učit se ▪ získat tam nějaký zkušenosti ▪ v **těch** moderních klinikách ▪ **no tak** ▪ řikal ▪ no tak přišel sem tam ▪ že jo ▪ @ transplantace slinivky nebo co to dělá to se zkouší ne na lidech ale na prasatech ▪ že jo ▪ **no tak** ▪ @ sem si musel za šestset dolarů koupit auto poňač jinak sem neobstál. ▪ **totiž** ▪ třeba v jedenáct hodin večer zavolali ▪ telefonem ▪ tak za půl hodiny JEDEM ▪ jo ▪ tak musel skočit do auta ▪ a přijet. dyž by tam nebyl přesně tak ho vyhodili. ▪ se s nim nebavili. ▪ poňač tam pracuje tým lidí ▪ jeden zdržuje druhýo ▪ tady vidíte ▪ jaká je tam kázeň jaká je tam disciplína ▪ jesi chce něco dosáhnout a u nás je to tak piánko áno né **prostě** s tím se musíme rozejít ▪ soudruzi. ▪ TO ((se smíchem)) žádnou životní úroveň nezvýšíme. ▪ **prostě** ▪ MY potřebujeme výkonou ekonomiku ▪ DOBŘE Organizovanou ekonomiku DOBŘE Organizovanej život NÁročnost vzájemnou. využívat **tu** pracovní dobu a tak dál ▪ vim že tomu brání RŮZNÝ a různý momenty že my nevyužíváme dodavatelsko-odběratelský vztahy a další a další ▪ když člověk vidí že nemůže dva dny dělat no tak pak těžko po něm chtít ▪ aby **prostě** nebo těžko se smiřuje s tim jesi někdo po něm chce aby dělal potom výkoně jesi nemá co dělat. ▪ to hlavní je **tedy** ▪ že my musíme ▪ **tu**

STRAnickou práci ▪ soustředit na to ▪ aby **ta** SPOlečnost se pohybovala **tedy ty** lidi pracovali v **tom** směru který byl určen a vytýčen. ▪ **tedy** ve směru ▪ zvýšení Efektivnosti **tý** ekonomiky ▪ PROvedení strukturálních přeměn ▪ ZAbezpečení STABility naši země ▪ STABility vnitřního trhu ▪ ZLEpšení situace na vnitřním trhu ▪ ŘEšení SOCiálnich problému Bytových Zdravotních ŠKolských a jiných. ▪ to je ▪ a k tomu je třeba **bych řekl** ▪ @ ORGANIZOVAT **tu** práci ▪ na vysoké úrovni k TOMU slouží **ta** přestavba k TOMU slouží **ta** DEmogratizace a né ▪ k tomu aby SVRHLA socialismus. ▪ k tomu to slouží ▪ aby ho upevnila rozvinula a dala mu NOVOU ZÁkladnu spravedlnosti. ▪ NOvou základnu spravedlnosti. ▪ dnes je nespravedlivý rovnostářství. ▪ krajně nespravedlivý. ▪ to je to hlavní s čim se musíme rozejít. ▪ rovnostářství já už to řikal ráno platilo tehdy když šlo o to aby každý se najed ▪ někde bydlel ▪ něco na sebe oblék do něčeho se obul. ▪ to bylo správný ale dnes ▪ jesi bude mít takový auto makový takový byt onaký byt takový nábytek onaký nábytek to musí být na základě výsledků jeho práce jeho příjmu jeho mzdy a **ta** mzda musí bét spravedlivá a to je jeden z KArdinálnich problémů před kterým stojíme. ▪ abychom byli schopni ▪ říct každému ▪ tys udělal toto přísluší ti toto ▪ tys udělal to přísluší ti to ▪ a stane se ▪ že udělal MÍŇ než dostával peněz a **tedy** dostane MÍŇ **těch** peněz. ▪ na to my nejsme zvyklí ▪ zatím ▪ na to nejsme zvyklí ale to se vyžaduje ▪ u nás je taková představa ▪ jednou jsem dostal peníze ▪ dosáhl nějakou úroveň tak to jako buď víc a nebo do smrti. ▪ NÉé ▪ jesi to NEzvládám tu funkci ▪ no tak vodejdu a budu brát třeba třetinu zítra. ▪ podle toho co dělám a jak dělám ▪ musím brát peníze. ▪ a **TO** ▪ **tohle** pomoc ▪ **tohleto tu** atmosféru vytvořit ▪ pomoc ji vytvořit ▪ to je **to** nejdůležitější já **bych řekl**. ▪ aby lidé chápali **tuto** NOvě ▪ ale SPRÁvně chápanou spravedlnost. ▪ že ŽÍT může každý tak pokud samodzřejmě nepotřebuje sociální pomoc JAK kvalitně a výkoně

pracuje. ▪ a jak bude žít co si za to pořídí co si koupí no to už my nemůžeme určovat ▪ to bude určovat on ▪ jeden si postaví domek ▪ druhý si koupí první auto a potom teprve domek ▪ třetí pojede na zájezd někam ▪ štvrtý já nevim to dá do toho pátý do toho ▪ to už my těžko ▪ určíme to už je ▪ svoboda **toho** člověka i dyž se budeme snažit to nějak ovlivňovat ▪ CEnama a jinými formami. ▪

6. tematický okruh

tedy abych chtěl ▪ aby ▪ **prostě** ▪ vy tady ▪ v západoslovenském kraji ▪ ste v TOMTO smyslu zejména rozvinuli **takovou tu** BOjovnou politickou agitaci. ▪ **chtěl bych** ještě dodat ▪ že nečekejte od nás ▪ že my OTEVŘENĚ budeme provádět kritiku situace v socialistických zemích. ▪ v novinách někde **v** rozhlasu a televizi. ▪ budeme to vnitřně vysvětlovat **tyto** otázky ▪ vysvětlovat ▪ ale NEPUDEME CEstou ▪ zhoršování vztahu ▪ mezi socialistickými zeměmi ▪ na bázi **takovéto** někdy i neuvážené kritiky. ▪ to požadujeme i od nich. ▪ ne všichni se tam tak chovaj ▪ i od nich **to** požadujeme. ▪ **prostě** ▪ nesmíme dělat nic ▪ co by **to** naše společenství dál oslabilo. ▪ co by vytvořily podmínky aby nás jak se říká rozbratřily. ▪ **ty** síly západu. ▪ aby nás rozdělily ▪ my musíme hledat všemi směry **tu** spolupráci. ▪ a zejména **tu** spolupráci v **té** ekonomice. ▪ musíme ▪ a né že nám nevyhověl někdo tam ▪ že někdo o nás něco řek ▪ tak se jak se říká nafouknout a říct konec s tebou nemám co společnýho. ▪ ne DÁL v **této** spolupráci je skrytá velká možnost ▪ a velká síla ▪ a **tou** SPOLUprací ▪ my BRÁníme tomu ▪ i aby tam NEdošlo k ZÁsadním ▪▪ sociálním změnám ▪ **tedy** politickým změnám ▪ změnám POlitickýho systému REžimu ▪ aby tam ZŮstal ▪ **ten** socialismus ▪ i když dojde **bych řekl** k určitýmu oslabení ohraničení že tam vstoupí **ten** zahraniční kapitál ▪ že některý **ty** NÁrodní podniky tam se stanou Akciovými společnostmi **tedy** už nebudou všelidový ale

budou nějakýho společenství ▪ že se TAM povolí jiný politický strany že se TAM rozvine ten zápas o **tu** politickou moc ▪ vidíte v polsku ▪ Tam ▪ se vytvořila situace ▪ že ti ▪ kteří vyhráli volby vládnout nechtěji ▪ poňáč ví že by to líp nedělali ▪ a je lepší a snaší kritizovat ▪ než vládnout ▪ no a TI ▪ keří prohráli a LEží na nich aby vládli ▪ ty zase musí se na všechny strany dívat ▪ za jakých okolností to bude. ▪ a jesi je to vůbec možný. ▪ víte jaká tam diskuze probíhá ▪ sem tam seděl vedle soudruha jeruzalskýho ((míněno Wojciech Witold Jaruzelski)) ▪ na večeři ▪ sem se ho ptal jak co no tak samodzřejmě ▪ nedá všanc ▪ @ že zvolen nebude. ▪ musí mít nějakou JISTOTU ▪ oni by ho chtěli DIskreditovat TOTÁLNĚ DIskreditovat páč mu nikdy nezapomenou ▪ že v roce osumdesát jedna ▪ **prostě** ▪ povolal armádu ▪ a že mnohý z nich ▪ internoval s kerýma dnes musí bohužel sedět ▪ ale voni mu to nezapomenou. ▪ i dyž ON ▪ na **ten** smír by šel ▪▪ **tedy** ▪ **chtěl bych říct tolik** ▪ že ▪ hlavní nápor náš musí být na **tu** naší ▪ vnitřní politiku zejména **tu** ekonomiku. ▪ já sem přesvědčen ▪ když bude dobře fungovat ekonomika a **to i v těch** mezinárodních souvislostech ▪ tak se u NÁS NIkomu NEpodaří ▪ nějaký ▪ zvrat ▪ zásadní ▪ vyvolat nějakou těžkou KRIZI ▪ poněvadž dobře fungující ekonomika znamená že za stranou půjdou **prostě** dělníci rolníci ▪ pude převážná část Inteligence ÁNO budou dál Intelektuálové kerý budou Usilovat o politickou MOC ▪ poňač maj VŠECHNO. dnes VŠECHNO jen **ta** moc jim chybí budou takoví lidi. ▪ ale jesiže pudou za námi dělníci rolníci prostě @ penzisti a tak dál tyto vrstvy a o **ty** se musíme starat ▪ jejich politiku musíme dělat ▪ tak dosáhneme to co sledujeme **to** přestavbou ▪ dovedeme jí **bych řekl** ke zdárnému konci. chce to jedno ▪ aby každý z nás ▪ byl aktivní abysme nebyli U KOmunistů ▪ ale abysme byli Aktivními členy strany. ▪ sem přesvědčen ▪ soudruzi ▪ že přes všechny **ty** PROBLÉMY ▪ přes všechnu **tu** složitou ▪ perspektivu kerá je před náma NENI to jednoduchá perspektiva

▪ že se nám POdaří prostě tak jak v historii se nám dařilo ▪ najít vždy ▪ **tu** správnou cestu ▪ a jít **tedy tím** správným směrem kerý sme vyjádřili ▪ **@ prostě těmi** slovy ▪ že jo ▪ všechno pro LID ▪ **tedy** cestou demogracie ▪ k upevnění socialismu v naší zemi ▪ sem přesvědčen že VY k tomu dáte TAKÉ VŠECHNY své síly k dispozici. ▪ ((potlesk))

Příloha č. 2

Transkripce projevu Jiřího Paroubka

NÁZEV POŘADU: Zprávy ČT24, Tisková konference ČSSD (po volbách do Poslanecké sněmovny 2006)
DATUM VYSÍLÁNÍ: 3. června 2006
KANÁL: ČT24
STOPÁŽ: 10 min.
ÚČASTNÍK PROJEVU: Jiří Paroubek

1. tematický blok

Takže ▪ dámy a pánové ▪ já sem rád že ste tady v tak hojném počtu ▪ já bych @ ▪ především chtěl ▪ v tuhle chvíli POděkovat ▪ našim voličům kteří ▪ nám ▪ nás takovýmto způsobem ▪ podpořili mysim si že tento volební výsledek ▪ s výjimkou mě nečekal skoro nikdo.

2. tematický blok

▪ já bych chtěl říci že to byl boj ▪ proti VŠEM. ▪ musim říct že bohužel také proti médiím ▪ aspoň řadě li... vlidí... lidí v médiích ▪ novinářům kteří pracovali v žoldu občanské demokratické strany ▪ typu pánů štajgrvalda((míněno Karel Steigerwald)) tuny ((míněno Jan Tuna) mal... martina komárka ((míněno Martin Komárek)) a některých dalších. ▪ jinak musim říct že řada lidí v médiích ▪ pracovala mysim si korektně a ▪ musim jim poděkovat. ještě k těm LIdem v těch médiích kteří pracovali ve prospěch ó dé es ((míněno ODS)) velice zjem... zjevně bych jmenoval pana Kmentu ((míněno Jaroslav Kmenta)). ▪ byl to tedy boj proti ▪ části lidí v médiích ▪ proti jednotné frontě zločinců typu ▪ krejčíře ((míněno Radovan Krejčíř)) ▪ lhářů typu kubiceho ((míněno Jan Kubice) ▪ mocichtivé ó dé es ▪

3. tematický blok

sociální demokracie získala PĚT nových poslanců. ▪ téměř třista tisíc nových voličů ▪ od roku dva tisíce dva. ▪ vyhráli sme v šesti krajích. ▪ budeme dál ▪ prosazovat jistotu a prosperitu pro ▪ naše občany ▪ ať už ve vládní nebo jiné ▪ úrovni. ▪ rád bych poděkoval všem lidem a především TĚM kteří nás pod... kteří nás podpořili. ▪ děkuji všem kandidátům a LIDEM kteří pracovali ▪ na volební kampani. ▪ nejvíce chci poděkovat své rodině ▪ která si musela projít těžkým ▪ údobím ▪ zejména při těch ▪ bezprecedentních útocích které na ni byly v posledních dnech. ▪

4. tematický blok

jak vidíte z volebního výsledku volby ▪ v české republice vyhrála občanská demokratická strana ▪ a vy očekáváte že jako předseda ▪ druhé nejúspěšnější strany přiznám volební porážku ▪ a podám ruku vítězům. ▪ to bych normálně udělal ale takovéto gesto ▪ dělat NEBUDU. ▪ sociální demokracie její funkcionáři ▪ i já osobně zme... zme byli vystaveni neuvěřitelnému tlaku. ▪ občanští demokraté v hrůze že prohrají třetí volby v řadě ▪ použili všech prostředků ▪ aby této prohře zabránili. ▪ ještě loni zjara ▪ měli situaci ▪ zcela jasnou a pod kontrolou. ▪ sociální demokracie byla za nimi více než ▪ o dvacet ▪ nebo ▪ ještě dvaadvacet procent ▪ preferencí. ▪ vláda pod mým vedě... vedením ovšem tuto situaci změnila. ▪ vrátili zme se k zásadové politice ▪ moderní evropské sociálně demokratické strany. ▪ vypracovali zme DESÍTKY významných zákonů ▪ opatření ▪ a investičních pobídek. ▪ v důsledku dlouhodobě prozíravé hospodářské politiky ▪ začala země prosperovat ▪ lidem se začalo lépe dařit. ▪

ódées pochopila ▪ že u občanů mohou mít tyto úspěchy ▪ volební odezvu. ▪ zmobilizovala své finanční zdroje a ve spolupráci ▪ s většinou periodik veřejnoprávní televize ▪ a rozhlasu ▪ rozpoutala nevídanou ▪ kampaň. ▪ dyž ani toto nepomohlo ▪ sáhla ódées k jiným metodám ▪ k projevům násilí ▪ pomluvám ▪ osočování. ▪ převzali v určité absurditě metody ▪ manipulace veřejnosti které využíval ▪ totalitní režim ▪ před rokem devatenácet osumdesát devět. ▪ v posledních dnech ▪ zme byli svědky bezprecedentní manipulace která ▪ nemá nic společného s čestnou politickou ▪ soutěží názorů a vizí. ▪ ódées dokázala ▪ zastrašováním ▪ mocenských složek zamést pod koberec kauzy které dokazovaly ▪ že ne... někteří z jejích představitelů se dostali ▪ do rozporu se zákonem. ▪ ať šlo o úkony pana předsedy topolánka ((míněno Mirek Topolánek)) ▪ při možném ovlivňování svědků v kauze kořistka ((míněno Zdeněk Kořistka)) ▪ či o jiné případy. ▪ jak sériové výrobě byli veřejnosti předkládány ▪ jedna pseudokauza ▪ sociální demokracie za druhou ▪ když neprokázali svá tvrzení o korupci v kauze unipetrol ▪ přinášeli další a další kauzičky. ▪ jako předseda vlády sem v těch případech ▪ kde bylo důvodné podezření ▪ že se byť jen část tvrzeného prokáže ▪ zachoval razantně ▪ a bezodkladně jsem ukončil jakoukoliv formu spolupráce ▪ s důvodně podezřelými. ▪ nikdy jsem nezasahoval do práce orgánů činných ▪ v trestním řízení. naopak. ▪ na jednáních vlády jsem vyzýval policii ▪ státní zastupitelství ale i zpravodajské služby této země ▪ aby tyto kauzy proověřovaly ▪ a předložily vládě své návrhy ▪ a informace. ▪ dyž i tento mechanismus u občanů nefungoval ▪ uchýlila se ódées k metodám ▪ jejichž obdobu ▪ NEnaleznete v naší NOVODOBÉ historii. ▪ obvinila sociální demokracii ▪ a mnohé její představitele z toho ▪ že organizovaný zločin

prorostl ▪ do nejvyšších vládních míst. ▪ ódées se neštítila porušení mnoha zákonů. ▪ učinila tak záměrně ČTYŘI DNY ▪▪ před volbami ▪ aby toto evidentní ▪ a opakované porušování právního řádu ▪ již nemohlo být prokázáno ▪ do voleb. ▪ pod heslem vítěž... vítěz bere VŠE ▪ spoléhá ódées že se rychle ujme moci ▪ ale... a spolu se svými agenty přisluhovači zajistí těmto osobám ▪ beztrestnost. ▪ toto já ▪ a sociální demokracie ▪ jímž jsem předsedou ▪ nedopustím. ▪ cílem ▪▪ Cítím povinnost oznámit ▪ že demokracie v této zemi ▪ utrpěla tvrdý zásah srovnatelný snad jen s únorem ▪ devatenácet čtyřicet osum. ▪ snad jen s rozdílem že hrozí modrá totalita. ▪ pokud by občané uvěřili kampani ódées a jejím experimentům ▪ jsou sami strůjci svého osudu a nelze nic namítat. ▪ pokud volebního vítězství dosáhli nečestně ▪ nemůžeme to v zájmu tohoto státu tolerovat. ▪ ódées však argumentovala za pomoci ▪ ředitele úóózet ((míněno ÚOOZ, Útvar pro odhalování organizovaného zločinu)) ▪ policie české republiky kubiceho ▪ ústy pana topolánka ▪ langra ((míněno Ivan Lager)) ▪ a Vidíma ((míněno Jan Vidím)) ▪ i dalších ▪ neprokázanými i dalších neprokázanými absurdními pomluvami ▪ informacemi ▪ o údajném sexuálním zneužívání nezletilé dívky ▪ mojí osobou ▪ zapojení členů sociální demokracie i mé ▪ do údajné ▪ údajné zapojení ▪ členů sociální demokracie i mé ▪ do vraždy ▪ pana mrázka ((míněno František Mrázek)) a další smyšlenosti. ▪ zakrývala ▪ že její politici například pan tlustý (míněno Vlastimil Tlustý)) se se zavražděným mrázkem ▪ PROKAZATELNĚ stýkal.

6. tematický blok

▪ zkrátka ódées a některé útvary policie české republiky ▪ se dostaly ▪ zcela do vleku šedé ekonomiky. ▪ přání pánů krejčíře a dalších. ▪ věrna své tradici různých fondů a pana koženého ((míněno Viktor Kožený)). ▪ sociální demokracie

považuje za nesporné a snadné osvědčit ▪ že tato tvrzení jsou smyšlená ▪ a nepravdivá a ta... také že tato tvrzení ▪ ZÁSADNĚ ▪ ovlivnila ▪ hlasování voličů. ▪ zákon dvěstě štyřicet pět z roku devadesát pět ▪ o volbách do parlamentu české republiky v platném znění ▪ uvádí v paragrafu šestnáct odstavec dva ▪ že volební kampaň musí probíhat ČESTNĚ ▪ a POCTIVĚ. ▪ zejména nesmí být o kandidát... o kandidátech ▪ a politických stranách nebo koalicích ▪ na jejichž @ kandidátních listinách jsou uvedeni ▪ zveřejňovány nepravdivé údaje. ▪ to se prokazatelně ▪ v mém případě SKANdálním způsobem STALO. ▪ zákon o volbách pak umažňuje ve smyslu paragrafu osumdesát sedum odstavec štyři ▪ podat návrh na neplatnost voleb. ▪ má-li za to že byla porušena ustanovení tohoto zákona způsobem ▪ který mohl ovlivnit výsledky voleb. ▪

7. tematický blok

PROVĚŘÍME ▪▪ MOžnost POdat ŽAlobu na neplatnost voleb u nejvyššího správního soudu ▪ a to bezodkladně to je nutno podat ▪ do deseti dnů ▪ od vyhlášení výsledků voleb ▪ státní volební komisi. ▪ zdůrazňuji prověříme. ▪ činíme tak s vědomím odpovědnosti za zachování demokracie v naší zemi. ▪ TAKOVÁ BEZPŘÍKLADNÁ MANIPULACE se nesmí opakovat. ▪ chtěl bych ještě připomenout panu prezidentovi ▪ že v tuto chvíli podle propočtů které jsou ▪ má levice ▪ sto jedna mandátů z dvouset ▪ to je většina ▪ já sem připraven ▪ v tuto chvíli ▪ jednat také se stranou zelených a předpokládám ▪ že tato jednání nějakým způsobem proběhnou. ale v tuto chvíli ▪ nepředpokládám ▪ že by pan topolánek ▪ byl schopen ▪ sestavit vládu která by měla v poslanecké sněmovně ▪ sto jedna mandátů které potřebuje. ▪ prostě ▪ on tu vládu NESESTAVÍ ▪ s potřebnou parlamentní podporou. ▪ TO JE FAKT. ▪ a mysím si

že pánové klaus ((míněno Václav Klaus)) a topolánek ▪ to musí vzít na vědomí. ▪
děkuju. ▪

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A ZNAČEK

Značky používané v textu:

-	přízvučná slabika
x	nepřízvučná slabika
˙	slovní přízvuk
XY	velká písmena značí důraz/ zdůraznění slabiky nebo slova
´	ráz samohlásky

Značky používané v transkriptech:

▪	pauza
@	hezitační zvuk
...	přeřeknutí, či nedokončená výpověď
XY	velká písmena značí důraz slabiky či celého slova
?	otázka
.	klesnutí hlasu
(jak(h)o)	předpokládaný, špatně srozumitelný výraz
((smích))	komentář přepisovatele
(...)	předchází nebo následuje text